

15526

91-99

9-75

2003

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

891.99

2-75

ԹՈՒՂԹԻ ՓԱՌՔ

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՎԻՊԱԿ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Թ. ՍԱՆՃԱԳՃԵԱՆ

Բերա, Հալիպ չարք

1892

15035

ԹՈՒՂԹԻ ՓԱՌՔ

Հ Ո Ք Ե Բ Ա Ն Ա Կ Ա Ն Վ Ի Պ Ա Կ

Ս.

- Շիշև կուզա՞ս :
- Չըլլար , Բառնի կայ :
- Հաղար անգամ լսած ես :
- Թող ըլլայ :

Եւ Արամ Գիւրէճեան բաժնուեցաւ Վահան Երամեանէն որ Ֆրանսական Թատրոնին մէջ իր կեցած , վեցերորդ անգամն ըլլալով ազդագիրը կը կարդար , ամէնէն վերի քանի մը տաճկերէն տողերէն մինչեւ ամէնէն վարի «տպագրութիւն Բալլամառի» բառերը :

Չմեռուան մէջ հազուադիւտ ազուոր օդով օրերէն էր այդ օրը , «ամառուընէ մնացած օր մը» , ինչպէս կ'ըսեն ռամիկները : Կէս օրէն քիչ մը ետքը , Բերայի Մեծ փողոցը կը սկսէր ողողուիլ պտոյտի ելլողներու անվերջ ալիքով մը որ հետըզհետէ կը յորդանար : Թրամվէյները լեփ լեցուն : Կառքեր որք անընդհատ կը սուրային վեր վար : Չիաւորներ , այր ու կին :

ԱՆՈՆՅ ՈՐ ՏԱՌԱՊԱՄԵ ԵՆ

54308-1
9

37-80683

1645-65

Յուսմամբ արդուզարդերու ծայրայեղ շքեղութիւն մը : Արտասովոր , զրեթէ հիւանդ ոգեւորութիւն մը , որ եղանակին սովորական մեռելութիւնը յանկարծ կ'ընդմիջէր , եւ որուն մէջ վախի պէս բան մը կար , առիթ մը փախցնելու վախը :

Ժամը ութը քսան անցեր էր : Վահան անդամ մըն ալ աչքէ անցուց դերակատարներու ցանկը , նոյն զիշերուան ներկայացման անունը , քիչ ատենէն ներկայանալի խաղերու շարքն , ու թատրոնը մտաւ :

Կազերը նոր կը վառէին : Գրեթէ մարդ չկար տակաւին : Քանի մը զուխներ կը պիտակէին թիկնաթոռներուն կարմրութիւնը : Օթեակներու կիսաստուերին մէջէն դուրս կը ցաւքէին քանի մը տարտամ արդուզարդեր : Նուագածուններու տեղը պարապ :

Վահան թիկնաթոռի մը մէջ թաղուեցաւ ու սպասեց :

Երկու տարի կար որ Վահան Երամեան Գատըքէօյի Արամեան վարժարանէն ուսումնաւարտ ելած ու անմիջապէս ուսուցչութեան ասպարէզն ընդգրկած էր : Գրական յատկութիւններով բարձրօրէն օժտուած ըլլալով , զպրօցին մէջ սկսած

էր արդէն փայլուն ապագայի մը յոյսերը տալ : Ու , հակառակ այն օրէնքին որու համեմատ բանաստեղծ աշակերտ մը պարտի վերջինն ըլլալ իր կարգին , Վահան լաւագոյնն էր միշտ բոլոր դասերուն մէջ , այնքան կարող թուաբանութեան խնդիր մը լուծելու որքան հնչեակ մը ոլորելու , այնքան ուշիմ ու թափանցամիտ որքան զգայուն ու երեւակայոտ : Իր գրուածներուն մէջ , որոնց մէկ քանին հրատարակուած էին զպրօցական շրջանի միջոցին , հասուն խորհրդածութիւն մը կը զգացուէր նուրբ ու պատկերալից ոճի մը ծաղիկներուն տակ : Հիմայ Օրթաքէօյ հաստատուած էր իր ծնողքին հետ , զորս ինք կ'ապրեցնէր իր հայերէնի ու գրագիտութեան դասերովը , որոնց մէջ ցոյց տուած խղճմտութիւնն , աշխատութիւնն ու տաղանդը կը սկսէին գնահատուիլ : Տարօրինակ կերպով բեղուն ու զիւրաւ արտադրելու կարող , կ'աշխատակցէր ազգային բոլոր թերթերուն , գրական բոլոր սեռերն ալ փորձերով . արդէն հրատարակած էր քանի մը պզտիկ տետրակներ , հաւաքածոյ իր արձակ ու ոտանաւոր գրութեանց , ու հիմայ մտադիր էր հանդէս մը հիմնելու , լայնօրէն յազուրդ տալու համար իր մտքին քմահաճոյքներ

րուն եւ իր երեւակայութեան մարմաջ-
ներուն :

Համբաւն ինքնին եկած էր այդ տը-
ղուն ոտքը , այդ բազդաւոր տղուն որուն
անունն հիմայ գրեթէ փառքի լուսապսա-
կով մը կը շրջանակուէր : Այն անկեղծու-
թեան շեշտը զոր կը դնէր իր տաղերուն
մէջ , եւ այն հմտութեան ու ողջմտու-
թեան հարուստ պաշարը որով իր յօդ-
ուածները լեցուն էին , շուտով սիրելի
ըրած էին իր գրիչը , մանաւանդ փափ-
կաճաշակներուն : Հիմայ , սիրահարներ
կը շահագործէին իր սիրային քերթուած-
ները : Կիներ կային որ զինքը տեսնել
կ'ուզէին , թերեւս ալ աղջիկներ որք
կ'երազէին սիրել հեղինակին այդ տաք
բանաստեղծութեանց :

Ինչ որ կը պակսէր Վահանին , սրտի
կեանքն էր : Այդ չափազանց զգայուն
տղան , որուն գրուածներն արիւնի գազ-
ջութիւնն ունէին , չէր սիրած : Ինչո՞ւ .
ինք ալ չէր գիտեր : Հազիւ համակրու-
թիւն մը իր սրտին մէջ բոյն կապել կը
սկսէր , հազիւ դէմք մը իր ճառագայ-
թումովը կը սկսէր իր աչքը լեցունել եւ
աչքէն հոգւոյն մէջ իջնել ծաւալիլ , եւ
անհ հրապոյրը կը ցնդէր յանկարծ , սիր-
տը նորէն իր սովորական զգայագրկու-

թեան մէջ կ'իյնար : Առիթները չէին որ
կը պակսէին , բայց այդ առիթները կը
սահէին կ'անցնէին միշտ այդ լպրծուն
հոգիին վրայէն առանց երբեք անոր կըպ-
չելու : Աղքատ եւ անուս ծնողքի դա-
ւակ , Վահան բնաւ ընկերութեան մէջ
մտած չէր , եւ իր առանձնութեան մէջ ,
գիրքերու միայն ընկերակցութեամբ ան-
ցած կեանքը խրոխտ ու վայրենի նկա-
րագիր մը տուած էր իրեն , որմէ թե-
րեւս ծնած էր այդ հոգեբանական վիճա-
կը : Երկչոտ ալ էր , ամչկոտ , ու , հա-
կառակ իր գրական յանդգնութեանց ,
վարմունքներուն մէջ մեծապէս անհա-
մարձակ . ամեն անգամ որ աղջկան մը
հետ խօսէր , — ինչ որ շատ քիչ կը պա-
տահէր իրեն , — այնպէս կը շուարէր , կը
կարմրէր , կը խռովէր որ անճարակի մը,
գրեթէ ապուշի մը տպաւորութիւնը կը
թողուր : Այնուհետեւ , այդ տղան որ իր
տաղանդին վրայ վստահ էր , վստահ չէր
իր դէմքին վրայ , — իր հիւանդութիւնն ,
իր սեւեռեալ մտածումը : Իրեն համար
իր դէմքը , հետու համակրութեան ըստ-
ուերն իսկ ներշնչելէ , հրէշային բան մըն
էր , ինչ որ արդարացի չէր բոլորովին ,
որովհետեւ իր դիմագծերը արտայայտու-
թեամբ կը լեցնէին կանոնաւորութեան

պակասը, ու փափկութեան պակասը՝ կորուովով : Եւ որովհետեւ տարօրինակ կերպով հպարտ էր, շղուտ մարդու դերագրգիւ հպարտութիւն մը, երբեք մտքէն չէր անցուցած սիրային յայտարարութիւն մը ընել, մերժումի, արհամարհանքի սպանիչ երկիւղին տակ ջախջախուած : Թերեւս ալ տարամերժ պաշտումով մը յարած ըլլալով Գեղեցկին սուրբ դաւանանքին, գրականութիւնն ինքն իրեն համար սիրելով, այդ տղան ժամանակ չէր ունեցած աղջկան մը մտածամաբն զբաղելու, ինք որ Տեսլականին տարփածուն եղած էր :

Թատրոնը գրեթէ լեփ լեցուն էր հիմայ : Բերացիք տկարութիւն մը ունին Բաւձնին համար, որ կերպով մը իրենց չիացած դաւակն է, ու Պ. Քլօտիլուսի լաւագոյն հանքերէն մէկը : Թիկնաթուներն ամենքն ալ բռնուած էին . օթեակներուն մէջ հազիւ մէկ քանի ծակեր . վերնատունը՝ ահագին բազմութիւն խնճողուած :

Վահան բոլորչի նայուածք մը պտտցուց օթեակներուն վրայ : Տուփ մը՝ այդ Նոր Թատրոնը, ազամանդատուփ մը, պայտածեւ, որուն կարմրաթաւիչ խորչիկներուն մէջ Կ. Պոլիս ի տես կը դնէ իր

լաւագոյն գոհարեղէնները : Վահան այդ գոյներու, ցոլքերու, պերճանքի ճոխութենէն շացած, ճանճրացած ու տխրած, թատերաբեմին դարձաւ :

Անհամբերութեան նշաններ կը սկսէին տեսնուիլ հանդիսականներուն մէջ : Ժամանակը եկած էր, եւ դեռ նուազածուններն իսկ մէջտեղ չէին ելած : Վերնատունը մանաւանդ, դժգոհութիւնը կ'արտայայտուէր ամենաբուռն ցոյցերով, որոնց մէջ խուժանի կոշտութիւնն ու դպրոցականի շարածճիութիւնը միանգամայն երեւան կուգային : Նախ, քանի մը խոշոր ծափի հարուածներ բարձրացան քանի մը կէտերէ, ծնունդ տուին ուրիշներու, յետոյ ուրիշներու ալ, եւ հուսկ ապա միանամուռ ժխոր մը դարձան, ոտքի, գաւազանի, հովանոցի հարուածներով հետըղնեաէ աւելի շեշտուած : Յանկարծ, զօրաւոր ժխտական աղմուկ մը, սուր ու յարատեւ «ը» մը, պատուեց շօինդը ու լուութիւն հրամայեց, սագերու ամբողջ բանակի մը հաւաքական ճիչը կարծես . պահ մը լութենէ յետոյ, նորէն դաւազաններու եւ ծափերու որոտումը, մերթ համաչափ ու գրեթէ եղանակաւոր, մերթ ալ խառնաչփոթ, կատաղի, խլացուցիչ : Վերջապէս, կողմնակի սղտիկ դռնէն

գլուխ մը դուրս ելաւ , յետոյ երկորդ
 մը , ապա ուրիշներ ալ , եւ քիչ ատե-
 նէն երաժշտավայրը լեցուեցաւ . նուազա-
 տետրերը բաժնուեցան , եւ գործիքներու
 ներդաշնակումն սկսաւ , ջութակներ որք
 կը բզզան , վիճակներ որ կը հռնտան ,
 սրափողներ որ կը ճզան , սրինգներ որ կը
 սըլուըլան , +լաւնէիներ որք կ'ոլորա-
 ձայնեն , +ծիւղապար որ կը խորգայ , բա-
 բելային խառնադաշնակութիւն մը , կատ-
 դած կատուններու ամբոխի մը կարծես
 վայրագ մէկ նուազահանդէսը կամ յիմար
 քմահաճոյքը խելագարեալ երգահանի մը :

Ձեզունին խոշոր լուսաստղը կոշտ
 պայծառութեան յորդացատում մը ունե-
 ցաւ : Ներսէն երեք հարուածները զարկին .
 նուազապեսը ծռասեղանին վրայ դիզը-
 փացուց իր ճպտը , նշանը տուաւ , ու
 սկսան : Նախերգանքն , իր ելեկտրակա-
 նացուցիչ ուժգնութեամբն ու արագու-
 թեամբը , բարձրացաւ , թաւալեցաւ , ան-
 հուն ու բուռն հոսանք մը դարձաւ որուն
 վերեւ ծնծղայներու մանկական զուար-
 թութիւնը կ'ոստոստէ , աւիւն ու երիտա-
 սարգութիւն հեղեղեց ունկնդիրներու սրբ-
 տին մէջ , որք՝ այդ կրակոտ խաղերու խօլ
 արշաւին ի լուր՝ ցատքելու , վազելու ,
 թռչելու աննշանքներ կ'ունենային , եւ

վերջացաւ մահաբոյր ու դանդաղ ողբա-
 նուազին մէջ որ ելեւէջ մըն է սուր ու թըր-
 թուուն երկարածաւալ սարսուռներու :

Վարագոյրը բացուեցաւ սկիզբի քանի
 մը պարերգներուն վրայ զորս սպաննեցին
 քանի մը կոշտ ու խոշոր մարդիկ ու խնկ
 մը ջլղիկ կիներ , առաջիններն իրենց թո-
 քերուն բոլոր ուժովը զոպով բառաչե-
 լով , վերջինները ճաթած , ճզղած ձայ-
 ներով կանչուըռտելով :

Վահան տազտկութեան ու զայրոյթի
 զգացում մը ունեցաւ : Ստեն մը , երբ դե-
 ոահաս պատանի , ծնողքը խաբելով կը
 փախչէր տունէն ու չարաչար խնայողու-
 թիւններով հաւաքուած հինգսոցը կնշէն
 ներս նետելով վերնատունին օձապտոյտ
 սանդուղէն վեր կը սլանար , սիրտը ծայ-
 րայեղ յուզմամբ մը ջախջախուելու չափ
 բարբախելով , երբ ամէնօրեայ կեանքի
 խեղճութիւնները , հոգերը , զրկանքները
 մոռնալով , մաշած թաւիչին վրայ կուրծ-
 քը կը թնցուցած , գլուխը ձեռքերուն մէջ
 սեղմուած , սիրուհիի մը գալուստին սպա-
 սող պատանիի մը պէս կը սպասէր տեն-
 չացեալ վայրկեանին , ուր աստուածային
 հեղանիւթը պիտի սկսէր հոսիլ մետաղ-
 ներէն , թելերէն , շրթունքներէն , օ՛հ ,
 այն ատեն գործադրութեան անկատարու-

Թիւնը , դերակատարներու անհաւասարու-
թիւնը անկարող էին իր հաճոյքը պըղ-
տորելու , որ հեշտութիւն մը , երանութիւն
մըն էր : Բայց հիմայ որ , իր երաժշտամովի
յարատեւութեամբ , տասն անգամ տեսած
էր միեւնոյն խաղը , հիմայ որ գոց գիտէր
արարուածներն ու եղանակները , մանրա-
մասնութիւնները իրենց լլկիչ կարեւորու-
թիւնը կը ստանային իր աչքին , ու կը
զգար այն ցաւը , այն կսկիծը զոր կը ներ-
չընչէ հրաշակերտի մը բզկտումը : Եւ ա-
ւելի բունն ու աւելի դառն ցաւ մը կը
ծնէր իր սրտին մէջ , ցաւը չկարենալուն
ապրիլ յեւրոպա , ուր դեղարուեստներն
իրենց կատարելութեան մէջ կարելի է
վայելել . մտքին մէջ խել մը անուն-
ներ կ'արթննային բարիզեան թատրոննե-
րու , դերասաններու , երգիչներու , թատ-
րերգակներու , երգահաններու , ամբողջ
երամ մը յիշատակներու զորս Փրանսա-
կան թերթերու անյագ ընթերցումներ ի-
րեն թողած էին :

Բայց ահա խորէն , պարերդուներու
կրկին շարքին մէջտեղէն , կը լառաջա-
նար , սէգ ու լկտի , սիկառ մը բերանը ,
կուրծքը հոլանի , ձեռքերը կողերուն վը-
րայ , գնչուհիի գունազեղ հագուստներով ,
Բոսսէէն Մէնիմէի իսկատիպ ստեղծապոր-

ծութիւնը , մողիչ , վայրագ ու դիւային
Քառմէնը , սիրուն մանրիկ մարմնով աղ-
ջիկ մը , որ պղտիկ յստակ ձայնով մը ըս-
կըսաւ ճռուողել հանրածանօթ սրբերգը .

Սերն անհամբոյր թուուն մըն է եւայլն :

Երկրորդ տունը պիտի սկսէր , երբ
պէն-տուի պարապ օթեակներէն մէկուն
դուռը բացուեցաւ փոքր չոր աղմուկով
մը , ու աղջիկ մը երեւցաւ երիտասարդի
մը հետ : Վահան , այդ աղմուկէն նե-
ղուած , այն կողմը նայեցաւ անգամ մը
— գրեթէ իր աչքին դիմացն էր , թատե-
րաբեմին շատ մօտ օթեակ մը , այնպէս
որ իր տեղէն գլուխը պզտիկ մը դարձը-
նելով կրնար տեսնել : Նրբահասակ աղ-
ջիկ մըն էր , բարեձեւ մարմնով , սիրուն
ու կիրթ ճաշակով հագուած , դէմքը
գոհար մը նրբութեան ու փափկութեան ,
պզտիկ աղուոր ձուածեւ մը , ճակատ մը
ցած ու մաքուր , քիթը մանրիկ ուղղա-
գիծ , շրթանց վայելչակոր աղեղ մը վառ
կարմիր , մրայօն ու խոր փայլուն աչքեր ,
մորթն ամբօրէն սպիտակ :

Վայրկենական ջղուտ դժգոհութեան
զգացումը որ Վահանի սիրտը սեղմած էր ,
փլաւ յանկարծ , քայքայեցաւ , ակամայ ,
տեղի տալով տարօրինակ , անձանօթ տը-
պաւորութեան մը զոր Վահան չհասկցաւ ,

եւ զոր նոյն իսկ անիմատտ, ապուշ դը-
տաւ : Բայց հաղիւ թատերաբեմին դար-
ձած էր, դրզում մը, անդիմադրելի պէտք
մը զգաց օթեակին դառնալու . զմայլ-
մամբ , հեշտութեամբ ու նախանձով խառն
զգացում մը կը ներշնչէր իրեն այդ դե-
զեցիկ դէմքը , երազներու պէս բաներ
կ'արթնցնէր իր մէջ , ծրագիրներու պէս
բաներ տուն կուտար իրեն , մտաւոր յի-
մար գործունէութիւն մը , որպէս կ'ու-
նենար միայն իր ծայրայեղ գրգռման ,
յուզման վայրկեաններուն մէջ : Իր դիւ-
րազգացութեան ու վայրենութեան վե-
րագրեց այդ յուզումն ու ջանաց անտար-
բեր մնալ . բայց նշմարեց որ սիրտը կար-
ծես աւելի արագ կը բաբախէր , ու ըզ-
գաց որ կը կարմրէր : Սրդեօ՞ք . . . :

Օ՛ , կարելի՛ բան չէր : Ու վահան
խնդաց ինք իր վրայ , ըսելով մտքէն .
« Ի՞նչ տղայ եմ , ի՞նչ խնդ եմ , ի՞նչ
վայրենի եմ : »

Յետոյ խորհեցաւ որ զեղեցկու-
թիւնը զօրութիւն մըն է , եւ ա-
մէն զօրութիւն ազդեցութիւն կը գործէ
հոգւոյն վրայ . բնական գտաւ իր կրած
տպաւորութիւնը , ու շարունակեց մերթ-
ընդ մերթ նայուածք մը նետել այդ գոզու-
րիկ դէմքին վրայ , որ զեղեցկազխտական

հաճոյքէ քիչ մը տարբեր զգայութիւն մը
կուտար սակայն իրեն :

Ու կարծես թէ թաքուն ձայն մը ,
սրտին խորը , շատ խորը , այնչափ խորը
որ ինք իսկ հաղիւ կը լսէր , կը փսփսար
ինքնին . « Բայց աղուո՞ր բան ըլլալու է
սիրուիլ այսպիսի դէմքէ մը . . . : »

Հիմայ , անհանգստութիւն մը մտած
էր հոգւոյն մէջ , որ կ'արդիւէր զինքը
խաղին հանդարտօրէն ունկնդրելէ , հե-
տաքրքրութեան ու տենչանքի մարմաջ
մը որ այդ օթեակին դառնալու կը բռնա-
զբօսէր իր գլուխը : Անգամ մը զիտեց որ
աղջիկն ալ իր կողմը կը նայէր , եւ եր-
կայն նայուածք մը , նայուածք մը որ կը
սեւեռի , կը թառի կէտի մը վրայ : Վահան
կուրծքին մէջ կրակ մը զգաց որ բռնկեցաւ ,
ծաւալեցաւ , ամբողջ մարմինը պարուրեց .
Օթեակին վրայ իր ակնարկն երկարօրէն
յառելէ յետոյ , երբ տեսնէր որ աղջիկը
նայուածքն իր վրայ կը դարձնէր նորէն ,
իսկոյն վար կ'առնէր աչքերը , ամօթով
ու վախով լեցուած , ամօթով որպէս
թէ յանցանք մը գործած ըլլար , վա-
խով որպէս թէ վտանդ մը սպառնար ի-
րեն :

Պահ մը , նորէն ուղեց զօրաւոր ջանք
մը ընել , քեցել նետել իրմէ այդ խնդ ,

այդ անտեղի յուզումը , եւ ա՛լ չնայել անիծեալ օթեակին : Այդ միջոցին , Քառմէն , ձեռքերը աթոռին կապուած , իր թունաւորիչ ժպիտովն ու գերիչ պչրանքովը կը ցանցէր Տօն Ժօզէի հոգին : Բաւական ատեն դիտեց այդ հրապուժւանքի տեսարանը , առանց բան մը հասկնալու , միայն մօլորեցուցիչ գնչուհիին կոտորոււողները տեսնելով եւ Տօն Ժօզէի յուզումն ու յանկարծ , կարծես յայտնութեամբ մը , որպէս թէ սրտի գրքին իրարու փակած մէկ քանի թերթերը բացուէին անծանօթ մատով մը , իր ամբողջ ներզօրութեան մէջ զգաց սիրելու պէտքը եւ ամբողջ հոգւովը սարսուաց սիրուելու քաղցրութեան մտածմամբը , բան մը զոր մոռցած էր մինչեւ այն ատեն , բան մը զոր զանց ըրած էր եւ որ հիմայ կը կանգնէր անակնկալ կերպով , մտալկումի մը պէս չարչարելով իր էութիւնը , ցոյց տալով անազին պարապը որ իր կեանքին մէջ մնացած էր մինչեւ այդ օրը մտաւոր գործունէութեան մը , վերացական գոյութեան մը ծածկոյթին ներքեւ :

Եւ ահա զգաց որ ակամայ , անգիտակցաբար , զլուխը դարձած էր թատերաբեմէն դէպի օթեակն ուր անծանօթ այդ աղջիկն , առանց ուղեւոր , թերեւս առանց

59-5391

գիտնալու , կը կրկնէր Քառմէնին հրապուժւանքի տեսարանը , ինքն ալ հոգի մը չըզթայելով :

Նոյն իսկ վայրկեան մը Վահան տեսաւ որ աղջիկն իր քովի երիտասարդին ականջէն բան մը փսփսաց , եւ երկուքը միասին իրեն նայեցան , նշանակութիւն ունեցող նայուածք մը , որուն արտայայտութիւնը չկրցաւ , կամ չհամարձակեցաւ տարրալուծել : Արդեօք աղջիկը գրասէ՞ր մըն էր , իր գրուածներէն զինքը կը ճանչնա՞ր արդեօք , եւ իր վրա՞յ կը խօսէր հիմա յ օթեակին մէջ , երիտասարդին հետ , իր եղբայրն հաւանակամաբար : Եւ տղայական , բայց անդիմադրելի զգացում մը տակաւ արմատ կը ձգէր իր մէջ : Ուրեմն անկարելի բան մը չէ՞ր ատիկա : Ուրեմն կրնա՞ր յուսալ : Ի՞նչպէս չէր համարձակած մինչեւ այն ատեն :

Ա՛լ ամեն բարոյական ուժ մեռած էր իր մէջ . զլուխը թատերաբեմէն օթեակն ու օթեակէն թատերաբեմը կ'երթեւեկէր անզաղար , հետզհետէ աւելի երկայն սււււռումներով մնալով օթեակին վրայ , ըսպասելով աղջկան նայուածքներուն , որսալով զայնս արբեմալով , անոնցմով , ջանալով կարդալ անոնց իմաստը : Եւ երբ անգամ մըն ալ թատերաբեմին դառնալ

ուղեց , տեսաւ որ վարագոյրը կ'իջնէր
յուզեակ տեսարանի մը վրայ , Քանմէնը
որ սանդուղէն վեր կը վազէր փախչելով
չիտթած , շուարած , իրար անցած դիտուող-
ներուն ձեռքէն ու իր հեգնական քրքիջը
թքնելով անոնց վրայ :

Միջնարարին դուրս չելաւ Վահան :
Աչքը օթեակէն անբաժան , կը դիտէր աղ-
ջըկան իւրաքանչիւր շարժումը , դոց կ'ը-
նէր անոր գէմքին ու մարմնոյն գողտրիկ
շրջադձերը , անոր բոլոր ժպիտներուն , երի-
տասարդին հետ փոխանակած բոլոր խօս-
քերուն զսպանակը կը ճգնէր գուշակել ,
միշտ իրեն համար յուսատու գուշակու-
թիւն մը , որ սակայն ապուշ ու ծաղրելի
կը թուէր իրեն : Աղջիկը փզոսկրէ պզտիկ
փաղփուռն դիտակ մը ձեռքը առաւ ու ըս-
կըսաւ միւս օթեակներուն մէջ գանուող-
ներուն նայիլ : Վահան կը նախանձէր բո-
լոր այն գէմքերուն որոնց կ'ուղղուէր դի-
տակը , բաղձանքներ կ'ունենար բազմա-
պատկուելու եւ ամենուտ այդ դիտակին
դէմ ելլելու , միակ կէտը , միակ առար-
կան , միակ էակն ըլլալու համար որուն
վրայ հանգչէր այդ նայուածքը :

Չորս արարուածներն իրարու յաջոր-
դեցին այնչափ արագ որ Վահան զարման-
քի պէս բան մը զգաց երբ վերջին արա-

րին վարագոյրն իջաւ դաշունահար Քառ-
մէնին դիակին վրայ : Հազիւ գնացանքի
վայրկեան մը ունեցած էր ի լուր երրորդ
արարին իսկատիպ պարերգներուն , Տօն
Ժօզէի խորխտ ու արեւելաբոյր երգին եւ
էսքամիլեօ ցլամարտին գունագեղ եւ խան-
դավաւ եղանակին , սարսուռ մը հազիւ
ունեցած էր Քառմէնի մահերգէն ու
խանդաղատանք մը՝ Միքայէլայի անմեղ ,
սրտայոյզ աղօթքէն . ու հազիւ ընդ ա-
զօտ զգացած էր ինչ որ կայ անդօրէն
ցնցիչ այն վերջին արարին մէջ , նախան-
ձոտ սիրոյ կարմիր այն քերթուածին մէջ
զոր երաժշտութիւնն այնքան խորին ու
այնքան հզօր շեշտերով կը ծաղկահիւսէ :
Ինչ որ դիտած , ինչ որ զգացած , ինչ որ
խորհած էր , աւելի ա՛յն էր թէ այդ օթ-
եակին մէջ ամբողջ երջանկութիւն մը կար ,
թէ այդ երջանկութիւնը կրնար իւրացնել ,
թէ պարտ էր աշխատիլ ասոր համար , եւ
թէ գեղարուեստը չբաւեր կեանք մը լե-
ցնելու :

Եւ երբ դուրս ելաւ թատրոնէն , ա-
մէն յանդգնութիւն ընելու տրամադիր կը
զգար ինքզինքը :

Թատրոնին դրան առջեւ քիչ մը սպա-
սեց , մինչեւ որ աղջիկն անցաւ իր ըն-

կերակցին հետ : Վահան միտքը դրած էր հետեւիլ անոնց, զիտնալու համար թէ ուր կը բնակէին :

Երկուքն ալ պահ մը կեցան իր առջեւը , ու դէպի Ղալաթիոյ կողմը նայեցան : Արեւը , երկնքին այն պատառին վրայ որ կ'երեւէր հեռուն , բարձրաբերձ ապարանքներու կրկին շարքին մէջտեղը, հորիզոնին շատ մօտ , կարմիր ու յորդ պայծառութիւն մը կը ճաճանչէր , փողոցի լապտերներու եւ տուներու ապակիներն հրդեհելով ու փողփողուն երկայն ժապաւէններու փոխելով թրամվէյի երկու զիծեր :

Բազմութիւնը հիմայ ամբոխ մը դարձած էր . մայթերուն վրայ ամէն մէկ քայլ հրմշտկում մը , ընդհարում մըն էր հիմայ :

«Վեր երթանք», ըսաւ աղջիկը, պըղտիկ նայուածք մը նետելով Վահանին վրայ , զննող նայուածք , քիչ մը ցուրտ , աւելի հետաքրքրութեամբ քան համակրութեամբ լեցուած :

Եւ դէպի Թաքսիմ ուղղուեցան :

Վահան , առանց ժամանակ ու կարողութիւն ունենալու այդ նայուածքին մէջ յստակօրէն կարդալու , անոր օղային հըպումին տակ սարսռացած էր , խելացնորիչ սարսուռ մը երանաւէտ :

Եւ քանի մը քայլ հեռաւորութեամբ անոնց կը հետեւէր , իր նայուածքովը դգուելով աղջկան սիրուն թուխ շնէծօք որ կը գալարուէր գլխարկին սպիտակութեան տակ ու ծոծրակին սպիտակութեան վերեւ , համարելով բարեձեւ ուսերն ու քփոթերու կրկին փունջեր կը ցցուէին պըղտիկ ամփոփուած թեւերու պէս , շրջանըն ընելով սեւ փայլուն պօսին որ անոր վիզը պչրանքի օղակի մը մէջ կը բանտէր , սահելով այն պաշտելի կորագծին վրայէն որ անութներէն կը սկսէր , նախ կտոր , յետոյ շեղ , ու մինչեւ մէջքը կուգար , գրկելով նուրբ , ափի մը մէջ սղմելու չափ նուրբ այդ մէջքը զոր սիրուն գօտի մը կը պարուէր , եւ փայտայելով պարզ վայելուչ շրջագեցստը որուն տակէն ուսքերը կ'երեւէին սեւ մինիսիկ կոշիկներու մէջ :

Մինչեւ Թաքսիմի մարզարանին մեծ վանդակապատ դուռը քալեցին այսպէս : « Բանկալթի ըլլալու է », կը մտածէր Վահան :

Բայց անա դարձան , ու նայուածքները զորս փոխանակեցին նորէն դէմ առ դէմ գալով շատ բան րոսին իրարու , աղջրկան նայուածքը դրեթէ ժպիտ մը հիմայ , անակնկալի մը պատճառաւ զարմանքովը ,

գոհութեամբը , ուրախութեամբը յեցուն ,
Վահանին նայուածքը զմայլմամբ ու գրե-
թէ պարտատնքով համակուած :

Ինք ալ դարձաւ ու շարունակեց հե-
տեւիլ , այս անգամ քիչ մը հեռուէն :
Կէս ժամի չափ յետոյ , ազդիկն իրեն ըն-
կերացող երիտասարդին հետ կանգ կ'առ-
նէր Թառլա-պաչիի տուներէն մէկուն
առջեւ ու ներս կը մտնէր , առանց տես-
նելու Վահանը որ փողոցին ծայրէն զի-
րենք կը դիտէր :

Քանի մը վայրկեան ետքը , Վահան
մեծ փողոցէն անապարանքով վեր կ'ելլէր ,
կարելի եղածին չափ շուտ Օրթաքէօյ հաս-
նելու եւ իր սենեակին մէջ քաշուած
ինքնիրենը ուղածին պէս խորհելու , երա-
զելու համար այդ հանդիպումին տպաւո-
րութեանց վրայ :

Մէկը թեւին դպաւ . ու ձայն մը .

— Է՛ , Քառմէնը ի՞նչպէս էր :

Արամն էր :

Վահան , մէկուն բացուելու , ամեն
բան յայտնելու պէտքէն չարչարուելով ,
— իր նկարագրին յատկանիշներէն մին ըլ-
լալով ամեն բան դուրս աալու տկարու-
թիւնը , — անոր թեւը մտաւ եւ եղածը
պատմեց համառօտիւ :

— Սո՛ւս եղիր , ըսաւ էն վերջը Արա-

մին թեւը սեժով մը սեղմելով իրենին
տակ , սիրտս վտանգի մէջ է , շատ կը
վախնամ որ այդ ազջկան համար պիտի
զգամ ինչ որ դուն «սիրահարուիլ» կըսես :
— Աղէկ , աղէկ , կ'ըսէր Արամ ժղպ-
տելով :

— Նայեցաւ ալ , դիտե՞ս . շատ հը-
պարտ չերեւար կոր . կարելի է գրածներս
կարդացած է , հէ՛ . կարելի է , ո՞վ գի-
տէ , ինք ա՛լ . . .

— Սասուա՛ծ տայ , բայց շատ մի ա-
ճապարեր :

Մինչեւ հրոսիոյ դեսպանատան առ-
ջեւ , ուր Արամ ընկերացած էր իրեն ,
Վահան անոր գլուխը ուռեցուց ենթա-
դրութիւններով , գուշակութիւններով , հե-
տեւութիւններով :

Այդ գիշերը , չաչխատեցաւ : Այնչափ
ծայրայեղօրէն յուզուած կը զգար ինք-
զինքը որ ամէն բառ , ամէն բացատրու-
թիւն հասարակ , տժգոյն , տկար պիտի
թուէր զգացման կամ զգայութեան քով :
Այնուհետեւ արհամարհանք մը , գրեթէ
զգուանք մը կը զգար իր թուղթերուն ,
իր գիրքերուն դէմ : Գարշելինն էր , ա-
նոնք չէին պատճառ որ մինչեւ այդ օրը
իր սիրտը զոց մնացած էր , բառերու եւ

պարբերութիւններու մէջ բանտարկուած : Բաղաճակիրք աշխարհի մէջ քնկած վայրենիի , գնտանէ ելած յանցաւորի պէս բաներ կը զգար , նոր, հեշտաւէտ ու հզօր զգացում մը որ կ'ողողէր իր հոգին :

Քանի մը վայրկեան հայելին նայեցաւ , բոլորովին հակադրելի չգտաւ իր դէմքը . յետոյ խնդալէն մարեցաւ . « Կամաց կամաց Վէ՛Վէ՛ մը պիտի դառնամ » ըսաւ ինքնիրեն : Ու երբ անկողին մտաւ եւ հուր մտածումներով այրող գլուխը բարձին ու վերմակին կրկին գգուանքին մէջ խաղաղած զգաց , սենեակին մթութեան մէջ տեսնելով , կանգո՛ւն յաղթական , այդ թովիչ աղջկան պատկերը , անոր շացումովն իր աչքերն ու իր էութիւնը լեցնելով , փսփսաց , պզտիկ ժպիտով մը , շատ ցած ձայնով , կարծես վախնալով որ մէկը կը լսէ . « Կ'երեւայ թէ կը սիրեմ , ապահովապէս կը սիրեմ այդ աղջիկը » :

Բ

— Ի՞նչ կ'ըսէք կոր , Բեռնի , սեռի խնդիր չէ , բնութեան խնդիր է :

Աշակերտներն այդ օրը քանի մը անգամ բռնեցին Բեռնիին սխալը : Մտախոհ , ուշացիր , Վահան չէր դիտեր ինչ կը հարցնէր ու չէր լսեր ինչ կը պատաս-

խանէին , օրագրութեան մէջ սխալ տեղ գրաւ նիշերը , դաս տալու մտքաւ ու զանգակը զարնուածին պէս դուրս նետուեցաւ դասարանէն : Երբեք տղաքը զինքը այդչափ զուարթ չէին տեսած . ամէնուն հետ կատակներ ըրաւ , դաս չգիտցողներուն չարդողեցաւ , խոշոր խոշոր նիշեր տուաւ ամէնուն , եւ քանի մը այնքան սիրուն բառախաղեր ըրաւ որ ամբողջ դասարանը խնդալէ մարեցաւ : Եւ , ուրիշ նորութիւն մըն ալ , երբեք զինքը այնքան խնամքով հագուած չէին տեսած . մազերը լաւ սանտրուած էին , արդկած շապիկը անթերի էր , փողկապը վեր չէր ելած , բաճկոնին բոլոր կոճակները կոճկուած էին , տարատին վրայ ցեխ չկար ոչ ալ վերարկուին վրայ փոշի . ու նոյն իսկ անուշ հոտ մը կուգար վրայէն : Ամբողջ արդուզարդ մը :

— Մէ-տէ- , աս ի՞նչ չիք էք եղեր այսօր , ըսաւ դուրս ելած միջոցին պղտիկ չարածճի տղայ մը :

Վահան հրճուանքի պէս բան մը զգաց այս խօսքէն ու զգուական ապտակ մը տուաւ պղտիկին :

Այո՛ , չիք էր եղած , առտուն կանուխ ելած ժամերով հայելիին առջեւ խաղացած էր , այս օճիքին չէր հաւնած , միւսը

առած էր , երկարօրէն հագուստները խոզանակած էր , բանաստեղծօրէն վայելուչ ձևւ մը տուած էր մազերուն , տասն անգամ ինքզինքը վերէն վար աչքէ անցուցած էր տեանելու համար որ չկոճկուած կոճակ մը մնացած էր . եւ ի լրումն զարգամոլութեան , նուրբ ցպիկը՝ զոր օր մը քմահաճութիւնով մը զնած էր առանց երբեք դործածելու , ձեռքը առած էր այդ օրը :

Տարօրինակ բան մըն էր ինչ որ անցած էր իր հոգւոյն մէջ : Կոյս անտա՛ռ մը՝ այդ հողին , բարձր բարձր վիթխարի մազերով որոնց ճիւղերուն մէջ վայրի թռչուններ միայն բոյն դրած են , որոնց բունին չէ մօտեցած տապարը , որոնց թանձրախիտ ոստերուն շաղապատումէն ներս արեւու շող մը չէ սպրդած , անսահման խորին մթութիւն մը որուն մէջ հովը միայն իր խօլ մռնչիւնը կը պտըտցնէ , սարսելով ճիւղերն ու տերեւները զօղզօցնելով : Եւ անա կայծակ մը ինկած , կրակ տուած էր . ու կրակը ծառէ ծառ անցած , տարածուած , հրդեհ մը դարձած էր , խաւարն ու պաննելով շառագոյն լուսավառութեամբ մը , այրող փայտի ճարճատուճով մը լուսութիւնը պատռելով :

Բայց այդ հրդեհը քանդում մը չէր ,

այլ կենսանորոգ ջերմութիւն մը որ երազամոլի այդ ցուրտ սրտին մէջ ամբողջ արշալոյս մը կը փթթեցնէր , կատարեալ վերածնութիւն մը , երիտասարդացում մը՝ այդ տղուն համար որ ծերացած էր առանց տպրելու եւ որ հիմայ յանկարծ կ'անդրադառնար իր սխալին վրայ ու յիմար , գրեթէ յուսահատ ճիղով մը կ'ուզէր զայն դարմանել :

Այլ երբ իր խանդավառութենէն պահ մը սթափելով ուղէր տարրալուծել իր հոգեբանական վիճակը , նուազ դարմանալի կը գտնէր իր հոգւոյն կուսութիւնը մինչև այդ օրը քան այդ յանկարծական կերպարանափոխութիւնը , փակ պատուհանի մը անակնկալ բացումը անձանօթ համայնապատկերի մը վրայ :

Մինչև այդ օրը չէր սիրած , որովհետև սիրելու պէտքը չէր զգացած եւ առիթը չէր ունեցած , աշխատութեան , ընթերցանութեան , ուսումնասիրութեան , զեղարուեստներու խորին եւ անշահախնդիր յարման մը մէջ ձուլած ըլլալով ամէն հակում , ամէն իղձ , սէր , կիրք , եւ կնամոլ , փերեւեալիկ երիտասարդներու սնամէջ ու ոսկեղօծ կեանքէն ունեցած զգուսնքին մէջ սէրն ալ արհամարհելով : Իրաւ է թէ երբեմն ի տես զեղանի աղջ-

կան մը արտասովոր յուզում մը կըզգար, անբացատրելի տխրութիւն մը որ սիրտը կը գալարէր, անգոհանալի յիմար ցանկութեանց տարտամ բողբոջում մը . հիացումը զոր ազուոր դէմք մը իրեն տուած էր մտաւոր դատումէ մը կը փոխուէր մտեղէն զգայութեան մը, հեշտական թաքուն ջղաձգութիւն մը որ կը վրդովէր զինքը : Ընդնշմարումներ կ'ունենար մարմնոյ այդ հաճոյքներուն վրայ որք պարտին երանութենէ մեռցնել սիրտն եւ իրենց հեշտանքին անդիմադրելի կոհակին մէջ ընկուղել էութիւնն , ամէն բանի մոռացում մը այդ մտեղէն մեծ սարսուռին մէջ որ հոգին կը քնացնէ համբոյրով մը որ կարծես պիտի չվերջանայ եւ գրկնդխառնումով մը որ երբեք պիտի չքակուի գոգցես : Ու երբ պատահէր իրեն տեսնել այն կիներն որք իրենց մարմինը կը վաճառեն , զգուանքով խառն նախանձ մը կը զգար անոնց համար , այդ համակ միւս էակներուն որք հեշտութենէ կը հատնին կը հալին : Երբեմն այդ խռովիչ տպաւորութեանց իր խստամբեր կեանքին վրայ ըրած ազդեցութիւնն այնքան խորին կ'ըլլար որ վատութիւններ կ'ունենար , պզտիկ վայրկեանական փափաքներ կից մը տալու գիր-

քերու չոր երջանկութեան եւ կիրքերու մէջ թապալակելու, գաղափարային բարձրութիւններէ գահավիժում մը դէպի գարշ ճահիճը մոլութեանց , թաթաւում մը մարմնեղէն վայելքներու տղմին մէջ : Եւ այդ անկեալ հրեշտակի սայթաքումներէն հաղիւ կը փրկէր ինքզինքը , իր ամօթխածութեան եւ սրտի ազնուականութեան զգացումներուն կառչելով , մտածմանց ու երազներու օղապարիկին փաթթուելով որպէս զի վեր հանն զինքը , ու հօգը հարուածով մը հուսկ ապա սլանալով դէպի ամպերն որոնց շուշան սպունդովը կը մաքրէր իր մտքին բիծերը :

Միւս կողմէ , աղքատ մարդոց դաւակ, ընկերութեան մէջ մտած , կնահաճութեան ընտելացած , շողոքորթ խօսակցութիւն մը եւ չնորհալի շտրթմանց արուեստակութեան վարժուած չըլլալով , կեանքին մէջ գրեթէ երբէք աղջկան մը հետ տեսնուելու պատեհութիւնը ունեցած չէր , ինչ որ արդէն ոչ թէ հաճոյք մը , այլ նեղութիւն մը , տանջանք մըն էր իրեն համար :

Սիրաբորբոք քերթուածներու եւ վէպերու ընթերցումներէ յետոյ , երբեմն տարօրինակ բանի մը բարախելն զգացած էր կուրծքին մէջ , բայց չէր հասկցած զայն , եւ այդ քերթուածներուն ու վէ-

պերուն բայատրութեանց գեղեցկութեամբն աւելի արբեցած էր քան անոնց արտայայտած իմաստովը :

Քանի մը պղտիկ համակրութիւններ ունեցած էր իր թողին մէկ քանի աղջիկներուն համար , բայց անոնք վաղանցուկ ու նոյն իսկ հիւանդ , յիւար , անբնական բաներ եղած էին , որովհետեւ հակասութեամբ մը զոր կարելի է բացատրել , հաղիւ աղջիկ մը ուշադրութիւն դարձնէր իր վրայ ու անսովոր նայուածքով մը իրեն նայէր , անմիջապէս կը բռնէր , գեղունի մը կը կարծէր այդ աղջիկը որ յաճախ միջակ բան մը էր , քանի մը օր կ'երազէր , յետոյ ինքն իսկ իր երազը կը դաշունէր ու իր մեռելութեան մէջ կը մտնէր վերստին : Այդպէս , քանի մը շաբաթ սիրած էր տափակ դէմքով կարճահասակ աղջիկ մը , պարզապէս որովհետեւ խնդացած էր իրեն փողոցը հանդիպած առեն : Ինչ որ աւելի այլանդակ է , կաղ աղջիկ մը իր մտածմանց առարկայ եղած էր քանի մը օր , որովհետեւ երկայն գեղեցիկ մազեր ունէր եւ անուշ ժպտուն նայուածք մը որ չմերժեր : Անգամ մը մինչեւ իսկ վեց տարեկան աղջկան մը սիրահարած էր , որովհետեւ աղջիկը սեւեռեալ նայուածք մը կ'ուղղէր

իրեն , վաղանասօրէն չարածճի նայուածք մը : Բայց բոլոր այդ սէրերը , աժգոյն , անհիմ եւ անիմաստ , մեռեալ նորածիններ էին :

Այս անգամ նորածինը հասուն տղայ մըն էր , աշխարհ դալէ առաջ կարծես ամբողջ կեանք մը արդէն ապրած : Ինչո՞ւ այդպէս եղած էր : Եւ ի՞նչպէս :

Չէր գիտեր :

Գիտե՞նք թէ ինչու արեւու մուտք մը սուգի մը թախիծը կուտայ մեզ յաճախ ու ծաղկի մը բոյրը վիշտի մը զաւարուժող գիտե՞նք թէ ուսկից կուգան ուրախութեան կամ մեղամաղճութեան յանկարծական այն հոտանքներն որք կ'անցնին մեր հողիէն ցնցում մը միայն թողլով հոն . գիտե՞նք թէ ինչու այս ինչ գոյնը մեր երեւակայութիւնը կը չարչարէ , այն ինչ հնչիւնը մեր սիրտը կը փայփայէ ու այն ինչ դէմքը կը թովէ մեր էութիւնը :

Ինչ որ գիտէր , այն էր թէ այն վայրկեանէն ի վեր յորում այդ օթեակիին զանէն ներս մտած էր այդ աղջիկը , բան մը անցած էր իր մէջ , կարծես նոր հով մը որ տակն ու վրայ ըրած էր իր գաղափարներն , զգացումներն , իր կեանքը : Թերեւս ամբողջ գաղանիքը այն սիրուն նայուածքին մէջ էր զոր անիկա ուղղած

էր իրեն . եւ այդ խռովիչ նայուածքը , հրապուրիչ էակէ մը մեկնելով , ամբողջ թատրոնը լեցնող պճնամուռ ու կանացի մթնոլորտին մէջ , Քառօնի սիրազեղ ազդեցութեան խառնուելով ու թերեւս դարնանային օդին ալ որուն կազրուրիչ ներգործութիւնը կրած էր այդ օրը , ու միանալով դեռ ուրիշ շատ մը անծանօթ պատճառներու ալ , հոգեկան պատեհ տըրամադրութեան մը եւ յանդուգն ու ապստամբ խորհրդածութեան մը որ միօրինակ կեանքի մը վրայ նետուած դժգոհակնարկէ մը կը ծնէր , յառաջ բերած էր այդ կերպարանափոխութիւնը :

Օրուան դասերն աւարտելէ յետոյ , իրիկուան Բերա ելաւ : Օզը նախորդ օրուան չափ գեղեցիկ էր : Երկինքը , քանի մը օր առաջ ցած , մութ , անձրեւոտ , հիմակ անուշ կապոյտով մը կը տարածուէր , մաքուր , կարծես սպիտուած այն դէզադէզ ամպերէն որք անոր վրայէն անցած ու զայն լուացած էին : Զուարթ արեւ մը կը յորդահեղուր իր խարտեաչ պայծառութիւնը , կենդանացնելով առարկայներն ու մարդերը , իր լուսեղէն համբոյրով ամէն բան բռնկցնելով , խանութներու ապակիներուն ետեւ շարուած շող-

շողուն իրեղէնները , անընդհատ զիրար խաչաձեւող կառքերուն կարմիր յղկեալ անիւները , շրջագայողներու հանգերձներուն պսպղուն ուլունքները , զոհարեղէնները , ոսկեզօծուհիները , բաց գոյն թաւիչներուն փայլալիչ ցոլքն ու սընդուններուն ակնախափ վաղփումը , Մեծ փողոցին մէկ ծայրէն միւսը ոսկի , արծաթ զանակներու փողփողում մը , քրթթում մը , սարսուռ մը պարտայնելով : Բազմայարկ ապարանքներուն պատուհանները իրենց ամփոփուած ժանեկազարդ վարադոյրներուն մէջէն կը ցուցնէին շարք մը ներկուած արուեստակեալ դէմքեր ու շքեղ փայլուն արդուզարդեր : Մայթերուն վրայ անվերջ տողանցութիւն մը պարտողներու , աղջիկներ որք կը շողակրատեն ու կը խնդան աղուոր հագուստներու մէջ , պզտիկ տղաք՝ նաւաստիի զգեստով որք կը ցատքբառն ճերմակ գտակով կարմիր դէր ստնտուններու կամ ակնոցաւոր մերուկ կառավարչուհիներու հետ , հինաւուրց ամուսներ որք ընդհանուր ոգեւորութեան կը խառնեն իրենց դեղեւուն քայլերուն դանդաղութիւնը , եւ թարմ դոյզեր սիրահարներու կամ նորապսակներու , կեանքի եւ շարժումի յորդութիւն մը որուն նեղ կուզար Մեծ փողոցը : Բաց կառքեր կը թա-

ւալէին արագաւազ, փարթամ ընտանիքներ տանելով կամ շքեղահանդերձ երիտասարդներու խմբակներ, մերթ ալ կին մը, միս մինակ, կամ շնիկի մը հետ, աչք պատռող ծայրայեղ արդուզարդով մը, գարգմանակաւոր լաշն գլխարկով, շպարեալ շինծու դէմքով, ու խռովիչ կասկածելի նայուածքով մը, կառքին բարձերուն վրայ ընկողմանած մեղկօրէն, իր անցքին վրայ փսփսուքներ ու ժպիտներ ցանելով: Թրամվէյներն ամէն վայրկեան կը բարձրացնէին իրենց սրափողին բեկբեկ զօրնչիւնը որ կ'իմացնէ, կը զգուշացնէ: Երաժշտութեան ծուէններ կուգային երբեմն, տարտամ նուազ ձայներ, չգիտես ուսկից, կողմնակի փողօցի մը խորէն, զբօսարանի մը կիսաբաց դռնէն, մուրացկանի մը խռպօտ նուազարանէն:

Վահան այդ ամբօխին մէջ կորսուեցաւ, պչրանքի եւ պճնասիրութեան այդ ցուցահանդէսին մէջ գտնուելուն գո՞, ու շաղրութեամբ դիտելով անցորդները, ջանալով կապկել սիրուն չիք պարօններուն ծեփծեփեալ ձեւերն ու քալուածքը, գրեթէ ինք ալ կոտորուելով, ցպիկը խաղցընելով ձեռքին մէջ, կրպակներու ապակիին մէջ ինքզինքը դիտելով, ուրախութեան ջախջախիչ սրտատրոփում մը

ունենալով ամէն անգամ որ աղջիկ մը իր վրայ երկայն նայուածք մը ձգէր:

Ա՛խ, եթէ իրաւ ըլլար որ այդ աղջիկն իրեն համակրէր ու չինդա՞ր իր խեղճ երկչոտ սիրոյն վրայ . . . : Վերջապէս, ինչո՞ւ ալ արհամարհէր զինքը. Սոսնիս մը չէր, այո. բայց տղեղ ալ չէր. եւ քանի մը հրապօրյոններու պակասը չէ՞ր կրնար լեցնել մտաւոր յատկութիւններով որք աղուոր այտերէ եւ փայլուն աչքերէ աւելի հազուագիւտ են: Ու մինչեւ ոսկորներուն ծուծը կը սարսռար հրճուանքէն երբ կը խորհէր, իր մենակեաց վայրենիք միամտութեան մէջ, սիրուելու կարելիութեան վրայ: Եւ տակաւ կը սկսէր պզտիկ յիմար ծրագիրներ ուրուագծելու համարձակութիւնն ունենալ, անմեղ, — օ՛, շա՛տ անմեղ, — բարեկամութիւն մը, փոխադարձ համակրութիւն մը որ զինք երջանիկ պիտի ընէր. նպատակակէտ մը իր իղձերուն, իր երազներուն մարմնացում մը, էակ մը որուն շուրջ դառնային իր յղացումներն ու երգերը:

Այս մտածմանց մէջ կը տարուբերէր երբ մէկը թեւը մտաւ:

Սրամն էր, որ հեզնական զմայլմամբ մը դիտեց Վահանն ու ըսաւ.

— Օ՛, աս ինչա՞խ բան ես եղեր այսօր, մէկ մարդուն համար են ասոնք:

— Սո՛ւս , ըրաւ Վահան մատը բերնին
գնելով , որուն վրայ ժպիտ մը կը նկար-
ուէր ակամայ :

Արամ Գիւրգէնեան Վահանի դպրոցա-
կան ընկերներէն էր , իրեն հետ ուսումն-
ւարտ ելած : Բաւական ունեւոր մար-
դոց զաւակ ու գեղեցիկ տղայ ըլլա-
լով , կանուխէն խելքը միտքը զարդար-
ուելու եւ աղջկանց շուրջը դառնալու
տուած էր : Սեփ սեւ փայլուն խիտ մա-
զեր , բարձր ու վայելուչ հասակ մը, ցած,
ուղիղ ու կանացի ճակատ , թուխ ու
թաւ երկայն յօնքերու տակ մեծ մեծ աչ-
քեր երկայն գոուզ թարթիչներով ու սեւ
խոշոր բիբերով , ճերմակ մաքուր մորթ
մը զոր ազնիւ արիւն մը կը վարդերան-
դէր , ոչ ուղղագիծ բայց իսկատիպ ու
համակրելի քիթ մը , նուրբ ու գալարուն
սեւ պիւսեր , վառ կարմիր զգայնոտ
չրթունքներ , ու դէմքի սիրուն ձուածեւ
մը զոր Հենրիկոս Դ սրածայր մօ-
րուք մը վայելչօրէն կ'աւարտէր :

Խնամք ալ կը տանէր իր դէմքին .
կնոջ մը չափ զիտէր արուեստին բոլոր
միջոցներն ի գործ գնել բազմապատկելու
համար իր հրապոյրները : Ամբողջ հաւա-
քածոյ մը ունէր արդուզարդի առարկայ-

ներու , հազուստներու , գլխարկներու ,
ցպիկներու , կօշիկներու : Դպրոցին մէջ
ամէնէն շիք տղան էր , ամէնէն ալ ծոյլը .
քիչ շատ Քրաններէնի կ'ալխատէր , ո-
րովհետեւ իր շահատակութեանց մէջ կըր-
նար անոր պէտք ունենալ , բայց միւս
բոլոր ճիւղերուն մէջ իր տկարութեամբ
կը փայլէր : Վահանին մօտ կը նստէր ու
միշտ անոր օգնութիւնը վայելելով , մա-
նաւանդ քննութեանց ատեն , մտերիմ բա-
րեկամ եղած էր անոր հետ , բարեկամու-
թիւն որ շարունակուած էր երբ երկուքն
ալ մեկնած էին Քատրքէօյէն , Վահան
երթալով Օրթաքէօյ , Արամ Բերա : Վա-
հան դպրոցին մէջ կը ծաղրէր զայն , « Մօ՛ ,
քիչ մը բան սորվէ , կ'ըսէր . աղջիկնե-
րուն հաճելի ըլլալու համար ալ բան գիտ-
նալու է . +սաւաթով , ձեռնոցով բան չըլ-
լար , երկու օրէն կը հասկնան մէջր պա-
րապ ըլլալդ ու կը խնդան քիթիդ : »
Եւ գրեթէ արգահատանք կը զգար այդ
տղուն վրայ որ իր պարապ դանկով կը
յուսար յաղթանակներ տանիլ եւ որ ար-
դէն կը պատմէր իր քաջագործութիւննե-
րը : Արամն ալ Վահանը կը ծաղրէր .
« Դուն գնա ճգնաւոր եղիւր , մագերդ կըռ-
նակէդ մինչեւ ոտքերդ , մօրուքդ մինչեւ
փորդ , եղունգներդ սաչափ երկնցած , վրադ

չուլ մը , ոտքերդ ալ բոսիկ , կարդա՛ ու կարդա՛ :» Ասոնք ամէնքն ալ կատակներ էին , առանց թոյնի . երկուքն ալ խնդալէ կը մարէին այս խօսքերն ըսած ատեն : Հիմակ Արամ իր վաճառական ազգականներէն մէկուն քով մտած էր , որուն օգտակար ըլլալէ հետու էր , միշտ զէշ տեսնելով իրեն յանձնուած գործերը , բայց որ իրեն կը վճարէր լեցուն գումար մը , աղջիկներու նուէրներ եւ զարդի առարկայներ գնելով ամբողջ հալելու սահմանուած :

— Ասանկ ասանկ բաներ հէ՛ , կ'ըսէր Արամ խնդալով ու ամէն մէկ խօսքին նայուածք մը նետելով քովէն անցնողներուն , վստահ ու յանձնապատտան նայուածք մը , վա՛յ Վահան վա՛յ , դուն ալ ասանկ բաներու մէջ կը մտնես եղեր հա՛ :

— Պարապ խօսքեր մի՛ ըներ , կը մըրմուսար Վահան , այդ կատակներէն զո՞ն ըլլալով ներքնապէս :

— Սա մէյ մը ես ալ տեսնէի զիցուհիդ . նայինք ինչպէ՞ս բան է :

— Կ'ուզե՞ս , տունին առջեւէն անցնի՞նք :

— Անցնինք :

Ու երկուքը մէկէն զէպի Թարլապաչի

իջնող փողոցին կը մօտենային , երբ Արամ զգաց որ իր թեւին տակ Վահանին թեւը կը դողզար : Տղան այնչափ կարմրած էր որ կարծես կեռար ներսէն :

— Ի՞նչ եղար :

— Նա՛ , նա՛ , սըւիկա է , կուգայ կոր :

Օթեակին աղջիկը կ'անցնէր այս միջոցին , բաւական տարօք այլ դեռ թարմ ու սիրուն կնոջ մը հետ , այսօր ուրիշ հագուստներով , զլուխը խեցիի մը չափ մանր ու գողտրիկ գլխարկով մը , մարգարտագորշ շրջազգեստով՝ ճերմակ ժանեակներով պիտակուած : Երկու բարեկամներուն քովէն անցաւ , Վահանը նըշմարեց , Արամին նայեցաւ , ու կորսուեցաւ իրենց ետեւ , բազմութեան մէջ :

— Ծօ՛ , ա՞ս է եղեր , ըսաւ Արամ խնդալէն մարելով :

— Այո , ի՞նչ կայ որ :

— Խե՞նդ ես , ասիկա խոշոր պատառ է : Վահան չէր հասկնար :

— Անունը զիտե՞ս :

— Հարկաւ : Ես չզիտնամ ո՞վ պիտի զիտնայ : Միւսիւ Շաւարչին քոյրն է , Վերժինը :

— Կը ճանչնա՞ս :

— Անոր պէս բան մը :

Եւ Արամ հետզհետէ աւելի կը խնդար :

— Ինչո՞ւ կը խնդաս կոր :

— Դուն երեսօն ջուրով եկու վա՛ն անցիր սրկէց :

— Ինչո՞ւ :

— Անոր ետեւէն պարտող շատ կայ :

— Ինծի՞ ինչ : Ես ալ իմ հաշուոյս կ'աշխատիմ :

Քիչ մը ատեն քալեցին առանց խօսելու , Արամ քիթին տակէն միշտ խընդալով , Վահան երազելով , ու ինք ալ ժպտելով իր երազին մէջէն :

Յանկարծ , Արամին թեւը թօթուելով ,

— Անոնց առեւը կ'երթա՞ս զուն , հարցուց Վահան :

— Չէ , բայց եղբայրը կը ճանչնամ , կրնամ երթալ եթէ ուզեմ :

— Զիս իր եղբորը կը ներկայացնե՞ս :

— Ի՞նչ պիտի ընես եղբայրը :

— Հարկաւ այն ատեն առիթ կ'ունենամ զայն ալ ճանչնալու : Այնուհետեւ ո՞վ զիտէ , կարելի է . . .

— Ի՞նչ :

— Կարելի է կը կարգայ . . .

— Գտա՛ր : Անոնք անանկ բան չեն կարգար :

— Բայց երէկ թատրոնը շատ նայեցան ինծի , իրարու բաներ մը ըսին ինծի նայելով :

— Ան քուկին աչքիդ երեւցեր է :

— Դուն ալ միտքդ զրեր ես որ մինակ քեզի՞ կը նայի ամէն մարդ :

Ու անմիջապէս անոր թեւը սեղմելով .

— Կը ներես բայց , կատակ կ'ընեմ կոր , չես վիրաւորուիր ես' :

Քիչ մըն ալ քալեցին : Վահան հետզհետէ կը թաղուէր իր հաստատուն դադարիարին մէջ . Արամ ամէն մէկ քայլին ծանօթներու կը հանդիպէր ու կը բարեւէր , մանաւանդ աղջիկներ որք ժպտելով կ'առնէին իր բարեւը :

— Արամ , ըսաւ Վահան , զուն ասանկ բաներու մէջ վարպետ ես , ինծի քիչ մը ճամբան կը սորվեցնե՞ս . հիմայ ի՞նչ ընեմ . նամակ մը գրե՞մ :

— Մո՛ւլուխ բանաստեղծութիւնդ մէջ պիտի խօթես :

— Ըսէ , ըսէ , գրե՞մ :

— Դեռ կանուխ է , նախ ներկայացրի :

— Նամակը ի՞նչպէս ձեռքը հասցնեմ :

— Ալ չեմ գիտեր :

Թաքսիմի մօտ , Արամ նշմարեց , քիչ մը հեռուէն , աղջիկը որ կը դառնար իրեն ընկերակցող կնոջ հետ :

— Սո՛ւս , քուկինդ կուզայ կոր :

Վահանն ձեռք մը դպաց որ սիրտը ճըզմեց կուրծքին մէջ , եւ գրեթէ չընչասպառ , նայեցաւ աղջկան որ շնորհալի քալուածքով մը կ'անցնէր իր քովէն , նայուածք մը որ ժպիտ մը պիտի ըլլար եւ որ արցունք մը եղած էր :

Վերժին այս անգամ երկարօրէն նայեցաւ Արամին , ակնարկ մը սահեցուց Վահանին վրայէն , ու անցաւ :

— Աս քուկինդ շատ կը նայի կոր , ըսաւ Արամ :

— Ու Վահան անձկութեամբ .

— Որի՞ .

— Չտեսա՞ր :

— Ինձի չնայեցա՞ւ :

— Ի՛նչ Բօհօ՞ք ես , Վահան :

Եւ անմիջապէս , ծիծաղը կլկելով ,

— Դուն սա նամակդ գրէ նայինք , ինչ կ'ըլլայ ինչ չըլլար :

Մութը սկսած էր կոխել . խանութներու լոյսերն ու փողոցի լապտերները վառուած էին : Բազմութիւնը հետզհետէ կը շատնար , աղմուկն ալ : Վահան Արամին ձեռքը սեղմեց ու բաժնուեցաւ , չը լսելով որ ինդալով կը պոռար ետեւէն .

— Յաջողութի՛ւն կը մաղթեմ :

Կիւմիւլ-Սուիի գառիվայրէն իջաւ վար ,

դանդաղ քայլերով , խորհելով երկու օրէի վեր եղածներուն վրայ , ապագային գուշակութիւններն ընելով ինքնին , Գովէն անցնող մարդիկը զարմացմամբ կը նայէին այդ տղուն որ ինքնիրեն խօսելով ինդալով , մերթ ալ երգելով կ'երթար :

Լուսին կար այդ գիշեր , խոշոր անփայլ լուսին մը , հորիզոնին վրայ դեռ փակած , հաւկիթի հսկայ դեղինի մը պէս որուն պատեանն ինկած է : Պզտիկ պզտիկ պսպղուն աստղեր երկնքին պայծառութիւնը կ'աղամանդէին : Չառիվայրին մէկ եզերքը , վարը , զիզուած տուներու խառնակոյտին ստորտար , ծովը կը տարածուէր գորշ , հանդարտ : Դիմացը , ասիական արեւը երկնքին վրայ կը կանգնէր իր երկայն սեւ զանգուածը դոր կը կէտաւորէին տուներու կարմիր պլպլուն լոյսերը : Անուշ մեղմ հով մը կը փչէր , երեսը փայփայելով : Ապահովապէս , այդ աղուորօղը պիտի տեւէր շարաթի մը չափ :

Վահան Տօլմա Պահչէի թրամվէյով Օրթաքէօյ գնաց : Տան մէջ երբեք զինքը այդչափ զուարթ տեսած չէին , մանաւանդ որ միշտ լուռ ու մտազբաղ կը մնար հոն , քիչ խօսելով տան մարդոց հետ , որոնց հետ քիչ բան կրնար խօսիլ : Վահան մայր մը ունէր , անուս բայց շատ բարի

կին մը , երկու պզտիկ եղբայր , հօրեղբայր մը որ ժամագործ էր , շուկայի մարդ , եւ մօրաքոյր մը , ամուրի կին մը տարւօք ու հին գլխով : Հայրը երեք տարիէ ի վեր մեռած էր : Ամէնուն հետ ալ կատակներ ըրաւ , մօրաքրոջը հետ այնչափ ինկաւ որ խեղճ կինը բարկացաւ վերջապէս , պըզտիկները կսմթտեց , հօրեղբորը հետ տաճկերէն շուկայի վրայ խօսեցաւ : Ամէնքն ալ կը զարմանային այս փոփոխութիւնը տեսնելով ,

— Ճաշ , ես կ'ըսէի + չճօ՛նէ ինք իր հօյն ձգելու է , կ'ըսէր մայրը , ինքրեանը կը բացուի . հէլա՛յի հահէլ եղած վա՛նքը մարդ քիչ մը խաբար կ'ըլլայ . ան ինքրենը կ'անցնի :

Երբ գացին ամէնքը պառկեցան , վահան , սենեակին մէջ միս մինակ , բոլոր եղած բաները միտքը բերաւ , անոնց վըրայ մէկիկ մէկիկ խորհեցաւ : Պահ մը Արամին հեգնութիւնները յիշեց , տխրեցաւ . յետոյ ըսաւ ինքնիրեն .

— Կատակ կ'ընէ կոր անիկա . աղէկ տղայ է : Եթէ նոյն իսկ կատակ չընէ , ինչ ըսել կ'ուզէ վերջապէս կը կարծէ որ բնաւ չե՛մ կրնար յաջողիլ : Պիտի դուրս գնեմ անոր : Կ'ուզէ շէ թող մրցի հետս : Կը հասկնամ որ սիրուն մազեր ունի ,

բայց մազերուն տակ բան չկայ , շրթունքները աղուոր են , բայց աւելի աղէկ է բերանը չբանայ : Ես հիմայ սա նամակը նստիմ գրեմ , սանկ մէկ վիպասանական խա՛րի բան մը . անանկ խօսքեր ըսեմ որ աղջիկը ալ չգիմանայ . Բահա՛ն , բանաստեղծի մը սիրունին ըլլալը պզտի՛կ բան է . մենք ալ քիչ մը մեր հպարտութիւնը ունենալու ենք . Լաւրան , Էլէոնորան , Պէթրիչէն , ամէնքը իրար խառնելու է , Եթէ ուսեալ աղջիկ է , ինչ որ շատ կը յուսամ , անպատճառ քէֆը պիտի գայ նամակս կարդալով : Աս շաբաթ իրիկուն ալ աղուոր բան մը կը գրեմ , Արեւելին կուտամ , հարկաւ կը կարդայ . արձա՛կ , չէ՛ ոտանաւոր աւելի աղէկ կ'ըլլայ , հրավառ տաղ մը , առ * * * , ան կը հասկնայ . շաբաթ իրիկուն անոնց տունին առջեւէն կ'նցնիմ , լրագիրը գրպանս դրած ու գրպանէս քիչ մը դուրս ինկած , նշանակութիւն ունեցող նայուածքով մը , լըմնցաւ դնաց : Կիրակի ալ ջանալու է իրեն ներկայանալ : Շատ աղէկ կ'ըլլայ : Օ՛ , սա աղէկ կ'ըլլայ : Նստիմ ոտանաւոր մը գրեմ , ետքն ալ նամակը :

Երկու ժամ ետքը , երկուքն ալ աւարտած էին :

Ոտանաւորը սիրերդ մըն էր խկատիպ

ձեւով ու փայլուն գաղափարներով , այն-
չափ զգացմամբ լեցուած որչափ երբեք
չէր կրցած դնել իր տաղերուն մէջ եւ
յստակ , հիւթալից , զօրեղ զգացմամբ մը
որ ոչինչ ունէր օգային ու տարտամ ,
սիրտ հոտող ու իրականութեամբ թրթր-
աացող տաղ մը :

Իսկ նամակն , աւասիկ ,

« Մինչեւ ցարդ համակրութիւններ ու-
նեցած էի : Սէրը , ճշմարիտ սէրը , զուր
ինձ կը ներշնչէր զայն առաջին անգամ ,
սպիտակ , հրաշեայ ու քնքուշ աղջիկ :
Չգիտեմ ինչ ըրիք , հազիւ քանի մը ան-
գամ տեսայ զձեզ եւ ահա սիրտս կապ-
ուած կը զգամ ձեր ոտքին հետքերուն :
Ձեր աճյաքան սիրուն զէմքը իր պատկե-
րը սրտիս մէջ զրոշմեց ու ինչպէս ծիծեռ-
նակն իր բոյնին մէջ , հաստատուեցաւ
հոն : Այլ եւս զձեզ կը տեսնեմ միշտ , զի-
չերը երազներուս ու ցերեկը մտածմանցս
մէջ : Ու , — չգիտեմ թէ կը կարգա՞ք իմ
գրածներս , — ձենէ ներշնչեալ եւ ձեզ հա-
ճելի ըլլալու համար գրեցի վերջին հատ-
ուածներս որք իմ լաւագոյն արտագրու-
թիւններս են :

« Կ'ըսեն թէ տաղանդ ունիմ , թէ զը-
րական ապագայ մը ինձ կը սպասէ , թէ
անունս սկսած է ճանչցուիլ եւ թէ նոր

սերունդը ախորժով կը կարդայ գրածներս :
Հաւատացէք , բոլոր այդ գովեստներն ու
համբաւը յօժարակամ կուտայի ձեր մէկ
յուսատու նայուածքին համար : »

Գ.

Արեւու յորդ ճառագայթներ , կրկին
վարագոյրներէ մազուելով , շատոնց ար-
դէն վարդ պայծառութեամբ մը սենեակը
ողողած էին , երբ Արամ արթնցաւ :

Կռօշի սենեակ մը իր սենեակը : Ան-
կողինին դիմացը , արզուզարդի սեղանը
որուն վրայ , ոսկեզօծ եղերքներով եռա-
կողմանի հայելիի մը շուրջը , կը շարուին
սրուակներ , վրձիւներ , խոզանակներ ,
մեծ ու փոքր սանտրեր , բրնձափոշիի տու-
փեր եւ փետրափնջիկներ , բոլոր այդ ման-
րիկ սիրուն առարկայները որոնք պչրանք
կ'արտաշնչեն : Եւ ատոնց քով , խառն ի
խուռն , քանի մը փողկապ , զոյգ մը ձեռ-
նոց , թաշկինակներ , ու մէկ երկու գիրք ,
ղեղին թղթէ կողքով , դեռ կէսը չկարուած ,
բաց ձգուած , հաւանականաբար վիպա-
սանութիւններ , զորս կը դնեն թղթա-
տելու կամ աղջկանց փոխ տալու համար :
Սեղանին տակ կօշիկներու ամբողջ ընտա-
նիք մը : Պատերուն վրայ քանի մը ան-

նըչան պատկերներ, հեշտական տեսարաններով : Անկիւնը , հայելաւոր դուռը հանդերձներու պահարանին :

Արամ քանի մը անգամ դարձաւ անկողնոյն մէջ , յորանջելով մեծաժխոր , թեւերը պրկելով , սրունքները ձգտելով , աչքերը շփելով , մաքառելով ծանր քնէութեան մը դէմ որ զինքը կը ճնշէր : Նախորդ գիշերը երեկոյթի մը մէջ լուսցուցած էր :

Արեւուն լոյսը , հետզհետէ յորդանալով , դեղին լայն արատ մը ձեւացուցած էր պատին վրայ , որ տարածուած մինչեւ վար իջած էր ու հիմայ գետինն ալ կը փռուէր : Դուրսէն հեռաւոր խժլղուք մը կը լսուէր , բազմազան ձայնիւ կազմուած , « Էլճիներու գոչիւնը , թրամվէյներուն սուլումը , կառքերուն թաւալումը , ու դեռ շատ մը պզտիկ տարտամ անբացատրելի աղմուկներ , խուլ ու միօրինակ բզզիւն մը զոր յանկարծ կը պատռէր խռպոտ ու թաւ խորդիւն մը , շոգենաւի մը ճիչը հաւանականաբար , յարածուն եռում մը կեանքի եւ շարժման որ կը բարձրանար , կը բարձրանար ու մինչեւ այդ ննջասենեակը կը թափանցէր :

Ժամը չորս զարհաւ :

Արամ ցատքեց ելաւ անկողինէն :

Միտքը եկած էր որ կիրակի էր այն օրը եւ վերժնը անպատճառ եկեղեցի կուգար . անգամ մը երեւալու էր աչքին :

Արամի համար , վերժին պարզապէս մին էր այն բաւական թուով աղջիկներէն որոնց մէջ կը պտտցնէր , չեմ կրնար ըսել իր սիրտը , բայց իր քմահաճոյքը , սիրուն դէմք մը որուն լաւ է հաճելի ըլլալ , պատուական հող մը աշխարհակալութեան համար : Ինք ալ դեռ չէր սիրած , վահանին պէս , սա տարբերութեամբ որ վահան չէր ուզած եւ Արամ չէր կրնար սիրել :

Արամ իր գեղեցիկ տղու պատուոյն ու համբաւին պիտի չձգէր որ միակ աղջկան մը զգացումովը համակուէր եւ այդ ըզգացման շուրջը դառնար . իր փառասիրութիւնն էր կեդրոն մը ըլլալ ուր գային շատ մը համակրութիւններ միանային , եւ դուրսէն եկած այդ համակրութեանց կըտորներովը ինք իրեն համար զգացում մը չինէր , որ աւելի անձնասէր հպարտութեան գոհունակութիւնն էր քան ձգձաբիտ սիրոյ տառապազին հաճոյքը :

Այն առեւն միայն քիչ մը երկարօրէն կը զբաղէր միակ էակով մը երբ մրցում մը ծնէր անոր շուրջ . եւ ամէն ջանք կը թափէր իր մրցակիցները պզտիկ ձգելու .

համար . բայց անգամ մը որ ատիկա ըլ-
լար , մրցման առարկայ եղողը կը մոռ-
ցուէր անմիջապէս :

Հիմայ մրցում մը չէր որ կը ծագէր .
Վահանին հետ մրցիլ , կ'երեւակայէ՞ք :
Նայուածքներու , ժպիտներու , մտաւո-
րապէս համաձայնուած ժամադրութեանց
պղտիկ կատակերգութիւն մը խաղացած
էր Վերժինին հետ , եւ զիտեր որ իր կող-
մէն պղտիկ ջանք մը կը բաւէր այդ կա-
տակերգութիւնը հովուերգութեան փո-
խելու համար : Նախ , զարմացած էր
տեսնելով որ Վահանը , ճգնաւորի կեան-
քէն յանկարծ ելլելով , կ'ուզէր Գաւ-
րան-Բիւն ընել , իր բառովը : Յետոյ ,
տեսնելով որ անիկա հաստատամիտ էր
իր որոշման մէջ , հեզնութեան եւ ար-
գահատանքի զգացում մը ունեցած էր , եւ
հուսկ ապա կատակ մը , — իր մտքին
մէջ պարզապէս կատակ մը , — բարեկա-
մական խաղ մը ընելու զաղափարն եկած
էր իրեն , որուն մէջ անգիտակցաբար կը
մտնէր թերեւս զպրոցին մէջ Վահանէն
կրած ներդրամիտ արհամարհանքին ա-
կամայ ռիսը : Միտքն ու զէմքը , տաղան-
դըն ու զեղեցկութիւնը , այս մրցումը
զեռ չէր ունեցած իր կեանքին մէջ . զոնէ
նոր էր ու զուարճալի :

« Խեղճ Վահանը , կ'ըսէր մաքէն , հա-
զուելու սիսելով . հիմակ ո՞վ զիտէ ինչ
իրարանցումի մէջ է . երէկ իրիկուն ու
տանաւորը հրատարակուէր էր . ի՞նչ յոյ-
սեր ունի արգեօք : Ըրածն ալ խենդու-
թիւն է . զոնէ սա Վառվառիկին պէս
աղջկան մը զայրուէր , բան մը կ'ըլլար
կարելի է . ուսի՞ց ալ Վերժինը զիմա-
ցը ելէր է , Բերայի էն Բարձի աղջիկ-
ներէն մէկը : Ծօ՞ նայինք , աղջիկ մ
թեւը առնել զիտէ՞ . պարելուն խօսքը ալ
բնաւ չեմ ըներ : Չէ՛ , անոր սորվեցը-
նելու է . քիչ մը թող հասկնայ որ աչ-
խարհիս մէջ մինակ երազելը փարա չը-
ներ :

Եւ Արամ կը հագուէր , աճապարելով ,
ճարտար ու փորձ ձեռքով մը մազերը
շտկելով , անուշահոտելով , յօնքերը , պե-
խերը , մօրուքը սանարելով ու յղկելով ,
ղէմքին վրայէն բրնձափռչիլի փնջիկին
զգուանքն անցընելով , շապիկ , տաբատ ,
բաճկոն , արագ արագ հագնելով , փող-
կապներուն լաւագոյնը կապելով , վար-
դապիտակ ճերմակ մետաքսէ փողկապ մը :
Կօչիկներն ու վերարկուն ալ անցուց ,
ցպիկն առաւ ու ձեռնոցներն ալ ձեռքը ,
— ճամբան պիտի զնէր , — զուրս վազեց
սննեակէն :

Այս ամէնը ժամ մը տեւած էր . երբեք այսչափ շուտ չէր հագուած :

Երկուշաբթի իրիկունէն մինչեւ կիրակի առտու Վահան իր բոլոր ժամանակը անցուց երազելով , ծրագիրներ յինելով ու գրելով : Եզականօրէն բեղուն կը զգար ինքզինքը . գաղափարներու մակընթացութիւն մըն էր որ կը սպառնար խեղդել իր ուղեղը , եւ տարօրինակ զիւրութիւն մը որով բացատրութիւնը անմիջապէս կը հասնէր գաղափարին ետեւէն : Սրտին մէջ այլազան ու նոր զգացմանց ծիածան մը կը ծնէր ու եւս քան զեւս աւելի յստակ կը նկարուէր իր անցեալ կեանքին տարտամ ու անձրեւոտ յատակին վրայ : Տեսակ մը յիմար ու միամիտ ուրախութիւն , ուրախութիւնը տրդուն՝ որուն լեզուն նոր բացուած է , կը պարուրէր իր հոգին , ուսկից հիմայ երամ երամ կը թռչէին՝ լայնաթռիչ՝ մութի մէջ խղղուած , մոռացութեան մէջ նքողուած իղձեր ու երազներ :

Վահան իր պատանութեան միջոցին շատ կարգացած էր ուսման թիւք հեղինակներ , եւ այդ զուտ բանաստեղծական գրականութիւնը վարդաթոյր ամպով մը իր աչքն սքողած եւ իր հոգւոյն շուրջ անկարելի անուրջներու մթնոլորտ մը կազ-

մած էր , անջատելով զինքն իրականութենէն , մտացածին աշխարհի մը մէջ փոխադրելով եւ միակողմանի , հաշմանդամ , կեղծ կեանք մը ստեղծելով իրեն համար : Երբ ապա ձեռքը առած էր իրապաշտները , իր սրտին խորը ձեւացած էր արդէն թանձր խաւ մը միսթիքական զգացումներու , որ հիմն իսկ եղած էր իր զգայնութեան եւ որ միշտ եղծած էր իրականութեան անխառն հասկացողութիւնը : Լուսնին տակ սիրային երկանուագները , լճակներու վրայ նաւակով պտոյտները , անտառներու խորը սիրոյ մաքուր յայտարարութիւններն , ու համբոյրներն որք անբիծ շրթներ կը միացնեն զերագոյն հպման մը մէջ , պատուհաններու տակ հառաչող ցայգերգներն , ու խնկաբոյր նամակները որոնց մէջ սէրը կրօնքի մը սրբութիւնը կը զգենու , այս ամէնքն իր մտքին վրայ խորին տպաւորութիւն մը գործած էին , կանացի ու զիւրազգաց երեւակայութիւն մը տուած էին իրեն , կարապի ճերմակութեամբ ու երկնակամարի կապոյտով խմորուած երեւակայութիւն մը որուն մէջէն կինը կ'երեւէր իրեն որպէս բարձր իսկութեամբ էակ մը անմատչելի ու երկրպագելի , որուն համար մարդ զմայլում մը եւ պաշտամունք մը միայն

կրնայ ունենալ, կեանքը ոսկեզօծելու պաշտօն ունեցող արարած մը որուն մէջ կը համառօտուին բնութեան բոլոր շնորհներն ու փափկութիւնները եւ որուն վերայ յանդուգն նայուածք մը հայհոյութիւն մըն է Աստուծոյ դէմ :

Այս գաղափարը զոր գիրքերն իրեն տուած էին կնոջ վրայ, նուազեցուցած, այլակերպած էր իր մէջ մարդկային բոլոր բնազդունները . կինը իրեն համար պատկեր մը, դեղարուեալի առարկայ մը, հետտորական ձեւ մըն էր, ինչպէս ծաղիկ մը, ինչպէս աստղ մը, ինչպէս արձան մը : Ահա ինչու մինչեւ այն ատեն երգած էր զայն փայլուն տաղերու մէջ, առանց իրապէս զայն ճանչնալու, անոր շլացումն ունենալով աւելի իր աչքին մէջ քան ճշգրիտ տեսութիւնը, անոր ճաճանչուած նկարելով քան անոր յստակ դիմագիծը, անոր պաշտումը տարփողելով, ո՛չ սէրը :

Եւ հիմայ որ անակնկալ ու ակամայ կերպարանափոխութեան մը մէջ սիրտը փետուր կը փոխէր, հիմակ ալ այդ տրպաւորութիւնը չէր հեռանար իրմէ, կը խառնուէր իր նոր զգացումներուն, կ'ապականէր անոնց առողջութիւնը : Հիմակ որ իր մտածմանց առարկան կինը չէր այլ կին մը, նորէն ճշմարիտ կերք մը

չէր որ զինքը կը բոցավառէր, վայելումի տենչ մը չէր որ իր հողին կը յուզէր, այլ խօլ բաղձանք մը հաճելի ըլլալու եւ ազօտ փափաք մը սիրուելու, չարհամարհուելու :

Իր արթնութեան եւ քունի երազներուն մէջ, ինչ որ կ'երեւէր իրեն, համբոյր մը կամ գրկնդխառնում մը չէր, այլ վիպական, թատերական տեսարաններ, կարծես գիրքերէ փրցուած էջեր, բաղձանքներ զայն դիւցազնական անձնութիւններ մը վտանգներէ ազատելու, բաղձանքներ անոր առջեւ ծնրադիր արտասուելու եւ արցունքներն անոր քրզանցքին սրբելու, բաղձանքներ մեռնելու եւ զիակին վրայ անոր ցաւազին ճակտին հպումն զգալու, ամբողջ քերթուած մը զոր կ'ապրէր փոխանակ գրելու :

Ամէն իրիկուն Բերա կ'ելլէր հիմայ անոր հանդիպելու յոյսով, բայց երկուշաբթի իրիկունէն վերջը ա'լ չտեսաւ զայն : Շաբաթ իրիկուն Արեւելքը զրպանը անցաւ . պատուհանը մարդ չկար : Բոլոր յոյսերը կիրակի օրուան վրայ էին : Եւ կիրակին չուշացաւ :

Կէս օրէն ետքը, կարելի եղածին չափ լաւ հագուեցաւ, ու նամակը՝ զոտ տասն անգամ կարդացած, սրբազրած էր, հետ

առնելով Բերա ելաւ : Օղբ չափազանց
 աղուոր ըլլալով Օրթաքէօյն մինչեւ Թաք-
 սիմ քաղելով գնաց , ճամբան խորհելով
 բոլոր այն սիրուն ընկերուն վրայ զորս
 պիտի ըսէր անոր անգամ մը որ առիթ
 ունենար հետը տեսնուելու : Ա՛խ , կէս
 ժամ խօսակցութիւն մը , եւ ալ ապահով
 էր : Արամը պիտի տեսնէր այն ատեն :

Ամէն բան կը դիտէր քալած ատեն ,
 ամէն բանի վրայ ուշադրութիւն կը դար-
 ձընէր , անցնող մարդիկը , կառքերը ,
 պատուհանները , գետինը պառկած շունե-
 րը . բաց խանութներուն առջեւ կը կենար
 ու կը դիտէր ապակիներսն ետեւ շարուած
 առարկայները , ու յետոյ յանկարծ կը
 նշմարէր որ ապակիին մէջ իր դէմքը կը
 դիտէր փոխանակ այն առարկայներուն :
 Այսպէս հասաւ մինչեւ Արամին տունը ,
 Թէքէ-Պաչի :

Արամ տունն էր : Վա՛նսը տեսնելուն
 պէս ,

— Եկո՛ւր , ըսաւ , եկո՛ւր , քեզի ըսե-
 լիք ունիմ :

Եւ երբ երկուքն ալ վեր ելան ,

— Է՛ , ի՞նչ լուր , խօսէ նայինք , ի՞նչ
 ըրիր , նամակդ տուի՞ր :

— Չէ , զեռ առիթ չեղաւ , անկից ի-
 վեր չտեսայ :

— Հարկաւ , հոս չէր որ տեսնէիր :

— Հապա՞ :

— Իւսկիւտար , հորաքրօջը դացած էր :

— Ինչէ՞ն գիտես :

— Լուրը կու դայ ինձի :

— Այսօր հո՞ս է :

— Այո՛ , երէկ իրիկուն եկաւ :

— Ապահո՞վ ես :

— Տէր ողորմեա , գիշերը Մաթիկ-
 եաններուն տունն էր , մինչեւ լոյս պա-
 րեցի հետը :

Վահան , խիստութեան յանկարծական
 ջլատումով մը , աչքերը գրեթէ լեցուած .

— Պարեցի՞ր . . .

— Հարկաւ : Թօհաֆն ալ որն է , հա-
 զար հողի ներկայացաւ հետը պարելու
 համար , միշտ խոյս տուաւ իմ անկախ
 մնալու համար :

— Ապո՛ւշ , կ'ըսէր մտքէն Վահան .

Ու յետոյ ,

— Սո՛ւտ է , անպատճառ սուտ է :

Յանկարծ , յոյսի պոռթկացող զգա-
 ցումով մը , հարցուց Արամին :

— Ոտանաւորս կարդացե՞ր է , բան մը
 ըսա՞ւ :

— Այդպէս բանի վրայ խօսք չեղաւ :

— Բայց անցեալ օր թատրոնը , երի-
 տասարդի մը հետ . . .

— Հա՛, Շաւարշը քեզի հետ տես-
նուիլ կ'ուզէ կոր :

— Իրա՞ն :

— Օ՛, չիտակը անոր կրնաս սիրա-
հարիլ . ամբողջ հողիովը պատրաստ է քեզ
սիրելու : Չէ՛վզէկին մէկն է որ այնչափ
կրնայ ըլլալ . «ոտ» էին մէջ ամէնքը վը-
րան խնդացին . քովը եկողին Գուրեանը ,
Լամարթինը , Ալիշանը մէկ կ'ընէր կոր :
Քու վրայ ալ խոսեցաւ :

— Ի՛նչ կ'ըսէ կոր :

— Չեմ գիտեր . մէկը ճամբան ցու-
ցուցեր է եզեր քեզի . քանի մը անգամ
ուզեր է եզեր դալ ինքզինքը քեզի ներ-
կայացնել , բայց չէ համարձակեր եզեր :
Թատրոնին մէջ ինք զձեզ ցուցուցեր է
եզեր քրոջը . . .

— Մնոր համա՞ր այնչափ նայեցան :

— Եղբայր , նայեցան ըսածդ կ'երե-
ւոյ թէ եղբայրը քեզի քրոջը ցուցուցեր
է, «Երամենանը սա տղան է» ըսեր է, ան-
գամ մը գիտեր են դքեզ, այնչափ :

Վահան չպատասխանեց . վախի, նա-
խանձի, կատաղութեան զալարումներ
կ'ունենար : Ու կը խորհէր . «Երեկոյթ մը,
աղուոր բան ըլլալու է : լոյսեր , լոյսեր ,
լոյսեր , պերճութիւն , շքեղութիւն, կի-
ներ , երաժշտութիւն, երջանկութեան

ալիքներու մէջ լողանք մը . ու պարը ,
զիրկընդզիրկ վազք մը հաճոյքի փափուկ
ամպերու վրայ : » Արամ անոր հետ պա-
րա՛ծ էր, հիմայ իր զգացումները մարմին
կ'առնէին, ու իր միտին մէջ իսկ կը զգար
սիրուած լանջի մը հպումին սարսուռն .
եւ ուրիշի մը վայելումը այդ նիւթական
երանութեանց յայտնութիւնը կ'ընէր իրեն :

Այնչափ տկար գտաւ ինքզինքը յան-
կարծ , իր բոլոր հրապոյրները , զէնքերն
այնչափ ողորմելի երևցան աչքին որ
կեղծաւորութեան , մը դրեթէ քծինքի մը
պղտիկութիւնը , նուաստութիւնը յանձն
առաւ . ուզեց փաղաքչել Արամն ու մըր-
ցումի գաղափարն հանել անկից .

— Բայց դուն անիկայ չե՞ս սիրեր ,
այնպէս չէ՞ , ըսաւ ձեռքը անոր ծունկին
դնելով : Այդպէս բան մը չունէի՛ր մինչեւ
հիմա . այդ աղջկան խօսքը անգամ չէիր
ըներ . դուն չես սիրեր անիկա , հէ՛ :

— Չէ՛ , բարեկամս , եո մարդ սիրած
չունիմ : Բայց . . .

— Ի՛նչ բայց . . .

— Ճանը՞ , Օրթագեղէն ինչո՞ւ մէկը
չգտար , թէ մօտ կ'ըլլար թէ զիւրին .
ինչո՞ւզ պէտք Բերան . . .

— «Բայց» կ'ըսէիր կոր . . .

— Կ'ուզե՞ս որ ըսեմ, չե՞ս վիրաւորուիր :

— Կ'աղաչեմ որ ըսես :

— Բացէ ի բաց, աստ աղջիկը զիս կը սիրէ :

— Վերժի՞նք :

— Այո՛ ,

— Ինչէ՞ն գիտես :

— Տեղ մը զիս տեսածին պէս աչքը վրայէս չվերցնէր . Թող որ շատ թաքուն չպահէր իր զգացումները . իր մէկ քանի բարեկամուհիներէն իմացայ :

— Ի՞նչ . . .

— Թէ զիս սիրուն կը գտնէ եղեր : Դեռ այս առաւօտ, եկեղեցին, կէս ժամ անդադար աչքին պոչովը զիս զիտեց . տեղս քանի մը անգամ փոխեցի զիտմամբ : Խեղճին վիզը փրթաւ զիս փնտռելով :

Վահան նորէն զբաց այն անսահման լքումը որ սրտին բարակումը կը դադրեցնէր կարծես, ու վախ մը այնչափ բուռն որ յանցաւորի պէս կարմրեցաւ . լալու փափաք մը զինքը կը լլկէր , երբ խորհրդածութիւն մը այդ հոգեկան տաղնապին մէջէն անցաւ ու խաղաղեցուց զայն :

— Սիրուն դէմքով տղայ մըն է , ըսաւ ինքնին , եւ մարդ բնազդօրէն, գրեթէ ակամայ կը նայի ամէն սիրուն բաներուն . շատ հաւանականաբար այդ աղջիկն ալ իրեն կը նայի ինչպէս ես կը նայիմ շատ

մը սիրուն աղջիկներու , առանց մասնաւոր զգացումէ մը զրգուած ըլլալու : Այնուհետեւ , եթէ նոյն իսկ պզտիկ համակրութիւն մը ունի ասոր համար , երբ առիթ ունենայ բաղդատութիւն մը ընելու իմ եւ անոր մէջ , կարելի՞ բան է որ այնչափ ապուշ ընտրութիւն մը ընէ :

Եւ բարձր ձայնով .

— Ամէնքն այդչափ է : Ուրիշ ապացոյց չունի՞ս :

— Ուրիշ ի՞նչ ապացոյց կ'ուզես :

— Ինչ որ է : Այսօր կրնա՞նք զայն տեսնել :

— Հաւանականաբար : Անպատճառ դուրս կ'ելլեն :

— Երթանք այն ատեն :

Դուրս ելան , ժամը ինը կար : Թրամվէյին ճամբան բռնելով դէպի Մեծ փողոցն ուղղուեցան : Երկուքն ալ չէին խօսեր , իրենք իրենց մէջ ամփոփուած : Այդ պզտիկ խօսակցութիւնը Արամի սենեակին մէջ վերջնականապէս վառած էր երկուքին ալ սրտին մէջ ինչ որ միալ միայն սկըսած էր մինչեւ այն ատեն , երկուքին ալ անձնասիրութիւնը զրգուած էր : « Ի՞նչ , կ'ըսէր Արամ որուն ազնուապետական բնազդներն ու շփացած տղու չարութիւններն արթնցած էին , աս խլլտտն ալ մա'րդ

է եղեր . գրագիտութեան քննութիւնն չէ ասիկա . ես անոր խերը կ'անիծեմ : » Ու Վահան , իր մտածողի աղնուականութեան ներշնչած արհամարհանքովը . « Կարելի՞ բան է , կ'ըսէր , որ մարդու մը բոլոր յատկութիւններն անտես առնուին որովհետեւ քիթը քիչ մը ծուռ է կամ բերանը խոշոր . սէրը գիծերու վրայ հաստատուած է : »

Ֆրանսական թատրոնին դրան առջեւ Վահան Արամին թեւին զարկաւ ու ականջէն .

— Եղբայրն է , Արամ , անոր եղբայրն է :

Օթեակին երիտասարդն էր որ մէկուն հետ կը խօսակցէր .

— Այո , Շաւարչն է , մրմռաց Արամ :

— Խոստացած էիր որ զիս պիտի ներկայացնես :

— Եկուր :

Շաւարչ չափազանց զբաղած կ'երեւէր իր խօսակցութեամբ . Արամ , անոր ուսին կամաց մը դպչելով .

— Բարոյն , սիրելիս , խօսակցութիւնդ ընդմիջելուս . քեզի « Է-բ-Է-դ » մը պիտի ընեմ , կը ներկայացնեմ քեզի իմ պատուական բարեկամս եւ հանրածանօթ դրաւզէս (այս բառերուն ժպիտ մը չկրցաւ դպել) Պ. Վահան Երամեան :

Ու Վահանին դառնալով .

— Պարոն Շաւարչ թիւլպէնտճեան :

Վահան , մինչեւ ականջները կարմրած , հազիւ կրցաւ քանի մը բառ թոթովել ի պատասխան գովաբանութեանց հեղեղին զոր Շաւարչ իր վրայ կը թափէր :

— Ո՛րչափ կ'ուզէի զձեզ ճանչնալու պատիւն ունենալ : Զեր գրածները կը կարդանք միշտ ու կը սքանչանանք . . . հրաշալի գրիչ մը ունիք , պարոն Երամեան . . . հաւատացէք , ձեր հիացողներէն մէկն եմ , անկեղծօրէն :

Եւ Վահան , ամչնալով , գրեթէ դետինը նայելով .

— Կ'աղաչեմ , ինչ կ'ըսէք , շատ ներողամիտ էք . . . տղայական բաներ են . . . կը չափազանցէք . . .

— Բանաստեղծական ալ դէմք մը ունիք , ձեր գրուածներուն արժանի դէմք մը . քիչ մը մաղերնիդ երկնցուցէք , պըղտիկ սիրուն ակնոց մըն ալ , կատարեալ առդէտք կ'ըլլաք այն ատեն :

Վահան Շաւարչը գրկելու , համբուրելու բաղձանքներ կ'ունենար այս խօսքերուն :

Յանկարծ , մոռցուած բան մը յիշելու պէս , Շաւարչ թեւը առաւ Վահանն ու ,

— Եկէք , ըսաւ , Արամ , դուն ալ ե-

կուր , Բարխուլէն մտնենք . քոյրս հոն է ,
զձեզ ներկայացնեմ իրեն , ան ալ կը փա-
փաքի զձեզ տեսնել :

Վահան ծունկերուն վրայ տկարու-
թիւն մը եւ սրունգներուն մէջ դող մը
զգաց . սիրտը կուրծքին մէջ վեր վեր կը
նետուէր ինչպէս միտի կտոր մը եռացող
ջուրի մէջ . երեսը խեղդեանի գոյն ա-
ռած էր : Ուրախութեան հեղեղումէ մը
չուարման ու սարսափի մէջ գահավիժում
մը կ'ունենար փոխ առ փոխ : Ի՞նչ պիտի
ըլլար . . . Հիմայ ամէն բան պիտի ո-
րոշուէր : Խենդ բան մը պիտի ընէ՞ր արդ-
եօք , իր վրայ լաւ գաղափար պիտի տա՞ր ,
մարդու մէջ չմտած տղու անձարակու-
թիւնն ու վայրենութիւնը պիտի երեւան
հանէ՞ր : Ի՞նչ պիտի խօսէր , ի՞նչպէս պի-
տի վարուէր : Մինչեւ իսկ կը խորհէր թէ
ի՞նչ պիտի ըսէր ներկայացուած միջոցին .
կը ջանար լաւագոյն բանաձեւը գտնել . եւ
այս ամէնքն այն երկվայրկեանին մէջ որ
տեւեց թատրոնին դռնէն մինչեւ ծաղա-
բանին դուռը :

Շաւարշ , — սիրուն չնորհալի տղայ
մը , չափազանց բարի , ազնիւ , քաղաքա-
վար , գնահատելու , համակրելու , հիա-
նալու զիւրապատրաստ , պարզ ու անուշ
հոգի մը , առանց մտքի հարուստ պաշա-

րով մը ճոխացած ըլլալու , մարդկային
գառնուկ մը , հեզ ու բարեմիտ , — մօտե-
ցաւ պղտիկ կըր սեղանի մը որուն շուր-
ջը նստած էին իր քոյրն ու հայրը . եւ
մինչ Արամ անոնք ձեռքը կը սեղմէր իբր
զանոնք արդէն ճանչցող մը , հանդիսաւոր
ձեւով , ձեռքի լայն շարժումով մը ըսաւ .

— Վահան Երամեան . . . Առանց ա-
ծականի :

Ու ժպտեցաւ , որպէս թէ փառաւոր
գիւտ մը ըրած ըլլար . ու զատ զատ կրկ-
նեց զայն հօրը , քրոջն ու Արամին :

Յետոյ աւելցուց .

— Մեծ մարդոց ածական չեն տար .
Վահան Երամեան , կը բաւէ :

Պարտաւորիչ բանաձեւերը փոխանակ-
ուեցան : Վահան , հետզհետէ աւելի կար-
մըրելով , իրեն ուղղուած ամէն մէկ խօս-
քին խոնարհութիւն մը կ'ընէր , բառեր կը
փսփսար զորս չէին հասկնար եւ զորս
կրկնելն աւելի կը շուարեցնէր զինքը :

— Պարոն Երամեան , կ'ուզէի զձեզ
տեսնել ըսելու համար թէ զմայլելի գրիչ
մը ունիք , ըսաւ օրիորդ Վերթին պղտիկ
խորհրդապահ ժպտով մը որ չրթունքը
կը փոթփոթէր . ձեզի չափ զգայուն բա-
նաստեղծ քիչ ունինք մեր մէջ :

Ու Վահան անբազար .

— Օ՛, կ'ազաչեմ , օրիորդ, չափազանց
ցուժի՛ւն է . . .

— Մանաւանդ երէկ իրիկունս գրած-
նի՛դ, աւելցուց ազջիկը նոյն հանդարտ
ու մեղմօրէն համակրական շեշտով , ըս-
քանչելի բան էր :

Վահան անդամալուծուած էր իր տեղը .
չնորհակալուժիւն ալ չյայտնեց այս ան-
գամ : Հասկցած էր . . . : Ինչո՞ւ ստիպան
այդչափ հանդարտ շեշտով կ'ըսէր ինչ որ
զինքը կ'ենացնէր : Քաղաքավարութեան
համար էր թերեւս : Բայց ասիկա ջախ-
ջախիչ բան էր . . . : Սնիկա՛ այդ ոտանա-
ւորին խօսքը կ'ընէր . . . : Ըսել է պար-
զապէս դո՛ւ եղած էր . . . :

Ու Վահան կամաց մը աչքին ծայրովը
Սրամին նայեցաւ պզտիկ յաղթական ժը-
պիտով մը :

Բաւական ատեն այդ կատակերգու-
թիւնը շարունակուեցաւ . հայրը, Շաւարշ
ու Վերժին վրայէ վրայ գովեստ կը տե-
ղային , երեքն ալ կը յիշէին այս ինչ հրա-
շալի տաղը , այն ինչ զմայլելի նորավէ-
պը , մանաւանդ այն ինչ աննման հաւ-
ուածը , կամ այս ինչ գողարիկ տունը .
բոլոր իր գործերն անցան այդ երեք բե-
րաններէն , ամէնքն ալ հիացումով ծաղ-
կազարդուած :

Չայնը կսկորզին մէջ մարած , աթոռակին
ծայրը նստած , ձեռքերը քննուժիւն ան-
ցընող աշակերտի մը պէս իրարու միա-
ցուցած , յուզումէն խողուելով , Վահան
մտիկ կ'ընէր , կարծես երազի մը մէջէն ,
չհաւատալով լսածին , հազիւ քանի մը
բառ կահաղելով ի պատասխան :

Երբ ա՛լ գրուած մը չմտայ գովելու ,
պահ մը լուռութիւն տիրեց . Վահան , այս
լուռութենէն աւելի նեղուելով քան գո-
վեստներու տարալինէն , բան մը չգտնելով
ըսելու , իր շուրջն ուրիշ սեղաններու
բոլորտիքը խմբուած մարդոց վրայ ակ-
նարկ մը կը պտտցնէր , հայելաւոր պա-
տերուն մէջ իր պատկերը տեսնելով կը
խռովէր , դրան երկու քովի շաքարի սի-
սէներ կրող դածէ սեւամորթներուն կը
նայէր , կամ դուրսէն անցնողները կը դի-
տէր , ջանալով ապուշ չերեւալու համար՝
երազուն նայուածք մը տալ իր աչքերուն :

Սրամ օգուտ քաղեց այս լուռութենէն
ու պզտիկ խօսք մը սահեցուց , խօսակ-
ցութեան ուղղութիւնը բոլորովին փո-
խելով , Բերայի մէջ պատահած շահեկան
ղէպը մը յիշեցնելով , ու չմոռնալով ա-
ւանդական փոխանցումը .

— Երեցէք որ այդ բարձութիւններէն
վայրկեան մը վար իջեցնեմ դձեղ . . .

Երեք Բերացիները մեծապէս հետաքրքրուեցան այդ լուրէն եւ ուշադրութեամբ մտիկ ըրին, զբեթէ մոռնալով Վահանն ու իր տաղերը :

Այս ինչ բարձր ընտանիքին եւ այն ինչ բարձր ընտանիքին միջեւ անցած գայթակղական դէպք մըն էր, մէկուն տըզան որ միւսին ազջկան հետ յարաբերութիւններ ունեցած էր եւ որք վերջը իբարու հետ զժտելով ամէն բան երեւան հանած էին, անլուր խայտառակութիւններ հրապարակելով :

Արամ այդ բաներէն չափազանց լաւ հասկցողի պէս կը խօսէր, կատարեալ մասնազէտի մը հեղինակութեամբ, հեղնութիւններ կը սպրզեցնէր, ակնարկութիւններ կը նետէր զորս Վահան հեռու էր հասկնալէ, ճգնելով ցոյց տալ սրախօսութիւն մը, ողորմելի՛, որ սակայն մեծապէս հաճելի կ'ըլլար ունկնդիրներուն :

Վահան այդ միջոցին Վերժինը կը դիտէր որ ճիշդ իր դիմացը նստած էր. այդքան մօտէն երբեք տեսած չէր գայն. հիմայ գայն աւելի գեղեցիկ կը գտնէր. յորդ մազերուն մթին փայլն աւելի համբուրելի, աչքերուն խորին սեւութիւնն աւելի փայփայիչ, քիթին ուղղադիժն աւելի գողարիկ, շրթունքներուն կարմիրն աւել-

լի թարմ, մորթին ճերմակութիւնն աւելի թափանցիկ : Ազջկան մը մերձաւորութիւնը եւ կանացի մարմնոյ մը հպումը, զոր զգացած էր անոր ձեռքը սեղմած ատեն, — ձեռք մը կակուղ, մանրիկ, ճերմակ, այնքան փափուկ որ ափին մէջ պիտի հալէր կարծես, — այն ծայրայեղ համակրանքի խօսքերը զորս այդ ազջկին իրեն ըսած էր, այդ ամէնքը կը խելայեղէին զինքը եւ հաճոյքէ կը մեռցնէին : Ու մէկ ձեռքով, զրգանին մէջ, նամակը կը ճմրթկէր, այրուցք մը զգալով սեղանին տակէն զայն անոր ծունկին վրայ նետելու, կամ բաժնուած ատեն անոր ձեռքը սահեցնելու, այդ նամակը որ ապահովապէս պիտի բերէր իրեն երազուած, բաղձացուած երջանկութիւնը :

Անոնք կը շարունակէին իրենց խօսակցութիւնը. Արամ հետզհետէ աւելի կը բորբոքէր : Տեղեկութիւն տեղեկութեան վրայ կը բարդէր, — ինչ փուճ, ինչ չնչին բաներ ամենքն ալ, կը խորհէր Վահան, որ ատոնցմէ բան մը չէր հասկնար, եւ որ կը սկսէր նեղուիլ իրեն անձանօթ եւ անմատչելի այդ խօսակցութենէն, որուն իր ապուշութիւնն իսկ ծնունդ տուած էր. ու կը կատղէր մտածելով որ ատենը կ'անցնէր եւ դեռ ինք պիտի

ցուցնէ՛ր իր խօսելու կարողութիւնը որուն վրայ այնքան յոյս դրած էր :

Յանկարծ , Վերժին , որ Վարդանեաններու ընտանիքի մը վրայ կը խօսէր այդ միջոցին , Վահանին դարձաւ եւ հարցուց .

— Կը ճանչնա՞ք Վարդանեանները , պարոն Երամեան :

— Ոչ , օրիորդ :

Այս անգամ Արամն էր որ ժպտեցաւ : Վահանին տկար կողմը երեւան կ'ելլէր . ուրկից պիտի ճանչնար Վարդանեանները : Վահան կը զայրանար . անպատշաճ չէ՞ր որ իրեն Վարդանեանները կը հարցնէին փոխանակ Լամարթինին կամ Քօրէին վրայ խօսելու : Եւ կը զիտէր , զսպուած կատաղութեամբ մը , Արամը որ ամէնուն ուշադրութիւնն իր վրայ դարձուցած էր , ջանալով փորել Վերժինին նայուածքը եւ վերլուծել գոյն , այդ նայուածքը , զոր կարծես թէ ինք ալ սովորական չէր դրոներ , տեսակ մը զգացումով լեցուած , նշանակութիւն ունեցող սեւեռումով մը որ կը զարհուրեցնէր զինքը : Բայց նորէն , կը տրամաբանէր .

— Վերջապէս իր խօսակցին մարդ գաժան կերպով չնայիր հարկաւ . ասիկա ասպացոյց մը չէ որ զայն սիրէ :

Եւ դեռ բաւական տեսեց այդ խօսակ-

ցութիւնը , որու միջոցին Արամ իր չիք տղու բոլոր ճարտարութիւնները թափած էր , ժպիտները , քրքիջները , ծամածռութիւնները , ամէնքն ալ իրենց տեղին գործածելով , խօսքը դադրեցնելով օրիորդին զաւաթը ջուր լեցնելու , անոր դետինը ինկած թաշկինակը վեր վերցնելու , կամ սպասաւորին հաստեայ ապստրելու համար , մինչ Վահան , միշտ անշարժ , անթոռակին հետզհետէ աւելի ծայրը գլուղ վար սահելու աստիճան , մէկ ձեռքով զրպանին մէջ խեղդելով խեղճ նամակը , միւս ձեռքով տարատին ծունկը ճմրթկելով , չրթունքը կը խածնէր , լուռ , հետըզհետէ տխրելով :

Պահ մը նորէն լուծիւն :

— Չէ՞ք խօսիր կոր , պարոն Երամեան , հարցուց Վերժին Վահանին դառնալով :

Վահան ուզեց բան մը գտնել , նետել ու խօսակցութեան մը ծնունդ տալ որուն մէջ ինք փայլէր : Փնտռեց , մտքին մէջ սոսկալի ճիգ մը բրաւ , բոլոր միտքը ինկած բաները միջակ երեւցան : Կր պատրաստուէր բան մը ըսելու երբ Արամ , որ Վահանին բոլոր շարժումները աչքէ չէր փախցներ , խօսք մը վրայ բերաւ իսկոյն , այնպէս որ խօսքը բերանը մնաց . ձեւ մը զոր սկսած էր օղին մէջ առկախ , ու

դէմքին վրայ արտայայտութիւն մը կիսատ :

Վերժին նշմարեց Վահանին շուարումն, եւ հարցոց .

— Անհանգի՞ստ էք , պարոն Երամեան :

— Գլխու պղտիկ ցաւ մը . . . ոչինչ բան . . . թոթովեց Վահան բան մը ըսած ըլլալու համար :

Երրորդ լռութիւն :

Վահան այս անգամ չկրցաւ ինքզինքը բռնել , ու յանկարծ , առանց բնաւ փոխանցում մը փնտռելու , բռները շուտ շուտ արտասանելով , որպէս թէ վախնար որ մէկը պիտի արգիլէր իրեն խօսիլ .

— Օրիորդ , ըսաւ , ո՞ր բանաստեղծը շատ կը սիրէք :

Սրամ այս հարցման վրայ , քրքրեջ մը ունեցաւ եւ իսկոյն քրքրեջ հագի փոխեց ճարտարութեամբ :

Վերժին , այդ հարցումէն յանկարծակի եկած , քիչ մը կարմրեցաւ , յետոյ , ժպիտով մը .

— Լամարթինը , ըսաւ :

Վահան կրակը առած էր :

— Լամարթինին ո՞ր գործը շատ կը սիրէք :

— Ժոսլէնը :

— Տաղերէն :

— Ի՞նչ գիտնամ , ամէնքն ալ սքանչելի են , Լիճը , Խաչելութիւնը :

Վահան յանկարծ նշմարեց որ դրական պատմութեան քննութեան պէս բան մը կ'ընէր , զգաց որ կարելի չէր այսպէս շարունակել , նորէն շուարեցաւ . ուրիշ բան մը կը փնտռէր ըսելու , երբ Վերժին շարունակեց .

— Դու՞ք որը շատ կը սիրէք :

— Ճիշդ ձեր յիշածներն , օրիորդ , Հա՛ , պիտի հարցնէի թէ մեր բանաստեղծներուն մէջ ո՞րը շատ կը սիրէք :

— Պէշիկթաշլեստը շատ յարմար է ճաշակիս , պատասխանեց Վերժին , մանաւանդ իր մահուան մօտ գրածները .

Եւ պղտիկ հառաչով մը .

— Տխուր գրուածները շատ կը սիրեմ :

— Բայց Դուրեա՞նը , օրիորդ :

Եւ Վահան , խօսակցութեան պտուռակսն նիւթ մը գտած ըլլալու հրճուանքէն զոգողալով , փէշերը ժողվեց եւ Դուրեանի ու Պէշիկթաշլեստի ընդարձակ զուգակշռի մը մէջ ինկաւ : Բազդատեց երկու մեծ բանաստեղծները , միոյն փափկութիւնն ու միւսին կորովը , միոյն նըմանող ոգին , միւսին ստեղծող միտքը , միոյն սքօղեալ թաքուն մեյամաղձութիւնը , միւսին յորդազեղ արտմութիւնը

քովէ քով դրաւ , փայլուն պերճախօս բացատրութիւններով , նուրբ գրական երանգներով արտայայտեց երկուքին թողած տպաւորութիւնն , անոնց կենսադրութիւնն ըրաւ համառօտիւ , արդի երիտասարդութեան վրայ անոնց ըրած ազդեցութիւնը գծեց , ու եղրակացուց .

— Պէշիկթաշլեանը խնամեալ արուեստագէտ մըն է , Դուբեանը վայրենի հանձար մը :

Սոսաձ միջոցին աչքերը կը փոզվողէին թարթիչներուն մէջէն , ձեռքերն օդին մէջ կը շարժէին զոր կը պատռէին լայն ձեւերով , դէմքը հետզհետէ բանաստեղծական արտայայտութիւն մը կը ստանար , ուրախութեան եւ տաղանդի ժպտով մը լուսաւորուելով . երբեք այդքան լաւ խօսած չէր , նոյն խակ իր դասաւանդութեանց ժամանակ , որոնց մէջ իր հոգին կը դնէր :

Ամենքն ալ դմայլանք յայտնեցին իր խօսելու կարողութեան վրայ . եւ Շաւարշ աւելցուց , միշտ խնդալով :

— Հաւատացէք , պարոն Երամեան , Դուբեանէն տող մը չկարդացողն անգամ պիտի համոզուէր ձեր խօսքերը լսելով :

Ու Արամ , մեծ վարպետութեամբ ծածկելով իր զգացած նեղութիւնը , պըզ-

տիկ չմնալու համար , ջանալով ցուցնել որ ինք ալ կը հասկնայ այդ տեսակ բաներէն , շորհալից ժպտով մը ձեռնոցեալ ձեռքերն իրարու կը զարնէր , պզտիկ անժխոր ծափ մը ուրուադծելով :

Բայց իրիկուն եղած էր , Թիւլպէնսձեան էֆէնտին զգացուց որ ատենը ուշ էր , թէ լաւ էր որ պզտիկ պտոյտ մը ընէին : Այն ատեն , Վահան , քաղաքավարութիւն ցուցնելու ծայրայեղ ջանքով մը , ցատկեց խակոյն , ներում խնդրեց այդքան երկար ատեն զիրենք հոն կեցուցած ըլլալուն համար , «մնաք բարով» ըսաւ ու կը հեռանար , գրեթէ վաղելով , երբ Շաւարշ բռնեց անոր ձեռքէն , եւ

— Կեցէք , պարոն Երամեան , մի տձապարէք , այսօր բան մը չհասկցանք , օր մը աւելի երկար տեսակցութիւն մը ունենանք . . . Մեզի կը հրամմէք հարկաւ :

— Այո , պարոն Երամեան , մեծ պատիւ մը ըրած կ'ըլլաք մեզի , աւելցուց հայրը :

— Կը յուսամ որ պարոն Երամեանը չմերժեր , ըսաւ Վերժին իր խորհրդապահ պզտիկ ժպտովը :

Վահան խոնարհութիւններ ըրաւ , բաներ մը մըթմըթաց , ու առանց հարցնելու անոնց տանը գտնուած տեղը , — ու

բովնեաեւ պէտք էր զայն չզիտնալ ձեւացնել, — դուրս նետուեցաւ ծաղարունին դռնէն Արամին հետ՝ որ կասկարմիր եղած, պեխերը կը խածնէր, առանց խօսելու :

Չարութեան անդուսպ զգացումէ մը զրդուած, Վահան ուզեց քիչ մը Արամին հետ իյնալ :

— Է՛յ, ի՞նչ կ'ըսես, Արամ, կարծածիդ չափ դէշ ընդունելութիւն չըրաւ. Դուրեանին վրայ խօսած ատենս տեսա՞ր ինչպէս կը նայէր կոր :

Արամ չպատասխանեց: Բայց երբ անկից բաժնուելով իր տան ճամբան բռնեց, «ի՞նչ, կ'ըսէր կատաղութեամբ, ատ վարժապետի կտորին քով պզտիկ մնամ. . . պիտի տեսնա՛յ անիկա : »

Դ

Մրցումն սկսած էր, ճշմարիտ մրցում մը : Եւ ատիկայ կը գգուէր Վահանի անձնասիրութիւնը . մրցի՛լ Բերայի ամենէն չիք պարոններէն մէկուն հետ, ու մրցիլ ինչս՞ով, թուղթերով, զիրքերով, բռներով : Հիմայ կը սիրէր զանոնք, այդ թուղթերն ու զիրքերը, որք զինքը հաճելի ըրած էին, որք ապահովապէս պիտի սիրել տային զինքը : Եւ ի զուր կը

Չանար խեղդել թաքուն հրճուանք մը, պզտիկ չար զոհունակութիւն մը այդ ակնկալուած յաղթանակին համար : Մանաւանդ այդ կիրակի օրուան տեսակցութենէն յետոյ, ալ զրեթէ վստահ էր որ աղջիկը զինքը պիտի սիրէր : Այն ի՞նչ հիացում ցոյց տուած էր, այն ի՞նչ համակրութիւն, ի՞նչ ժպիտներ, ի՞նչ խօսքեր . հապա շարթ իրիկուան ոտանաւորը յիշե՛լը, իր սիրերքը, առ * * *, որուն մէջ պահուած ակնարկութիւնն անպատճառ հասկցած էր : Եւ Վահան կը թաղուէր, կը խեղդուէր երանութեան ալիքի մը մէջ երբ կը խորհէր սիրուելու կարելիութեան վրայ, խեղճ վայրենի տղոց որ գաղափարներու տեսլական զրդուանքը միայն ընդունած էր :

Հիմայ կը խորհէր ե՞րբ ասար անոնց իր առաջին այցելութիւնը . իր միամիտ անփորձութեան մէջ վայրկեան մը մտքէն անցուց նոյն իսկ հետեւեալ օրը երթալ անոնց հանդիպիլ, յետոյ անվայել գտաւ . երեքշաբթի օրը մինչև և անոնց տան մօտ գնաց, ու ետ դարձաւ, խորհելով որ անկիրթ պիտի գտնէին զինքը : Որոշեց մինչև և կիրակի սպասել :

Կիրակի օրը, հակառակ ցեխոտ անձրեւոտ անհանդուրժելի օդի մը, ժամը ու-

Թին , համբաւաւոր նամակը միշտ գրպանը , վահան անոնց դուռը կը զարնէր : վերթինն իսկ բացաւ դուռը , — հաւանականարար այդ միջոցին պատահմամբ բակը գտնուելով , — վահան ցնծութեան սրտատրոփում մը ունեցաւ . ապահովապէս իր գալը տեսած ու ինք իսկ իջած էր դուռը բանալու : Եւ այնչափ շուարեցաւ շփոթեցաւ այդ անակնկալէն որ մտցաւ իր պատրաստած ծրագրին զըլխաւոր կէտերէն մէկը , ուժգին սեղմել անոր ձեռքը , աչքերուն խորը նայելով . հազիւ մասներուն ծայրը շօշափեց :

Բայց արդէն իմացած էին վերէն , եւ անա սոսնաձայններու մերթիկ մը փրթաւ սանդուխին վրայ : Շաւարչը երեւցաւ , բաղկատարած , դէմքը հաճոյքով շողողուն , ու պոռալով , « 0 , միւսիւ երամեան , աս ի՞նչ պատիւ , հրամանեցէք , հրրամանեցէք : »

Մայրը , հայրը , ուրիշ մէկ քանի կիներ , եւ ամբոխ մը պղտիկ աղջիկներու եւ մանչերու վար թափեցան սանդուխէն : վահան զգաց որ ամչնալէն կը քրտնէր , ամչնուն ալ ձեռքը սեղմեց , բառեր փրսփասց , ու վեր ելաւ , ետեւէն առջեւէն քովերէն պաշարուած , շրջապատուած :

Սալոնը մտցուցին զինքը : Սիրուն ,

բաւական ընդարձակ քառակուսի սենեակ մը , երկայն ժանեկազարդ վարագոյրներով , պատերը թանկագին օթոցներով , պատկերներով , լուսանկարի փնջիկնեալով զարդարուած . մէկ կողմը հայելի մը ձուածեւ , ոսկեզօծ շրջանակով , սպիտակ շղարշով մը սքողուած . նուրբ ոգալարուն ոտքերով ճարտարարուեստ սեղանի մը վրայ , ուր պղտիկ ժամացոյց մը , — հրեշտակ մը որ ձեռքը գունդ մը բռնածէ , — կը կանգնէր , կոկիկ ու բարեձեւ , պղնձէ արձանիկներու , այլազան գողարիկ պիպլոներու մանրիկ կանոնաւոր ամբոխի մը մէջտեղը : Պատերէն մէկուն առջեւ , դաշնակ մը , լաթէ ծածկոյթին մէջ անչարժ , իր քով ունենալով նուագատետրերու համար պղտիկ եռնայարկ պահարան մը : Անկիւն մը , յախճապակի է ձերմակ բարձր վառարանը կը ձարձատէր , ոսկեզօծ օղակներով համաչափօրէն պիտակուած իր սեւ խողովակը բարձրացնելով ուղղածիդ : Գետինը , կակուղ մազոտ գորգերով ծածկուած , կոխող ոտքը կը փայփայէր : հոս հոն , մութ կարմիր թաւիչէ թիկնաթոռներ ու քանարէներ կը սպասէին , զրկաբաց : Մէջ տեղը կլոր սեղան մը ուր փողփողուն ճարմանդներով լուսանկարի սեւ

ալպօժը կը փռուէր զարգարուն արծաթադրուազ կողքովը , լուցկիի ամաննեւրու , սիկարի պնակներու , լրագիրներու , հանդէսներու մէջ : Ծաղկենկար ձեղունին կեդրոնը բազմաճրագ ջահ մը կը կախուէր , մոմերը ապակեայ պատեաննեւրուն մէջ բանտուած :

Թիւլպէնտձեանները բաւական ղիւրակեցիկ էին , ինչ որ սովորաբար հարուստ կ'ըսուէ մեր մէջ : Թիւլպէնտձեան Մարտիրոս էֆէնտին , մանիֆաթուրայի վաճառական էր , ու գործ կ'ընէր Ֆրանսացի եւ անգլիացի վաճառականներու հետ , ինչ որ իրեն առիթ տուած էր քանիցս Եւրոպա երթալու . եւրոպական լեզու մը չէր զիտեր , բայց խելացի ու վարպետ մարդ ըլլալով , կը յաջողէր իր ձեռնարկներուն մէջ . վերջին անգամ իր աղջիկն ալ հետ տարած էր , եւ Վերժին , բնիկ Բերացի արդէն ուսեալ եւ զարգացեալ աղջիկ մը , Եւրոպայէն դարձին մտաւոր կատարեալ հասունութիւն մը բերած էր հետ , ճաշակ , սէր ու ճշմարիտ հասկացողութիւն գեղարուեստներու , որոնց բոլոր ձիւղերն ալ քիչ շատ կը մշակէր : Գեղարուեստի սէրն իրմէ փոխանցուած էր տան բոլոր անդամներուն , նոյն խկհին զլխովներուն , մեծ հօրն ու մօրաքը-

րովը որք առանց հասկնալու , կը հաւնէին Վերժինին հաւնած բաներուն , անոր համակրութիւնները կ'իւրացնէին :

Վահան ապշութեան պէս բան մը զգաց այդ սալօնէն ներս մտնելով . աչքերը մեծ մեծ բացած , կը նայէր ձեղունին , պատերուն , դաշնակին , մանր ու խոշոր բոլոր առարկայներուն . այդպէս բան երբէք չէր տեսած , ու գրեթէ կը վախնար լաւ մը նստելու թիկնաթոռին վրայ՝ որուն կակուղ հպումը իր մարմինը կը համբուրէր . այդ բարեկեցութեան , զարգարանքի , պերճանքի մթնոլորտին մէջ , յանկարծ վատութիւն մը ունեցաւ ակամայ , անզգալաբար . յիմար գտաւ իր երազողի արհամարհանքը դրամին համար , որուն բարիքները կը տեսնէր հոտ սփռուած , եւ ոկսաւ կասկածիլ զազափարներու երջանկութեան վրայ , այդ շօշափելի երջանկութեան ի տես :

Բայց շուտ զգաց որ ծաղրելի կրնար ըլլալ չտեսի պէս չորս կողմը նայելով , եւ ջանաց անտարբեր ձեւ մը առնել , ներքուստ խնդալով իր խաղալիք կատակերգութեան վրայ : Ամէնէն լաւ լուսաւորուած տեղը նստեցուցած էին զինքը , ամէնքն ալ իր շուրջը շարուելով , Ծաւարչը քովը , Վերժինը ճիշդ զիմացը ,

— դիտմամբ անշուշտ , ալ յիմարուծիւն էր կատկածիլը , — ու միւսներն ալ քանաբէներուն վրայ :

Խօսակցութիւնը Շաւարշը սկսաւ .

— Է՛յ նայինք , ըսաւ ձեռքը Վահանին ուսին դնելով , ալ այսօր լաւ մը պիտի վայելենք ձեզի , անցեալ օրուան պէս պիտի չընէք , պիտի խօսիք , պիտի կարդաք , այնպէս չէ՞ , պիտի քամենք ձեզի , հա՛ , պիտի քամենք :

Յետոյ , ամէնուն դռնալով , բացատրութիւնը արժեցնելու համար .

— Պիտի քամենք , այնպէս չէ՞ :

Եւ պարերգը կը սկսէր :

— Միւսիւ Երամեան , հաւատացէք , կ'ըսէր հայրը , կողմնամօրուքով ու քրթակնոցով պատկառելի վայելուչ մարդ մը , ես շատ բան չեմ կարդար , բայց ձեր գրուածներէն մէկ կտոր չեմ փախցներ :

— Ձէ շիտակը , շատ ազուօր գրիչ մը ունիք , կ'աւելցնէր մայրը :

— Ի՛նչ ալլըման կը գրէք , ըսաւ մօրաքոյրը , յիտուննոց , տգէտ մնացած բայց բարի , անուշ աչքերով կնիկ մը: Ես չեմ հասկնար ամա , Վերժինը կը կարդայ պաղի , իւրյախ բաներ են :

— Պաշտ պիտի արտ Վար ճանք , եզրակացուց կուռնիկ աղան , մեծ հայրը ,

բառերն իր ալեւոր պիտերուն մէջէն հատիկ հատիկ թափելով :

— Մանաւանդ «Առ գերեզման նոճեաց» ոտանաւորը , ա՛ն սքանչելի բան էր: Ե՞րբ էր հրատարակուեցաւ . . .

Եւ ամէնքը միաբերան .

— Օ՛ , ան «Նոճին , Նոճին» :

Վահան կը կարմրէր առանց բան մը դուրցելու , յիշելով որ իր «Առ նոճին գերեզմանաց»-ին վրայ կը խօսէին :

— Ալ տեսնենք ձեր գրպանէն ինչ գանձեր պիտի հանէք , ըսաւ Շաւարշ ձեռքը գրեթէ Վահանին գրպանին մօտեցնելով , ուրկից թուղթի կտորի մը ծայրը դուրս կ'ելլէր :

Վահան թող չտուաւ , խնդաց , ընդդիմացաւ .

— Հաւատացէք , ըսաւ , բան մը չունիմ հետս , կը ցաւիմ . . .

Բայց Շաւարշ կը պնդէր .

— Համեստութիւն չուզեր , պարոն Երամեան , գրպաննիդ դձեղ կը մասնէ կոր , ի՞նչ թուղթ է ատիկա :

— Կարդացուելիք բաներ չեն , եզրայր :

— Բայց դուք մի՛ դատէք , վրայ բերաւ Վերժին , թողէք որ ընթերցողները զնահատեն :

Վահան ա'լ չդիմադրեց, Իսկոյն դուրսի, ներսի, պզտիկ ու մեծ գրպաններէն հանեց շատ մը թուղթեր, — ութ տասը հատ, — ամէնքն ալ աչքէ անցուց, մէկը առաւ միւսը ձգեց, ընտրութիւն մը ընել ուզելով, մէկը տկար դտաւ, միւսը անպատշաճ, ուրիշ մը շատ երկայն, եւ տեսնելով որ ամէնքն ալ լուռ ու անշարժ իրեն կը սպասէին, աւելի շփոթեցաւ : Շաւարշ այդ միջոցին լուսթիւն կը հրամայէր պզտիկներուն, — անուղղակի կերպով մեծերուն ալ :

— Ինծի նայեցէք, ձայն մը պիտի չելլէ, սանկ սուսիկ փուսիկ նստեցէք, խելօ՛ք :

Վահան, շատ մը վարանելէ յետոյ սիրային բան մը կարգայ թէ ոչ, զօրաւոր ճիգ մը ըրաւ, որոշում տուաւ, եւ ունկընդիրներուն վրայ նայուածք մը պտըտցընելէ ետքը, — որ վերժինին վրայ յամառօրէն սեւեռած մնաց, կարծես ուզեւ լով ըսել. «դուն լաւ մտիկ ըրէ», — պզտիկ հազով մը ձայնը մաքրեց, եւ սկսաւ .

— Տարգնակի՞ թէ Կոյր . . .

Կեցաւ, ու վերժինին նայելով, — ինք ալ կը զարմանար իր համարձակութեանը վրայ որ հետզհետէ կ'ամրանար իր մէջ, — միջանկեալ մը սպրդեցուց :

— Տիտղոսը կը համառօտէ քերթուածը . Տարգնակի թէ Կոյր, սիրոյ երազէ մը աւելի ներշնչուած քան ճշմարիտ սէրէ՛, բոլորովին երեւակայական, օ՛, հաւատացէք, կատարելագէտ երեւակայական :

Ու իր խօսքը կը ստորագծէր ժպիտով մը, նշանակութիւն ունեցող, գրեթէ չարածճի ժպիտով մը :

Ապա շարունակեց, նախ դողդոջ ձայնով մը, յետոյ աւելի ամուր, աւելի շեշտեալ խորին արտայայտութեամբ մը : Շաւարշ, որ աչքովն ալ կը հետեւէր թուղթին վրայ, երկու ձեռքով շարժումներ կ'ընէր ամէն մէկ տողին, շատ փայլուն տեղերուն աչքի քթթումներ ուղղելով քրօջը, մտաւոր «սքտեղը լաւ մտիկ ըրէ՛»ներ, հիացման ժպիտներով ու գլխի ճօճումներով :

Վահան կը շեշտէր բոլոր այն բառերն որ սէրը կը բացատրեն, անհուն ու խորին զգացում մը կը զնէր անոնց մէջ . եւ գլուխը թղթին վրայ հակած, ամէն վայրկեան աչքերը վեր վերցնելու եւ վերժինին դէմքին վրայ իր ըրած տպաւորութիւնը դիտելու փափաքէն չարչարուելով, կը կարդար .

Լուսինկային պէտ երազուն,

Մաքուր ինչպէս լեռներու ձիւն,

Թող կաթի սէրդ իմ սրտիս մէջ ,

Որ ծարաւի

է գորովի :

Իմ հողույս ջահն եղիր անշէջ ,

Խնկէ՛ , հրահրէ՛ կեանքս անգունակ ,

Աղջիկ , հուրի՛ , քո՛յր ու հրեշտակ . . .

Այս տունին , Վերժին ընդմիջեց .

— Բայց աս ի՛նչ սիրուն բան է , պարոն Երամեան :

Վահան կարմրեցաւ , ուրախութենէ խենդենալով .

Այն ի՛նչ շեշտով ըսած էր այդ խօսքը : Բայց կը սիրէ՛ր զինքը : Ապահովապէս , կը սիրէ՛ր : Ու շարունակեց , աւելի եռանդով , եւ աւարտեց դովեստներու տեղատարախի մը մէջ :

— Ձեր քերթուածները ձեր բերնէն լսելու է եղեր , ըսաւ Վերժին , կը զգաք կոր զայն կարդացած ատեննսիդ , կը շնորհաւորեմ , պարոն Երամեան :

Ու յետոյ .

— Կը հաճի՞ք վայրկեան մը ինձի տալ ձեր քերթուածը :

Վահան ցատկեց տալու համար , ոտքը գորզին անցաւ , խնդաց , շուարեցաւ , կարմրեցաւ , բայց ալ հողը չէր ըներ . այդ աղջիկը զինքը հասկցած էր , ու կը սիրէր զինքը յայտնապէս :

Վերժին թուղթը ուշադրութեամբ նայեցաւ , զիրերը դիտեց , սիրուն դասաւ , ու քաղաքավար շարժումով մը ետ դարձուց :

Շաւարչ այդ միջոցին միւս թուղթերը կը խառնէր :

— Աղջածողջ . . . Հոբէն . . . Մոբէն մեջէն յայն մը . . . ա՛խ , աս աղուոր բան ըլլալու է . միւսիւ Երամեան , շատ կ'աղաչեմ , ասիկա կարդացէք , շատ աղուոր կ'երեւայ կոր :

Ան ալ կարդաց , ուրիշներ ալ կարդաց , յուզումէն յոգնելով , ուրախութենէն ճղմուելով , գրեթէ չնչասպառ :

Վերջապէս Կուռնիկ ազան միջամտեց .

— Է՛յ հերիք է ձանձ, հերիքէն նե՛ճե՛ն +ե՛նէլի :

Ու մօրաքոյրը .

— Իրաւ է , օրթախ , բէք Խլայի կը կարգաս կոր ա՛մ , յոգնեցար :

— Քիչ մըն ալ ուրիշ անգամ , աւելցուց Վերժին :

Վահան ժպտեցաւ , «Ուրիշ անգամ» : Չէին ձանձրանար իրմէ . . .

Բայց անա Շաւարչ գրպանէն չորս ծալուած թուղթ մը հանեց , մաքուր փայլուն թուղթ մը , որուն վրայ ոտանաւոր մը գրուած էր սիրուն կոկիկ գիրերով .

— Կը ներէք , միւսիւ Երամեան , ձեր գրուածներէն ետքը ասանկ բաներու վըրայ չխօսուիր , բայց հոգ չէ , հարկաւ ներողամիտ կըլլաք . սա Ինչպէս կը զըտնէք , իմ գրածս է , երբեմն կը փորձեմ : Ինչպէս է տիտղոսը , Թշուառութիւն և Ժահ (ձեռքի լայն շարժումով մը , ձայնը ուռեցնելով) Թշուառութիւն եւ մահ . . . կարդացէք քիչ մը . . .

Վահան կարդաց քանի մը տող :

Սոսկալի բան էր , ծայրէ ծայր անիմաստ եւ ուռուցիկ . ստիպուեցաւ կարդալ ամբողջը . Շաւարշ ձեռքի շարժումներով կը բացատրէր ամէն վայրկեան :

Երբ լմնցաւ .

— Ինչպէս է , չիտակ ըսէք , անկեղծօրէն :

— Ը . . . սիրուն է . . . դէշ չէ . . . Գաղափարներ կան . . . կը մըմուր վահան , շուարած , շատ սիրուն է :

Շաւարշ , այս գովեստներէն մեծապէս գոհ , չնորհակալութիւն յայտնեց , առաւ նորէն կարդաց ոտանաւորը , իւրաքանչիւր տողին վրայ անոր կարծիքը հարցուց , յետոյ գրպանը դրաւ :

Պահ մը լռութիւն տիրեց :

— Ձեզի բան մը պիտի հարցնեմ , միւսիւ Երամեան :

Վերոյնն էր .

Եւ Վահան , սրտատրոփով .

— Հրամայեցէք , օրիորդ :

— Եւրոպական գրականութիւններէն ո՞րն ամէնէն աւելի կը սիրէք :

Ու Շաւարշ կը կրկնէր .

— Այո , այո , ձեր կարծիքը :

Վահան ձեռքովը փողկապը շտկեց , — իր սովորական շարժումներէն մէկը , — ու սկսաւ խօսիլ , այնչափ հանդարտ եւ ինքնիրեն տէր ձայնով մը , այնպիսի բնական ձեւերով որ ինք ալ զարմացաւ , այդչափ շուտ վարժուած ըլլալուն ուրախութիւն զգալով ներքուստ : Բացատրեց թէ որքան մնաստակար եւ անիմաստ է դասաւորման ոգին , թէ ամէն բան իր յատուկ հրապոյրն ունի , եւ թէ ոչ ոք իրաւունք ունի այս ինչ հրապոյրն այն ինչէն վեր դնելու , ըսաւ որ գրական դաստիարակութիւն մը միշտ անկատար , միակողմանի կ'ըլլայ երբ ազդի մը գեղեցկագիտութեամբ միայն խմորուած է , թէ պէտք է այլազան գրականութեանց եւ տարբեր դպրոցներու բաղադատութենէն եւ խառնուրդէն ծնի ճաշակ մը , եւ վերջացուց ըսելով թէ մարդ պէտք է դիտնայ զնահատել ֆրանսական ողջմտութիւնն ու յատակութիւնը , անգլիական

քմայքն ու երեւակայութիւնը , գերմա-
նական խորութիւնն ու մելամաղձու-
թիւնը :

Աւէնքն ալ համոզուած , հիացած էին ,
նոյն իսկ Կուսնիկ ազան որ ամէն մէկ
խօսքին զլուխը կ'երեւոյնէր :

Այս միջոցին քանի մը հիւրեր եկան ,
Տօմպիկեանները , այր ու կին , եւ եւ-
րիտասարդ մը , Ֆրանկիւլ Ֆրանճէլաճեան :

Շաւարշ ցատկեց , վազեց անոնց առ-
ջեւ , Վահանը անոնց ներկայացուց , խօ-
սեցաւ , հասկցուց , բացատրեց , անոր
գործերը յիշեց , բաղդատեց , դասաւորեց ,
գովեց , — քանի մը վայրկեանի մէջ ,
ոտքի վրայ , — յետոյ , երբ նստան , իր
մօտը կանչեց Ֆրանկիւլը , — Բերայի լա-
ւագոյն բարի ծաղիկներէն մէկը , կմա-
խային մարմինով տփոյն սղայ մը , մա-
զերը խողանակած եւ կտրուած , երկու
կողմէն վեր ցցուած սրածայր պէխերն ու
պզտիկ թշամօրուքը կարիճ մը ձեւացնե-
լով զոր շրթանց կարմրութիւնը կը կտրէր
մէջտեղէն , — եւ Վահանին դառնալով
ըսաւ .

— Մեր միւսիւ Ֆրան-Ֆրանը , — ա-
նունին վրայ բառախաղ մը զոր շատ սի-
րուն գտնելուն համար հարիւր անգամ

կրկնած էր , — զրականութիւնը սիրող-
ներէն է :

Ու Վահանին ականջն ի վար .

— Կիներէն ետքը ամէնէն շատ սիրած
բանն է :

Եւ խնդալէն կը մարէր ըսած խօսքին
համար :

Տօմպիկեաններն ալ , — երկու կեօա-
բացիներ , էրիկը խոշոր ոտքերով հաստ
մարդ մը , կնիկը կաս կարմիր ուռուցիկ
մտակոյտ մը , — բռնի խառնուեցան զրա-
կանութեան վրայ եղած խօսքերուն , թէեւ
այդպէս մարդ չէին ճանչնար ընաւ :

Եւ այն ատեն սկսաւ կատակերգու-
թիւն մը , տարօրինակ կերպով սիրուն :

Գրական խօսակցութիւն մը , զոր կը
վարէր Շաւարշը , — որ կ'ուզէր Վահա-
նին ցոյց տալ իր ալ հմտութիւնն ու խօ-
սելու կարողութիւնը , — եւ որուն կը
մասնակցէին միւսիւ Ֆրանկիւլն եւ Տօմ-
պիկեանները :

Խօսքը վիքթօր Հիւկօի վրայ էր , եւ
Շաւարշ կը պօսար :

— Եղբայր , ի՞նչ կ'ըսէք կոր , ատ
մարդուն պէս սոսկալի հանճար ընաւ չէ
եկած . . . դպրոցական եղած ատենը ան-
գամ հատորներով զիւք զրած է . . . ան
ո՞րն է , մէկ հատ մը կայ մանաւանդ . . .

Ու Յրանկիւլը , կտարտուելով .

— Թշուառները չէ՞ :

— Կարծեմ թէ , այո . . . բայց ուրիշ մըն ալ կայ . . .

— Թափառակա՞ն Հրէայո՞րս ճանաչե՞լ է՞ , միջամտեց Տօմպիկեան էֆէնտին վեհափառ շեշտով մը :

Ու Շաւարշը .

— Չէ՛ , ան Լամարթինինն է .

— Էփէթի , Էփէթի , օ Լամարթինինն որի , կը շեշտէր միւսիւ Յրանկիւլը Տօմպիկեանին ուղղելով խօսքը , ծայրագոյն հեղինակութեան վստահ նայուածքով մը :

— Ա՛հ , էն խըչախը , կ'ըսէր Վահանին մօրաքոյրը , սա գիտէ՞ք որն է , ան պատմութիւնը + ի մարդուն մէկը առաջ մը կ'երթայ որ հարստութիւն կը գտնայ որ ետքը Բաբելոն կը շինէ , ան ո՞րն է , Վերօփինս կը կարգայ պաշտօն . . . վո՛ւյ , ան Բէ+ ալլըման բան է . . . ան ո՞վ գրած է . . . ան ո՞վ գրած է . . . Վիքտորիկա՞ն . . .

— Մօնթէ Բրիտանիոյին համար ըլլալու է , կ'ըսէր Շաւարշ . իրաւ որ չգիտեմ , անիկա կարծեմ էօփէն Սիւն գրած է , այնպէս չէ՞ , միւսիւ Երամեան :

Վահան , Վերօփինն նայեցաւ որ կը կարմրէր այդ տգիտութեանց համար , ինք ալ կարմրեցաւ , չուզեց սխալը ցուցնել ,

գլխու անորոշ շարժում մը ըրաւ :

Եւ խօսակցութիւնը կը բորբոքէր այս եղանակին վրայ :

Շաւարշ բռնկած էր բոլորովին , ոտքի կ'ելլէր , կը նստէր , թեւերը կը բանար , գլուխը կ'երեւոյնէր , ու կը խօսէր , բանաստեղծութիւնը , վիպասանութիւնը , թատերգութիւնը իրար խառնելով , անհաւատալի սխալներ ու չիփթութիւններ մեծ հանդարտութեամբ ետեւէ ետեւ գլորելով , Վահանին նայելով ամէն անգամ որ փայլուն բացատրութիւն մը գտնէր կամ քիչ մը լսուած հեղինակի մը անունն արտասանէր :

Վահան չէր խօսեր , հաղիւ կրնալով խնդալը բռնել , ու Վերօփինն կը նայէր , որ կը նեղուէր , կը շիկնէր , գրեթէ կ'ամբշնար :

Յրանկիւլը , իրեն բոլորովին անծանօթ տարրի մը մէջ , ներքուստ նեղուելով , բայց զսպելով իր գփգոհութիւնը , կը ջանար՝ պղտիկ չմտալու համար՝ հետեւիլ խօսակցութեան , յիմար դիտողութիւններ եւ ապուշ դատողութիւններ ընելով :

Տօմպիկեան էֆէնտին ալ մէջ մտաւ ու տաճկերէն բացատրեց թէ բանաստեղծութիւն ըսուածը կեանքին համ տալու համար եղած բաներէն մէկն է , «բայց , ա-

ւելցուց , ի՞նչ օգուտ որ մեր մէջը բանաստեղծները անօթի կը մնան կոր) : Եւ այս բաժ առնն այնպիսի նայուածքով մը վերէն վար չափեց Վահանը , որ տրդան կաս կարմիր եղաւ :

Տիկին Տօմպիկեանն ալ բան մը գտաւ զուրցելու , եւ վերջին բառը կուռնիկ աղան արձակեց :

— Բանաստեղծութիւն «Կեանք» շէյ պէրսէն Նէյե պէնպէր . . .

Ու նամանութիւն մը ըրաւ , զերազանցապէս չարչիական , որուն մէջ սեխը , ձմերուկը , դրումը , ապուխտը եւ ուրիշ շատ մը ուտելիքներ կը մանէին , իրենք ալ զարմացած այդպիսի տեղ մը գըտնուեցնուն :

Վարկեան մը լռութիւն տիրեց , Շաւարշ քրտնած էր :

Այն ատեն կուռնիկ աղան եւ Տօմպիկեանը իրենք իրենց խօսք մը բացին : Կնիկները ուրիշ խումբ մը կազմեցին . երիտասարդներն ալ աւելի մօտեցան : Վահան , վախնալով որ այդ գրական խօսակցութիւնը չչարունակուի , եւ յաջող գաղափար մը ունենալով , գաղափար մը որուն համար ինքզինքը շնորհաւորեց ինքնին , Շաւարշին ականջն ի վար ծռեցաւ եւ բան մը փսփսաց :

— Ինչո՞ւ չէ , անմիջապէս Վերժին , մեզի կտոր մը զարկ . միւսիւ Երամեանը երաժշտութիւն շատ կը սիրէ :

Վերժին համեստութեան քանի մը խօսքեր մը մտալէ յետոյ , աթուակին վերայ նստաւ , ծածկոյթը վեր առաւ դաշնակին վրայէն , բացաւ կափարիչն եւ ստեղնաշարին վրայ մատները քիչ մը պտըտցնելէ ետքը .

— Ի՞նչ կտոր կ'ուզէք , միւսիւ Երամեան :

— Ձեր ճաշակին կը ձգեմ , օրիորդ :

— Քառօն կը սիրէ՞ք :

Վահան հաճոյքի սարսուռ մը ունեցաւ :

Քառօն . . . Քառօնը կ'ընտրէր :

Ստիկա պատանմունք մը չէր կրնար ըլլալ . պարզապէս այն կիրակին յիշեցնելու համար չէ՞ր : Ու ջանալով աչքերուն մէջ յատկանշական շնորհակալութեան արտայայտութիւն մը գնել , ըսաւ :

— Շա՛տ , օրիորդ , շա՛տ կը սիրեմ :

Վերժին դարձաւ ու հաւաքածոյ մը չալեց Քառօնի եղանակներէն :

Իր նստած տեղէն , Վահան անոր կիսադէմքը կը տեսնէր . մաքուր ճակատը որուն վրայ մաղի փոքրիկ ցայտքեր կ'էյնային խոշոր ստորակէտներու պէս , յետոյ քիթը , փոքրիկ , ուղիղ եւ մանրա-

ուռնգն , ապա շրթներուն մսեղէն թա-
ւիշը , յետոյ թուշը , վիղին երկայն մա-
քուր ուղղագիծը , եւ ապա լանջքին լայն
կորածեւը որ իր շարժմանց մէջ կ'եղեւէ-
ջեր : Բոլոր այդ մեղմ , փափուկ , նուրբ
գիծերը նայուածքովը կը փայտայէր ,
պզտիկ պզտիկ յամր ու անվերջ համբոյր-
ներով կը բաղձար ուտել զանոնք . ու եւս
քան զեւս համոզուելով , ակամայ , տես-
լական սիրոյ անիմաստութեանը , կը
սկսէր զգալ ինչ յիմարեցուցիչ երանու
թիւն որ կայ նիւթական վայելման մը
մէջ : Քնացած ցանկութեանց յանկարծա-
կան բորբոքմամբը թրթռալով , կը տեն-
չար այդ բերանն , այդ այտերն , այդ աչ-
քերն իր շրթներուն տակ ճզմել ջախջա-
խել . եւ կուրծքին մէջ սիրտը հեշտանքէ
կը մեռնէր երբ կը խորհէր գիրկընդխառ-
նումի մը , գերագոյն գիրկընդխառնում
մը որուն մէջ հատնէր , հալէր շուշան
մարմինն այդ աղջկան :

Եւ բոլոր այն պզտիկ մանրամասնու-
թիւնները զորս զիտած եւ զորս այնչափ
նպաստաւոր գտած էր իրեն , կը սկսէին
յուսացնել իրականացումն իր հրեղէն ե-
րազներուն : Անգամ մը կարենա՛ր սա նա-
մակը տալ , եւ որոշ պատասխան մը առ-
նել անկից . . . : Ի՞նչպէս տար սակայն .

մինակ պիտի մնայի՞ն . մեկնած ատեն
ձեռքը կրնա՞ր ձգել : Ապահովպէս աղ-
ջիկը պիտի չզարմանար այդպիսի բանէ
մը , թերեւս կը սպասէր իսկ ատոր :

Ու երաժշտութեան արիքին մէջ իր
անուրջներն օրօրուած զգալով , աւելի
խոր սուզեցաւ , մխրճեցաւ , ընկուզե-
ցաւ անոնց մէջ : Ի՞նչ պիտի ըլլար երբ
այդ աղջիկն յուսատու ժպիտով մը պա-
տասխանէր իրեն . բայց ամբողջ նոր կեանք
մը պիտի սկսէր ապրիլ , նոր զգացումնե-
րով , նոր բաղձանքներով , նոր ձգտում-
ներով . աշխատութեան մէջ յոգնած իր
միտքը այդ սիրոյն վրայ պիտի հանգչե-
ցընէր , անխուսափելի , դձուճ , պզտիկ
դառնութիւններէ խոցուած սիրտը այդ
զգացմամբ պիտի կազդուրէր . աշխարհ
պիտի լուսաւորուէր , յստակ նշանակու-
թիւն պիտի ստանար իրեն համար . իր
բոլոր էութիւնն այն ատեն բեւեռ մը պի-
տի ունենար : Ու իր մտին մէջ ինչպէս
իր հոգւոյն մէջ , իր սրտին մէջ ինչպէս
իր մտքին մէջ , սիրուելու քաղցրութիւնը
կը զգար իր արեւեցուցիչ երանութեամբ :

Պահ մը հարցուց ինքնին թէ պատրանքի
մը խաղալիկ չէ՞ր արդեօք , թէ ճշմարտու-
պէս ա՛յդ էր ինչ որ սէր կը կոչէին , եւ
թէ ոչ չլացում մը զօր գեղեցկութիւնը

եւ պերճութիւնը իր չտեսի հոգւոյն վրա յառաջ բերած էին , ազգեցութիւն մը զոր ուրիշ մըն ալ պիտի կրնար ընել նոյն պայմաններուն մէջ : Բայց նշմարեց որ պարզ զմայլանք մը եւ զոհունակութիւն մը չէր իր զգացածը , որպէս կը ներշնչէ սիրուն բանի մը ծանօթութիւնը . ինչ որ իր մէջ կ'անցնէր այնպէս խորին եւ այնպէս հզօր էր որ պարտէր տեւական ըլլալ : Եւ կը յիշէր այն նախանձի կրծումը զոր Արամին խօսքերն իրեն տուած էին , եւ որք անտեղի պիտի ըլլային եթէ պարզապէս աչքի տպաւորութեան մը տակ ըլլար : Դ՛հ , երբ լսած էր որ «նէկ» պարած էր Վերժինին հետ , այնպիսի ցաւ մը զգացած էր , իր մտին այնչափ խորէն որ տառապանքէն պոռալ ուզած էր , ինչպէս մարդ մը , որուն մահացու վէրքին անխոհեմ մը մատ կը զպցնէ :

Այս մտածումներով զբաղած , չլսեց կտորը զոր կը պաշտէր սակայն , եւ հազիւ շնորհակալութեան բառեր կըրցաւ մրմուռ երբ զգաց որ աւարտած էր : Վերժին քանի մը ուրիշ հատուածներ ալ նուազեց , ու յետոյ եկաւ Վահանին քով նստաւ , գրեթէ անոր կից :

Շաւարշ Ծրանկիւլին հետ խօսքի բռնուած էր , Վահանէն քիչ մը հեռանալով :

Միւսներն ալ ամէնքը կը խօսակցէին : Վերժին ու Վահան գրեթէ մինակ էին : Ու հիմայ , առաջին անգամ ըլլալով , իրարու հետ առանձին խօսակցութիւն մը պիտի ունենային : Վահան վախով խառն հեշտութիւն մը կը զգար . երբէք աղջկան մը այդքան մօտ գտնուած չէր . ոտքը քիչ մը երկնցնելով անոր ոտքին պիտի դպչէր . ու կը փորձուէր ձեռքը անոր դպցընելու ինչպէս մանուկ մը որ արվիլուած առարկայի մը դպչիլ կը բաղձայ . կըզգար զայն իր քով , իր մօտիկը , թիկնաթոռին մէջ թաղուած , զլուխը յենարանին կրթնցուցած , ու զինքը զիտելով , անխռով եւ խուզարիւր նայուածքով մը : Այդ մերձաւորութիւնը կը խելայեղէր Վահանը , որուն հիմայ անդիմազրելի կը թուէր բաղձանքն անոր ամէն բան յայտնելու , վար սահելու աթոռէն , անոր առջեւ ծնրադրած , զլուխն անոր ծունկերուն մէջ թաղած , ըսելու , պոռալու . — « Կարելի՞ է ուրեմն որ ես սիրուիմ . . . Կարելի՞ է որ դուք զիս սիրէք . . . »

Բայց տեղէն անգամ չհարժեցաւ եւ բառ մը չարտասանեց : Սպասեց որ Վերժինը բանայ խօսքը , աղօտ ապահովութեամբ մը որ սիրային յայտարարութիւն մը պիտի ընէր կամ գէթ սքօզկալ ակնարկութիւն մը :

Հուսկ ապա աղջիկը խղեց լուսթիւնը :
 — Չեր տաղերուն մէջ ամենէն աւելի սիրայիններէն կ'ախորժիմ , ըսաւ շատ բնական շեշտով մը :
 Վահան , ուրախութենէն խեղդուած , քիչ մնաց պիտի ոռնար անոր երեսն ի վեր .

— Որովհետեւ ձեզի ուղղուած են :
 Բայց Վերժին աւելցուց , հանդարտ ձայնով մը եւ շարածձի ժպիտով մը , առանց բնաւ յուզման :

— Արդեօք ո՞վ է ձեզ ներշնչողը :
 Վահան այս հարցման սառած մնաց :
 Այդչափ անխռով ու պաղ շեշտով մը չէ որ մարդ սիրոյ յայտարարութիւն մը կ'ընէ , մանաւանդ աղջիկ մը . այդ լրբութիւնն անկարելի էր , մանաւանդ Վերժինին պէս աղջկան մը համար : Ի՞նչ կը նըշանակէր այդ հարցումը . անշուշտ չէր սպասեր որ « Դուք » պատասխանէր : Ինչո՞ւ ուրեմն հարցուցած էր : Ու սարսափ մը ցցուեցաւ սրտին մէջ : « Ըսել է չտիրեր զիս , ու իբր պարզ բարեկամունի մը կը հետաքրքրուի գիտնայու թէ ո՞վ զիս կը ներշնչէ . » Այս մտածումը այնպիսի լըքում մը , այնպիսի վհատութիւն մը բերաւ վրան , որ անսահման տխրութիւն մը զգաց , միամիտ այլ հզօր տխրութիւն մը

տխրութիւնը պզտիկ աղուն որ կը յուսայ պտրեալու ելլել եւ որ կը տեսնէ օդին աւրուիլը :

— Ոչ ոք , օրիորդ , թոթովեց , ես դեռ մէկը չեմ սիրած :

— Օ՛ , կարելի բան չէ , այդչափ ըզգացում երեւակայութեան ծնունդ չկրնար ըլլալ , կ'ըսէր Վերժին կուրծքէն կախուած ժամացոյցի շղթային հետ խաղալով , առանց իսկ իր երեսը նայելու :

— Հաւատացէք , օրիորդ , երեւակայական են , մտացածին էակի մը ուղղուած են ամէնքն ալ :

— Վերջապէս իրաւունք ունիք ծածկելու , թերեւս անքաղաքավար եմ պընդելով , վրայ բերաւ Վերժին միշտ իր հանդարտ ժպիտովը , ու խօսքը փոխեց :

Վահան իր հոգւոյն մէջ ահագին ճիգերով կանգնուած ամբողջ չէնքի մը քայքայումը , փլուզումը կը զգար : Չէ՛ր սիրեր զինքը . . . Ի՞նչպէս կրցած էր ենթադրել . . . Եւ ինքզինքը կ'ատէր , կը նախատէր , կ'արհամարհէր : « Ոտանաւոր գնա գրէ , ա՛պուշ , ոտանաւոր գնա գրէ՛ » Եւ իր ծայրայեղ զրգոման մէջ իրաւունք կուտար Արամին . ինչո՞ւ թողած էր իր երազները :

Արամին յիշատակը , այս անկու-

մին մէջ , կակծեցուցիչ ցաւով մը զինքը
 գալարեց : Կրնար հանդուրժել որ Վեր-
 ժինը զինքը չսիրէր , որովհետեւ դեռ քիչ
 տեսած էր . դեռ կրնար ապագային զինքը
 ճանչնալ եւ համակրիլ : Բայց եթէ իրաւ
 էր որ արդէն կը սիրէր զա՛յն , այդ Արա-
 մը , այդ հանդերձավաճառանոցի դաճէ
 մարդը , ո՛ր , այն ատեն հարուածը մեծ
 պիտի ըլլար . իր բոլոր կարողութիւննե-
 րը , իր գգախօսութիւնը , իր երեւակայու-
 թիւնը , գրուածները , հմտութիւնը , այդ
 ամէնքը բարեհեւ կօչիկով մը ծածկուած
 սիրուն մանրիկ ոտքի մը տակ ճզմուէի՛ն...

Վայրկեան մը խորհեցաւ որ Արամին
 խօսքն ընէ , եւ մտքէն սոսկալի հեղնու-
 թիւններ անցան որոնց տակ կրնար ջախ-
 ջախել այդ ողորմելի զարգամուր . բայց
 չուզեց այդ վատութիւնն ընել : Այնու-
 հետեւ , պէտք չէր որ ինք կարծիք յայտ-
 նէր . պէտք էր զիտել թէ Վերժինը ի՛նչ-
 պէս պիտի խօսէր անոր վրայ երբ անու-
 նը տար :

Եւ գտաւ միջոց մը խօսքը Բերայի ե-
 րիտասարդներուն վրայ դարձնելու : Շատ
 մը անուններ թաւալեցան , ու Վերժին
 նուրբ ծաղրաբանութիւններով անոնց ա-
 մէնուն ալ ծիծաղելի կողմերը երեւան
 հանեց , Եւրոպա գացողի իրաւացի ար-

համարհանքով մը : Վահան յանկարծ Ա-
 րամին անունը տուաւ , աչքերը դաւողի
 մը պէս լարած , աղջկան վրայ սեւեռած ,
 անոր էութեան մինչեւ խորը կարդալու
 պատրաստ :

Վերժին կարմրեցաւ , — անզգալի կար-
 մրութիւն մը զոր Վահան տեսաւ սակայն ,
 շատ լաւ տեսաւ , — եւ հագիւ քանի մը
 բառ նետեց , յայտնի ճիգ մը ընելով ա-
 նոր ալ թերութիւնները ցուցնելու , բայց
 չափաւոր ոճով մը , մեղմելով բացատրու-
 թիւնները , եւ շուտ շուտ անցնելով ,
 կարծես չուզելով շատ բան ըսել :

Վահան վերջին ճիգ մըն ալ ըրաւ , ու
 բերնէն փախցուց , գրեթէ ակամայ :

— Շատ լեցուն գլուխ մը չունի . բայց
 ազուտը տղայ է . հիմակ ան աւելի կը
 փնտռուի :

Վերժին չպատասխանեց : Այս անգամ
 շատ կարմրած էր . ու ցաւով , գրեթէ
 յանդիմանութեամբ լի նայուածք մը նե-
 տեց Վահանին վրայ :

Վահան զգաց որ կոկորդը կը թըխ-
 մուէր : Ուզեց բան մը ըսել , ձայնը մա-
 րած ելաւ : Ականջներուն մէջ բզզիւն մը ,
 սրտին մէջ եռացող տաքութիւն մը , սը-
 րունգներուն վրայ դող մը ունեցաւ :
 Կոշտութիւններ , վայրենութիւններ ընե-

լու փափաքը կը պրկէր զինքը : Կը փորձուէր ամէն բան յայտնել , սիրտը դուրս պոռթկալ , իրականութիւնն անոր երեսին թքնել , ըսել թէ ապուշին մէկն է եղեր , քանի որ զինքը կ'արհամարհէ այդ ծակ գանկը սիրելու համար , ծաղրերու եւ նախատինքներու տակ ճզմել այդ իմաստակը , եւ յետոյ դուրս նետուիլ սենեակէն :

Ատոնցմէ ոչ մէկն ըրաւ : Գերմարդկային ճիգով մը բռնելով արցունքներն որք ակնակապիճները կ'այրէին , կամաց մը ոտքի ելաւ , զրեթէ գողունի , յանցաւորի նայուածք մը նետեց վերժինին , որով կարծես ներում կը խնդրէր , ներում՝ այդպիսի յոյս մը ունենալու , այդպիսի յանդգնութիւն մը ըրած ըլլալու տխրութեանն համար . եւ հակառակ ամէնուն թախանձանքին , մանաւանդ Շաւարչին աղաղակներուն , որ քիչ մըն ալ նստի , « մնաք բարով » ըսաւ ամէնուն եւ դուրս ելաւ , առանց վերժինին ձեռքը սեղմելու , — ինք ալ չգիտէր սրտին նեղութենէն թէ նախկին հզօր ամօթխածութենէն , որ այդ հոգեկան տագնապին մէջ երեւան կ'ելլէր յանկարծ :

է.

Միս մինակ իր սենեակին մէջ , ուր գացած քաշուած էր վահանին մեկնումէն անմիջապէս յետոյ , փայլուն թուղթի կտորի մը վրայ գլուխը հակած , որուն ճակատը երկու վարդագոյն թռչուններ զլրար կը կտցէին , վերժին կը կարդար .

« Հրեշտակս ,

« Շատոնց արդէն կը սիրէի զձեզ , իմ ամբողջ սրտովս . բայց հիմայ կը զգամ որ սէրս կ'աճի եւ տանջանք մը կը դառնայ : Զձեզ այնչափ կը պաշտեմ որչափ մէկը չեմ պաշտած : Կեանքիս տիրունին , հոգւոյս թագունին էք :

« Կրնամ յուսալ սակայն որ զգացումներս պիտի փոխարինուին : Ինծի հետ շատ անգթութեամբ պիտի վարուիք : Մինչեւ հիմայ ձեր նայուածքներն այդ վախը չեն տուած : Արդեօք խաբուած եմ :

« Ե՞րբ նորէն առիթ պիտի ունենամ զձեզ տեսնելու : Ձեր եղբօրմէն իմացայ որ այս զիշեր Ֆիւլին պիտի երթաք : Իրա՞ւ է : Ես թատրոնը պիտի ըլլամ : Սյրպէսով երկու երեք ժամ զձեզ դիտելու բազըր կ'ունենամ :

« Սպասելով այդ տեսչալի վայրկեանին ,

Զձեզ պաշտող
Արամ Բիւրէճեան »

Եւ ասիկայ մտքուր յղկեալ թուղթի վրայ, սիրուն կանոնաւոր գրերով, աւուշահոտ, կօկիկ, ճաշակաւոր: Դեռ այդ առտուն, վիպասանութեան գրքի մը մէջ թաքուն, այդ երկտողը եկած վերժինին ձեռքը հասած էր: Ու քսաներորդ անգամ ըլլալով կը կարգար զայն հիմայ: Առաջին նամակն էր որ կ'ընդունէր այդ տղէն զոր կը սիրէր այնչափ ատենէ ի վեր, ցուրտ համակրութիւն մը միայն ընդունելով: Ինչո՞ւ այն յանկարծական կերպարանափոխութիւնը: Չէր զիտեր չէր հասկնար. բայց ուրախ էր:

Վերժին, մտացի եւ թափանցող, կը զգար այն կեղծ, այն արուեստակեալ ոգին որ կը տիրէր այդ նամակին մէջ, վիպասանութեան խօսքեր ամէնքն ալ, քանի մը տառասխալով: Հակառակ այդ ամէնուն, այդ թղթի կտորը հրապոյր մը, մոզութիւն մը ունէր իրեն համար. անոր զիրն էր, անոր թուղթն էր. կեղծ կամ անկեղծ, անկից կուգար . . . :

Երեկոյթի մը մէջ, կը յիշէր, տեսած էր զայն, այնչափ վայելուչ, այնչափ գեղեցիկ եւ չնորհալի որ անբացատրելի հաճոյք մը զգացած էր զայն զիտելով, անոր նայուածքին մէջ քաղցրութիւն մը, հեշտութիւն մը գտնելով: Եւ այդ ազուր

դէմքին առջեւ ինքզինքը տկար զգացած ու սիրած էր զայն, զրեթէ ակամայ. ակամայ, վասն զի շուտով նշմարած էր անոր մտքի աղքատութիւնը, առանց ատոր համար իր սիրտը փոխելու, առանց կարենալու իր սիրտը փոխել, որովհետեւ դատողութիւն մը չկրնար կիրքի մը վրայ ազդել: Ինչ որ կը զգար, անդիտակից բան մըն էր, կոյր, անիմաստ, բայց հզօր. այդ դէմքը տեսնել հաճոյք մըն էր, այդ հաճոյքը պէտք մը դարձած էր, եւ այդ պէտքը այնպէս տիրած էր իրեն որ տակաւ թթացուցած էր իր դատելու կարողութիւնը, Արամին թերութիւններն սքօղելով, կատարելապէս պաշտելի ու փայփայելի արարած մը ներկայացնելով զայն: Ինչ փոյթ եթէ մեծ իմացականութեամբ մը օժտուած չէր. կը բաւէր որ այդ աչքերն ունէր, որոնց նայուածքը զինքը կը զգուէր:

Նամակը վերստին կարդացած ատեն, հիմայ, Վահանին խօսքերը, ակնարկութիւնները յիշեց, ընդնշմարեց անոնց թաքուն հեգնութիւնը, տխրեցաւ, յետոյ մտածեց:

— Թերեւս առանց գիտնալու, առանց ուզելու զիս վիրաւորեց: Թէեւ այնպիսի տարօրինակ նայուածքներ ունէր եւ այն-

պէս «մնաք բարով» ըսելով փախչիլ մը ըրաւ որ . . . Արդեօ՞ք . . . Չեմ յուսար . . . Չարմանային այն է որ . այդպիսի բան մը ինձ անբնական կը թուի . Վահան Երամեանը զիս սիրէ՛ . . . ինչո՞ւ աւսիկա ցուրտ տպաւորութիւն մը կ'ընէ վրաս : Համակրելի է , լաւ կը խօսի , յատկութիւններ ունի , եւ բարձր յատկութիւններ , բայց ինձի կը թուի որ պիտի չկարենայի զայն սիրել , եթէ փորձէի . Այդ տղան իր անձին վրայ բան մը ունի որ աւելի յարգանք կը ներշնչէ , մինչդեռ միւսը կարծես սիրուելու համար եղած է , այնչափ գեղեցիկ է եւ այնչափ միմիայն գեղեցիկ : Անոր գէմքին ուղիղ , ողորկ գիծերուն , անոր մորթին վարդ թաւիչին , անոր մազերուն մետաքսային փափկուած թեան վրայ դգացող մները կարծես հեշտիւ պիտի սահին , մինչ պիտի սայթաքէին Վահանին դիմազօժութեան խորտուբորտութեանց եւ մորթին անհարթութեանց վրա : Ասիկայ տարօրինակ բան է . Վահանին ներկայութիւնը բնաւ դիս չխօսվեց ինչպէս կը խոսովէ զիս Արամին ներկայութիւնը : Մեր խօսակցութեան մէջ թաղուած , չզգացի այն վրդովը զոր տարասեռ անձ մը կը ներշնչէ միշտ . Գրքի մը , ոտանաւորի մը , թատերական ներկա-

յացման մը ազդեցութիւնն ըրաւ վրաս . հետաքրքրութիւն , ախորժանք , զմայլանք : բայց սէ՞ր , այն տառապանքը զոր մինչեւ մտիդ խորը կը զգաս , այն սարսուռը որ ոսկորներուդ մէջէն կ'անցնի , այն ասղնտուքը որ սիրտդ կը ծակծկէ , այն անբացատրելի յուզումը որ աչքէն աչքը կ'անցնի , մորթէն մորթը , մարմինը փայփայելով կամ գալարելով , այն զրեթէ անսահական մեղէն լկանքը որով ջիզերը կը պրկուին , ո՛չ , ատոնք Վահանը չէ որ կուտայ : Տարօրինակ բան է , ցաւալի բան է , բայց այսպէս է : Սէրը հոգիէ հոգի չէ որ կը փոխանցուի . այլ վերնամաշկէ վերնամաշկ . ինչ որ ամէնէն առաջ զքեզ կը ցնցէ , աչքին գոյնը , մորթին փայլը կամ գէմքին զծերն են . ատոնց տակ վերջը հոգի մը պիտի գտնես . բայց եթէ ուզես զնահատել այդ հոգին , ալ ուշ է . կաշկանդուած ես :

« Իրաւ է թէ ապացոյց մը չկայ որ Երամեանը զիս սիրէ . իր այդ ձեւերը կրնան ամէն կերպով մեկնուիլ : Կ'ուզէի արդէն որ չսիրէր զիս , որովհետեւ ցաւ մը պիտի ըլլար ինձ համար զայն չկարենալ սիրել : Այդ տեսակ մարդիկն արդէն , չգիտեմ , ճշմարտապէս կրնա՞ն սիրել . եւ եթէ սիրեն իսկ , ո՞վ պիտի բաւէ անոնց

անհուն , անոնց անբաւ , անյագ բաղ-
ձանքին . միակ սիրունին զոր կրնան ու-
նենալ , Գեղարուեստն է թերեւս : »

Երկար ատեն , մեծապէս յուզուած ,
իր միտքը տարուբերուած զգաց այս խոր-
հրդածութեանց մէջ : Ապա նայուածքը
նամակին վրայ իննալով , նորէն Արամին
մտածումն իր մէջ արթնցաւ , այդ Արա-
մին զոր Բերայի աղջիկները ձեռքէ ձեռք
կը քաշէին եւ որ վերջապէս ի՛րը կըլ-
լար , իրը միայն :

Ու այս ետական ուրախութեան մէջ ,
մտածելով միանգամայն այն մէկ քանի
ժամերուն զորս պիտի անցընէր գիշերը ,
Ֆօֆին , զայն տեսնելով , վերժին Վա-
հանը մոռցաւ :

2.

Օղը հեաղհեաէ աւելի աւրուած , հի-
մակ անտանելի դարձած էր : Անվերջ նըր-
բակայլակ անձրեւ մը կը տեղար , զոր
ցուրտ ու սաստիկ հով մը կը ցրուէր ,
ասդին անդին կը նետէր , անցորդին ե-
րեսին դարնելով , հակառակ հովանոցին
պաշտպանութեան : Գետինը , ցեխը կը
թանձրանար , ջուրի կոյտեր կը ձեւանա-
լին . ու տանջանք մը կը դառնար քալելն
այդ փակչտուքին , այդ թաթառումին մէջ :

Վահան , զլուխը հովանոցին մէջ խօ-
թած , որպէս զի արցունքները չտեսնեն ,
կը քալէր , վազելով , ու կուլար : Չգի-
տէր ուր կ'երթար , ուր պիտի երթար ,
ինչ պիտի ընէր : Միայն սա զիտէր որ
ինք կատարեալ ապուշ մը , աւանակ մըն
էր այդ երազն ըրած ըլլալուն : Ու իր
կատաղութեան մէջ , մէկ ձեռքը՝ գրպա-
նին մէջէն միսը կը կսմթատէր , կը ձգտէր
փրցնել , պատուտել իր նողկալի , իր ո-
ղորմելի մարմինը որ այնչափ դժբաղդ
կ'ընէր զինքը :

Եւ յանկարծ , յիշեց որ անոնց տունէն
մեկնելու պահուն , բնաւ միտքը չէր ե-
կած նամակը , խեղճ նամակը որ դեռ
կծկտած մնացած էր զրպանին խորը : Ին-
չո՞ւ միտքը չէր եկած : Բայց շատ բնա-
կան էր : Նամակ տալ աղջկան մը որ Ա-
րամը ծաղրելի չգտներ , որ կը կարմրի
անոր վրայ խօսուած ատեն . ապահովա-
պէս պիտի երեսին նետէր իր նամակը ,
եւ դուռն ալ իր քթին գոցէր : Ա՛խ , ի՞նչ
խենդ էր , ի՞նչ ապուշ . . .

Ու կուլար , կուլար . . .

Հանդարտութեան վայրկեան մը ունե-
ցաւ , ու մտածեց թէ ծայրայեղ դիւրա-
խարութենէ , յուսալու յիմար դիւրա-
պատրաստութենէ մը ծայրայեղ յուսա-

հատութեան մը անցնելու հակամէտ իր նկարագիրը թերեւս կը չափազանցէր իր ուղութիւնները ; թէ իր բոլոր ենթադրութիւններն ու գուշակութիւնները կըրնային սխալ ըլլալ , թէ աւելի տոկոսն փաստ մը պէտք էր գտնել :

Այդ միջոցին անձրեւը քիչ մը դադարած էր : Աչքերը սրբեց , հովանոցը գոցեց ու շարունակեց քալել : Ազջիկ մը անցաւ քովէն , տգեղ յոյն աղջիկ մը , վեր դարձած քիթով , — վեր դարձած քիթէն կը պժգար մասնաւորապէս , — հաստ չրթունքով , կարմիր մազերով , խոշոր ու թանձր աղջիկ մը , այտերը ուռած դուրս ցցուած : Վահան դիտեց որ աղջիկը ուշադրութեամբ իրեն նայեցաւ , աչքերուն խորը , համակրող ու գրեթէ ժպտող նայուածքով մը , որ չբաժնուեցաւ իրմէ մինչեւ որ կորսնցուց զայն աչքէն եւ որ իր ետեւէն ալ հետեւեցաւ քիչ մը ատեն , ինչ որ ակամայ ետ դռնալով տեսաւ : Այս պզտիկ աննշան դէպքը յիմարութեան մօտ բան մը անցուց Վահանին զըլխուն մէջէն : Այդ վիճակին հասած էր : Այդ հրէշին արժանի էր ինքը : Տգեղութիւնը կը գնահատէր զինքը , — տգեղութիւն ինք ալ : Գիտէր որ այդ աղջկան սիրտը գրաւել զիւրին պիտի ըլլար . եւ

ասիկայ զինքը աւելի կը տանջէր քան Վերթինէն չսիրուած ըլլալու ցաւը :

Ու կը կրկնէր իր յանկերզը . « Ապո՛ւշ , աւանա՛կ : »

Ծայրայեղ մտաւոր զբոսման մը մէջ կը քալէր , հետզհետէ աւելի երագելով քայլերը , ամէն բանէ նեղութիւն զգալով , ոտքին զարնուող քարերուն հայնօյելով , վրան փակչող ցեխի ցայտքերուն կոշտ խօսքեր ընելով , կարծելով որ բոլոր անցորդներն իր վրայ կը խնդան , ամէն քաղաքավարութիւն մոռնալով , զէմը ելլողին ոտքին վրայ կոխելով , թեւին զարնելով , ու գերագոյն , անդիմադրելի փափաք մը զգալով գլուխը պատի մը բաղխելու , փճանալու , աստկելու . . .

Իր Օրթաքէօյցի բարեկամներէն մէկը ելաւ զէմը , ծայրայեղ քաղաքավարութեամբ ու փափկութեամբ տղայ մը որ ուղեց ընկերանալ իրեն եւ որուն առաջին խօսքերն եղան իր այս ինչ ոտանաւորին այն ինչ սքանչելի տունը եւ այն ինչ նորավէպին այն ինչ ցնցիչ հատուածը : Վահան փափաք կ'ունենար կռուի մը իջեցնելու այդ բարեկամին զլխուն եւ պոռալու . « Գետնին տակը անցնին այդ ոտանաւորներն ու նորավէպները . անոնց խօսքը մի՛ ընէք ինձի : » Բայց զսպեց

ինքզինքը եւ բաւականացաւ ըսելով .

— Կ'աղաչեմ , կը ներեա , եղբայր .
անհանգիստ եմ , զիս առանձին թող . կը
ներեա , այնպէս չէ՞ :

Ու բաժնուեցաւ :

Մինչեւ այդ պահուն չէր նշմարած ,
չէր զիտած որ կողմը կ'երթար : Հիմայ
տեսաւ որ դէպի Ղալաթիա կ'իջնէր :
Խորհեցաւ որ լաւ կ'ընէր եթէ անգամ մը
հանդիպէր Արամին : Նախ վախցաւ որ
սոսկալի բան մը չպատահի . յետոյ վստա-
հեցաւ իր վրայ , իր մէջ մնացած բոլոր
քաջութիւնը ժողվեց եւ գնաց անոր
դուռը զարկաւ :

Պէտք էր վերջնականապէս համոզ-
ուէր , պէտք էր տոկուն փաստ մը ու-
նենար :

Արամ տունն էր :

Դողալով ելաւ սանդուղէն վեր : Եւ
երբ մինակ մնաց անոր հետ սենեակին
մէջ , անոր ձեռքը բռնեց եւ աչքերուն
մէջ մխրձելով պաղատագին , յուսահատ
նայուածք մը , ըսաւ անոր .

— Արամ , կ'աղաչեմ որ ամէն բան
ինձի ըսես , նոյն իսկ քու շահուղ հա-
մար : Ես սկսայ համոզուել որ ըրածս
յիմարութիւն է , կը բաւէ որ գիտնամ այդ
աղջիկէն սիրուելու անկարելիութիւնը .

ա՛յնչափ զիւրին է կտրել նետել այդ քը-
մահածոյքն իմ սրտէս : Ըսէ հիմայ , իրա՞ւ
է որ վերժինը քեզ կը սիրէ . ի՞նչ փաստ
ունիս . բան մը մի պահեր . զիտես որ
գաղտնապահ եմ : Գիտես որ զքեզ սիրած
եմ , բարեկամդ եղած եմ այս տղեղ
դէպքը պատահելէ առաջ . եւ հաւատա՛
որ կ'ուզեմ միշտ զքեզ սիրել , միշտ բա-
րեկամդ մնալ . միայն թէ չխարեա զիս ,
ճշմարիտը ըսես :

Արամ հոտ առաւ որ բան մը եղած
ըլլալու էր : Այդ տակն ու վրայ եղած զի-
մագծութիւնը , այդ նայուածքը , այդ ի-
րարանցումը , այդ թախանձանքը շատ
բան կ'ըսէին : Ուղեց քիչ մը խաղալ , իր
վիրաւորուած անձնասիրութիւնը գոհաց-
նելու համար , այդ ցաւին , այդ տառա-
պանքին հետ որ հիմայ կը գալարուէր իր
առջեւ , իր ոտքին կը փաթթուէր :

— Ի՞նչ կայ , ի՞նչ եղաւ , վերժինը
դադրեցա՞ւ քեզի պաշտելէ : Թ՛հա՛՛՛ք բան ,
Դուրեանին վրայ երկու խօսք ըրէ , կը
լ'մնայ կ'երթայ :

— Արամ , կատակը ձգէ , կ'աղաչեմ :

— Ի՞նչ կ'ըսես կոր , եղբայր , ան ի՞նչ
նայել էր ան օրը , Բաբելոնի մէջ , Պէ-
չիկթաչեանին վրայ խօսած ատենդ . աչ-
քովը կ'ուտէր կոր քեզի . բանաստեղծ ըլ-
լալս եկաւ :

Վահան չպատասխանեց . լուռ, Արամը կը դիտէր , լլկիչ ու հիւանդ ուշադրութեամբ մը , զննելով անոր անձնիւր դիմագիծը : Եւ յանկարծ , անռելի բան մը անցաւ իր մէջ . բնական գտաւ , ինք ալ , ի տես այդ բարեձեւ դէմքին , որ մարդ սիրէր գայն , առանց խորհելու , բռնի , ահամայ : Այդ մտածումը զինքը ջախջախեց : ալ լմնցած էր . յաղթանակին կատարն էր ատիկա : Ու ամբողջ էութիւնը վհատութեամբ սառած , այդ երջանիկ մրցակցին կծու հեզնութեանէն աւելի անոր դեղեցկութենէն ճգմուած , զգաց որ պէտք էր քաշուիլ , հեռանալ , վերջնականապէս ետ կենալ . ու ոտքի ելաւ :

— Մնաս բարով :

— Չէ , չէ , կեցիր , փութաց Արամ անոր թեւէն բռնելով . քեզի ըսելիք ունիմ :

— Շուտ ըսէ :

— Փաստ չէի՞ր ուզեր կոր :

— Այո՞ :

— Այս գիշեր մեզի կեցիր :

— Չըլար :

— Չըլար չէ . պիտի ըլլայ : Այդ փաստը ես ալ կ'ուզեմ որ ունենաս : Կեցիր : Փօօ՞ պիտի ներկայացնեն . վերժինը պիտի գայ :

— Վերժինը պիտի գայ , ինչէ՞ն զիտես :

— Ես ըսի որ գայ :

— Ի՞նչ . . .

— Մի պոռար , մտիկ ըրէ : Հիմայ , շատ կարելի է որ չհաւտաս . պիտի գայ այս գիշեր անպատճառ . զիտեմ ո՞ր օթեակն է . թիւ 19 պէլ-է-թափ . ես թիկնաթոռ մը ունիմ 50 թիւ . դուն քորտին կելլես , այնտեղ մէկը գրեզ չտեսներ , ու դուն կրնաս զմեզ դիտել : Դիտակս ալ քեզի կուտամ :

— Կը կենամ :

— Բայց վերջը չվշտանաս . փաստը դուն ուզեցիր :

Վահան խեղդեց անազին վարանում մը : Խենդութիւն չէ՞ր աչքով տեսնել , յատակօրէն զգալ ինչ որ գուշակած , ինչ որ հասկցած էր : Ուզեց սակայն մինչեւ ծայրը երթալ : Ու կեցաւ :

Այն գիշերը , շատ մարդ չկար թատրոնը : Թիկնաթոռներուն կէսը զրաւուած . պէլ-է-թափ բոլոր օթեակները պարապ , բացի +լ-պին մեծ օթեակէն . պէլ-է-թափին մէջ տասը եւ երկրորդ յարկին մէջ վեց եօթ օթեակ լեցուն : Վերնատունն ալ

ընդ ամէնը քառասուն յիսուն հոգի : Պարահանդէսներու միջոցին տեղի կ'ունենար այդ ներկայացումը , եւ անոնց հակազդեցութիւնը կը զգացուէր թատրոնին մէջ : Տխուր , սգաւոր բան մը ունէր այդ դատարկութիւնը : Ու Վահան վերնատունին մէկ անկիւնը կծկտած , սոսկում մը կը զգար այդ մենութիւնը տեսնելով որ կ'ազդէր իր մտածմանց վրայ եւ իրեն սպասել կուտար ահռելի բան մը որ քիչ տեսնէն պիտի կատարուէր :

Ներկայացումը սկսելէն քիչ մը վերջը եկան թիւլպէնտճեանները , հայրը , մայրը , Վերժինն ու Շաւարշը : Արամ արդէն եկած իր թիկնաթոռին վրայ հաստատուած էր :

Առաջին ակնարկին զոր Վերժին սրբահին մէջ պտըտցուց , նշմարեց Արամը եւ բարեւեց զայն : Վահան ասեղ մը ըզգաց զոր սրտին մէջ կը խօթէին : Բայց ղեռ բան մը չէր : Բարեւը բան մը ըսել չէ : Ու սպասեց :

Երկու վայրկեան յետոյ Վերժին կը դառնար թատերաբեմէն , ու սրահին կը նայէր . ու սրահին մէջ՝ Արամին : Կարելի չէր տարակուսիլ :

Վահան կը զգար որ աւելի խոր կը մխտնէր ասեղը , պզտիկ սիրուն արծաթ

ասեղ մը զոր փափուկ ձեռք մը կամաց կամաց կը մխրճէր իր սրտին մէջ , որ կուրծքին տակ կը թոթվուէր , կը տապաւորկէր , ինչպէս միջատ մը որուն մարմնոյն մէջտեղէն զնդասեղ մը կ'անցընէ կենդանաբանը :

Առաջին արարն աւարտեցաւ : Վահան չէր տեսներ , չէր լսեր . աչքը օթեակէն թիկնաթոռին մեքենական երթեւեկ մը ունէր . ամբողջ կեանքը զոր կ'ապրէր այդ միջոցին՝ ատիկա էր :

Երկրորդ միջնարարին , Արամ թիւլպէնտճեաններուն օթեակը զնաց : Ամբողջ հոգին Վահան իր դիտակին ապակիներուն մէջ դրած , ջանալով անշարժ բռնել զայն հակառակ իր գողացող մատներուն , կ'ուզէր ղէմքերուն վրայ ամէն արտայայտութիւն , իւրաքանչիւր դիմազօի խաղ տեսնել ու հասկնալ : Արամ խորը նըստած էր , Վերժինին զիմացը , ու երկուքն ալ թաղուած էին անվերջ խօսակցութեան մը մէջ որ կը թուէր չափազանց հետաքրքրել ղիրենք , ժպիտներով , կոտորուածքներով համեմուած խօսակցութիւն մը . եւ Վահանին կը թուէր նշմարել մինչեւ իսկ կարմրութիւն մը Վերժինին այտերուն վրայ , այն անիծեալ կարմրութիւնը որ ամէն բան յայտնած էր

իրեն : Սօսակցութիւնը երկար տեւեց , մինչեւ վարագոյրին բացուելը , հետզհետէ աւելի տաք , աւելի կենդանի , աւելի յուզումնալից : Բայց ի՞նչ կրնային ունենալ իրարու ըսելու այդչափ ատեն . այդ Արամը ի՞նչ կրնար գտնել իր ամալի գանկին մէջ այդ զարգացած աղջիկը շահագրգռելու համար . ու Վերժինը ի՞նչպէս կը հանդուրժէր անոր խօսակցութեան . . .

Վահան վերէն վար ակնարկ մը ձգեց , չափեց բարձրութիւնը եւ ըսաւ ինքնիրեն . « Պզտիկ ոստում մը , եւ ամէն բան պիտի լիննայ , ոստում մը յաւիտենականութեան մէջ : Արտին մահը , եւ ուղեղին մահը , անչարժութիւնը ուր կը փայտանան տառապանքներն ու վիշտերը , եւ խաւարը ուր մտածութիւնը կը քնանայ , ուր կը թաղուի էութիւնը : Ոստում մը , եւ ամէն բան պիտի լիննայ : Իմ գարշելի կեանքս , ու գարշելի ղէմքս , ու գարշելի քաղաքս , — ինչպէս կ'ըսեն , — բոլոր այդ թուղթի փառքը , որուն կը նախանձին ապուշներ , այդ ամէնքը պիտի փճանան , չքանան , կորնչին : Եւ երբ գանկս ցրելս ցրելս ըլլայ , վարը , թիկնաթոռներուն վրայ , ու երբ մարմինս փոռուի տափակցած , կոտրած , տձեւցած , ո՞վ գիտէ ,

թերեւս այն ատեն հասկնայ այդ աղջիկը զոր յուսացի սիրել եւ արգահատանքի դերագոյն զգացման մը մէջ զգուանքը ունենայ միւսին , այն նախընտրեալին որ երբէք պիտի յանձն չառնէր գանկը ջախջախել անոր համար , եւ սիրէ իմ դիակս , ինք որ զիս չսիրեց : Ոստում մը , պզտիկ ոստում մը , երկվայրկենական վայրասլացք մը օղին մէջ , աճաղին քայքայում մը , ու յետոյ . . . մեծ զէրօն : »

Այդ ոստումին քաջութիւնը չունեցաւ : Այնուհետեւ , յիմարութիւն մը աւելցնել չէ՞ր այնչափ յիմարութեանց վրայ :

Տո՛ւնդ , տո՛ւնդ , խեղճ միամիտ աղջայ , գնա՛ տունդ քաջուէ . գրքերուդ մէջ , թուղթերուդ մէջ թաղուէ՛ մինչեւ վիզդ , բնութեան պերճանքն ու կոյսին թովքը երգէ՛ , մարդ-գաղափարը եղի՛ր որ երեւակայական էակներ պիտի ապրեցնէ եւ ինք պիտի չապրի , երագներդ համբուրէ՛ եւ քմածին տեսիլներուդ հետ զրկընդխառնէ՛ : Մահկանացուները քեզի պատուանդան պիտի ընեն իրենց հիացումն ու յարգանքը . եւ դուն վերէն պիտի դիտես զանոնք . բայց մի՛ իջներ պատուանդանէդ չըջագգեստի մը շուրջ դառնալու համար :

Պիտի ըսեն որ տաղանդ ունիս, բայց պիտի չխորհին որ թերեւս սիրտ ալ ունենաս : Բաւ է որ հոգիդ տաղերու մէջ թափես , ու կեանքդ հատցնես գեղեցկին ի խնդիր . պիտի ծափեն զքեզ ու անցնին երթան : Յանգ յանգի կցէ՛ , զգացում ըզգացման վրայ բարդէ՛ , եւ եղիր՝ մտածմանց որսորդը . վարձկան՝ , խեղկատա՛հ , միմո՛ս , ցուցո՛ւր ճարտարութիւնդ , զբուարճացո՛ւր աշխարհը , ու յետոյ գնա՛ պառկէ՛ դափնիներուդ ցուրտ շեղջակոյտին տակ . . .

է.

Ինչպէս տուն դարձած էր այն գիշերը : Չէր գիտեր : Միայն կը յիշէր որ ներկայացման աւարտին չէր սպասած , եւ իջած էր վերնատունին օձաւտոյտ սանդուղէն վար , ամէն մէկ ոտքին կանգ առնելով , պատը բռնելով չիյնալու համար , ու լալով , տղու պէս , կնոջ պէս , վատի պէս լալով : Ու յետոյ , առանց ուղեղու Արամը տեսնել , առանց կարենալ լու աչլ եւս վայրկեան մը կենալ այդ տեղը ուր իր կեանքէն շատ բան կը թողուր , հեռացած էր մութին մէջ , իր տան ճամբան բռնելով , շուտ շուտ , առանց նտելը նայելու , ինչպէս որք մը զոր կը

վռնտեն տունէն , աչքերը գետինը յառած , զիտելով իր ստուերը որ կ'երերար փողոցի լապտերներուն դողող լոյսին տակ , չխորհելով , չզգալով , գրեթէ մեռած : Բանի մը անցորդներ զինքը զինով կարծած էին եւ ոստիկաններ կասկածոտ նայուածքով մը զինքը դիտած էին : Բայց ինք անցած էր , Տօլմա-պաղչէ իջած , ու անկից շիտակ Օրթաքէօյ դացած էր , ճամբան տեղ տեղ կենալով յողնութիւն առնելու համար , որովհետեւ ծուռկերուն վրայ անսահման տկարութիւն մը կը զգար , մերթ ալ յանկարծական ջղուտ սարսափ մը ի տես ծառի մը որ իր դէմ կը ցցուէր ուրուանման : Դուռը դարկած էր , բացած էին , եւ ալ բան մը չէր յիշեր :

Շաքաթ մը դուրս չելաւ տունէն , ըսելով իրեններուն թէ պաղ առած ըլլալով քիչ մը անհանգիստ էր : Ու կ'ըսէր ինքնիրեն . « Իրաւ ալ պաղ չառի՞ , պաղ մը որ միսիս մէջ չմտաւ , այլ հոգիիս մէջ , որ կեանքս սառեցուց , եւ որ ուղեղս հիւանդ ըրաւ : »

Պատուհանին առջեւ , — հիմայ դարունը կը մտենար , բնութիւնն իր տօնի զգեստները կը սկսէր հագնիլ , — կը խորհէր բոլոր այդ եղած բաներուն վրայ .

տարտամ, մշտապատ պատկերներ էին որ կ'անցնէին իր առջեւէն, մէկիկ մէկիկ, կամաց կամաց, ստուերներու լոճի տողանցութեան մը պէս, տխուր բաներ, տխուր բաներ, որոնք պատահած էին, եւ որոնք իրեն պատահած էին: Եւ ասոնք պատահած էին ե՞րբ, չէր յիշեր: Հեռու, հեռու, շատ հին ժամանակներ, անցեալին մէջ, այն յիմար միամտութեան օրերը երբ կը յուսար եւ կը կարծէր սիրուել, երիտասարդութեան խննդութիւններ:

Ծերունի՛, ծերունի՛, հիմայ կը խնդա՛ս ատոնց վրայ:

Իրա՛ւ էր որ բոլոր այդ բաները պատահած էին: Այո՛, իրաւ էր, եւ այնչափ իրաւ որ քիչ մնացած էր մեռնէր անոնցմէ: Եւ ի՞նչ էր որ պատահած էր: Շատ պարզ բան, ու կարճատեւ, պարզ ու կարճատեւ՝ երազի մը նման:

Ծով մը հանդարտ, անձայն, մեռած. ու այդ ծովին վրայ մթութեան ալիքներ բարդ ի բարդ, անոնք ալ հանդարտ, մեռած, անձայն. այդ մութի ալիքներուն տակ եւ ջուրի ալիքներուն վրայ նաւակ մը հանդարտ, անձայն, մեռած. եւ նաւակին մէջ մարդ մը հանդարտ, մեռած, անձայն. ահա պատկերը այդ ահաւոր բանէն առաջ որ պատահած էր: Վե՞րջը:

Մարդը հրթիռ մը վառած օդին մէջ նեւտած էր: Հրթիռը բարձրացած, բարձրացած, պայթած ու լուսեղէն բլուրեանդ կայլակներու տարափով մը ծակծակած էր խաւարը: Եւ մարդը անհուն հրճուանքով մը հրճուած էր ի տես այդ պզտիկ պզտիկ փայլփլուն աշխարհներուն որք իրեն կը ժպտէին, իր խաւարի վարժուած աչքերուն կը ժպտէին: Եւ ուզած էր որ ասոնք մնային միշտ, փայլփլէին միշտ, ժպտէին միշտ: Բայց պզտիկ փայլփլուն աշխարհիկները զէպի վար խուժած էին շանթարադ սլացքով մը, իրենց երկվայրկենական կեանքը ծովին մէջ թաղելու համար: Գթութի՛ւն, կայլակներ, զթութի՛ւն: Բայց անոնք մեռած էին արդէն: Եւ հիմայ խաւարը աւելի մեռած, ծովն աւելի մեռած, նաւակն աւելի մեռած ու մարդն ալ աւելի մեռած էր:

Ահա ինչ որ պատահած էր:

Շաբաթ մը յետոյ, Վահան վերսկսաւ իր պաշտօնները կատարել: Գնաց կանոնաւորապէս այն դպրոցները ուր կը դասախօսէր. եւ հիմայ առաջուրնէ աւելի խղճամիտ եւ ճշդապահ պաշտօնեայ մըն էր: Հողաբարձու էֆէնտիները գոհ էին. պատուակա՛ն մեքենայ:

Դասէն դուրս բան մը չէր խօսեր ա-

շակերտներուն , ինք որ երբեմն խօսակցութիւններով կը բարեխառնէր , կը համեմէր իր դասերը : Միշտ հանդարտ էր , բարեհամբոյր , ներողամիտ : Երբեմն կը սրդողէր աշակերտի մը թեթեւ վարմունքին , խստութեամբ կը կշտամբէր , կը պատժէր , ու յետոյ , անմիջապէս յետոյ , զայն քովը կանչելով , կը փայտայտէր , կը մխիթարէր , սիրտ կուտար , գրեթէ ներողութիւն խնդրելով : Երբեմն տղու մը սիրուն մէկ խօսքը կամ դուարթ մէկ կատակը ջղուտ հիւանդ քահանայ մը փրկեցնել կուտար իրեն , առատ անվերջ քահանայ մը որ զինքը կը յոգնեցնէր , կը թօթվէր , կը հատցնէր : Աշակերտները կը նշմարէին որ իրենց երեսը , իրենց աչքերուն մէջ շատ չէր նայէր ինչպէս առաջ , այլ դուրսը , պատուհանէն դուրս , երկնքին , հեռուն , հեռուն երեւցած բաներու որոնք չէին տեսնուիր :

Հիմայ չէր գրեր : Նիւթերու սպանումը , բացատրութեանց սովը , ու մանաւանդ ունայնութիւնը գրականութեան , աղուոր պարբերութիւններուն սնամէջութիւնը , փայլուն յանգերուն եւ սահուն տողերուն անխմաստութիւնը , — պարապութեան մէջ ձեռքի շարժումներ , — իրեն զգուելի , ծիծաղելի կը թուէին :

Չէր ալ կարդար : Այդ թուղթերը , քառակուսի ու պղտիկ , մանր մանր սեւ կէտերով աղտոտած , արհամարհանք կը ներշնչէին իրեն : Պղտիկ բաներ , խենդ բաներ : Պարապ , պարապ , պարապ ըլլար ամէն բան , եւ ամեն բան ճերմակ ըլլար , ու ինչ որ կայ մարդուն մէջ մարդուն մէջ մնար :

Կը սպասէք որ ապու՞շ եղաւ ըսեմ կամ թոքբախտե՞ք բռնուեցաւ : Ոչ . աւելի սոսկալի բան մը . ապրեցաւ այդ մահէն յետոյ , առողջ եւ հանդարտ մնաց այդ տենդէն , այդ ժանտատենդէն յետոյ :

Եւ իր առողջութիւնը աւելի ամրացաւ հետզհետէ , իր հանդարտութիւնը աւելի լծացաւ : Այս ղէպքը , երկու շաբաթ հազիւ տեւած , հիմայ գրեթէ մոռցուած , չեղածի պէս էր , երազ մը որպէս այնչափ ունեցած էր անկից առաջ , նոր տեսակ երազ մը , պատուական նիւթ մը քերթուածի կամ թատրերգութեան :

Եւ օր մը , իր հողիին եւս քան զեւս աճող խաղաղութեան մէջ , ջանաց պարզօրէն տարբալուծել ինչ որ եղած էր , ճիշդ ինչպէս որ զիտուն մը մէղը կը տարբալուծէ : Ահաւասիկ ինչ որ դտաւ :

Ինք փտեցուցած էր ամբողջ պատանութիւն մը թուղթերու մէջ , թուղթերու

մէջ , թուղթերու մէջ , ու կաղմած էր ինչ որ փառք կը կոչենք , փառք մը թուղթի եւ թուղթէ փառք մը . ապա , երբ սիրտը չորցած էր այդ թուղթէ մթնոլորտին մէջ , տեսած էր որ աշխարհի մէջ թուղթէն ուրիշ բաներ կան , եւ զգացած էր որ պէտք էր սիրել , եւ հասկցած էր որ քաղցր է սիրուիլը : Եւ ուզած էր սիրուիլ : Կրկնապատկեր մը զինքը խաբած էր : Ծառեր չե՞ն ատոնք որք կ'երեւան , ու այդ ծառերուն ստորտը ջուր չէ՞ որ կը հոսի , վճիտ անուշ ջուր մը : Ձէ՛ , ջուր չէ որ կը հոսի . քա՛լէ , ճամբորդ , եւ երբ հասնիս հոն ուր կը յուսայիր պապակոջ անցընել , աւազ պիտի գտնես , զեղին , տաք , չոր աւազ : Ինք կարծած էր որ իր տաղանդովը կրնար մրցիլ մարմնոյ եւ հագուստի բարեձեւութեան հետ : Թխալած էր : Բայց վերջապէս ինք չէ՛ր յայտնած իր սէրը . ու թերեւս աղջիկը զինքը չէր սիրած չգիտնալով իր սրտին տըրամադրութիւնը : Սակայն ինք իբր ողորմութիւն չէր որ կ'ուզէր այդ սէրը , իր սիրոյն իբր փոխարինութիւն չէր բաղձար ստանալ զայն , առուտուր մը պիտի ըլլար այդ : Ինք ըսած էր . «Ես իմ հոգիս , իմ միտքս , իմ սիրտս ունիմ՝ , եւ այս բարեկամս իր հագուստներն , իր պէխերն ,

իր մորթը . մեր երկուքէն ո՞վ կրնայ սէրներչնչել այս աղջկան» : Տեսած էր որ հագուստներն ու պէխերն ու մորթը յաջողած էին :

Ու հիմայ բնական կը դաճէր ատիկա : Սէրը դատողութեան արդիւնք չէ : Մարդ չըսեր . « Սա աղջիկը իմ ուզած բոլոր յատկութիւններս ունի . սիրեմ զայն . » ընդհակառակն կը սիրես մէկը աչքդ դոց , առանց ճանչնալու զայն . յետոյ կը տեսնես որ թերութիւններ ունի , բայց կը սիրես զայն , հակառակ իր թերութեանց , ու թերեւս իր թերութեանց համար : Որովհետեւ հիւանդութիւն մըն է սէրը որմէ կը բռնուիս , որմէ կը տառապիս եւ որմէ բաղդ մըն է չմեռնիլը :

Հիմայ մինչեւ իսկ իրաւունք՝ կուտար Սրամին : Այդ սողան չէր օծտուած այն ցեխի կտորով որ ուզեղն է , այլ օծտուած էր այն մտի զանգուածով որ մարմինն է . եւ արդար չէ՞ր որ միտի զանգուածն համըոյրներ ընդունէր քանի որ ցեխի կտորը զափնիններ կ'ընդունէր : Այնուհետեւ , գեղեցիկութիւնը յատկութիւն մը չէ՞ զոր պէտք է դնահատել ինչպէս տաղանդը . երկուքն ալ ուրիշէ մը արբուած չե՞ն մեզի . եւ ո՞վ ըսաւ որ մին միւսէն գերազանց է : Տաղանդը եղած է

հիացում ազդելու եւ գեղեցկութիւնը սէր ներշնչելու համար : Եւ իր բոլոր պատմութիւնը այդ երկու բառերուն մէջ էր . վերժին Վահանին վրայ հիացած եւ Արամը սիրած էր : Ու մարդը արուեստագէտին մէջ տառապած էր , զգալով որ ինք զատապարտուած է չսիրուելու , ինչպէս կուռք մը զոր կը խնկարկեն բայց զոր չեն սիրեր :

Հիմայ կրնար տեսնել Արամն ալ , Վերժինն ալ , ու նոյն իսկ խօսիլ անոնց հետ , առանց կայծակնահար ըլլալու , ինչպէս կը կարծէր այն առաջին օրերը , որովհետեւ ալ չէր կրնար տառապիլ , սիրտը սպառած , մեռած ըլլալով :

Ը

Գիշեր մը , Ժամանակ անցընելու համար թուղթերը կը խառնէր , հին , նոր , մեծ , պզտիկ , շատ մը թուղթեր , — հիմակ անոնց հետ ալ հաշտուած էր , — տետրակներ , թերթեր , նամակներ , ու մանք գեղնած , պատուտած , ուրիշներ գրեթէ փտած , ծուրիկ ծուրիկ , ուրիշներ ալ նոր ու փայլուն :

Տան մէջ ամէնքը պառկած էին : Կէս գիշերը մօտ էր , հանդարտ գիշեր մը , աղուոր լուսինկայով մը որ իր արծաթ

լուսահեղեղը պատուհանէն ներս կը հօսէր , ողողելով զինքը , սենեակը , թուղթերը :

Պզտիկ թուղթի կտոր մը , ծալուած ծալուած , ափի մը խորը սղմելու չափ պզտիկ , դէզին մէջէն ելաւ : Վահան զարմանքով շօշափեց այդ մանրիկ ձերմակ առարկան որուն մէջէն պզտիկ գլուրեր կերեւէին խիտ խիտ : Բացաւ զայն . կարծես բան մը յիշեց . . . : Իր նամակն էր զոր Վերժինին պիտի տար , զոր չէր տուած Վերժինին :

Ի՛նչպէս մնացած էր , բեկոր այն սոսկալինաւարեկութենէն , ի՛նչպէս մնացած էր երբ նաւ , ճամբորդ , նաւաստի , ամէն բան փճացած էր :

Եւ ինչո՞ւ մնացած էր :

Վահան նայուածք մը նետեց անոր վրայ .

« Կ'ըսեն թէ տաղանդ ունիմ , թէ դրական ապագայ մը ինձ կը սպասէ , թէ անուս սկսած է ճանչցուիլ , եւ թէ նոր սերունդը ախորժով կը կարգայ զբաներս . հաւատացէք , բոլոր այդ գովեստներն ու համբաւը կուտայի ձեր մէկ յուսատու նայուածքին համար : »

Խեղճ տղայ . այդքան միամիտ ի՛նչպէս կրցած էր ըլլալ : Անգամ մըն ալ

կարդաց զայն , առանց յուզուելու , գրեթէ հետաքրքրութեամբ , որպէս թէ ուրիշինն ըլլար :

Եւ ուրիշինն ալ չէ՞ր : Ուրիշ մը ունեցած էր այդ երազը , ուրիշ մը որ մեռած էր եւ որուն գերեզմանն էր ինք :

Ու մտածեց որ անիմաստ էր այդ նամակին գոյութիւնը :

Մեռի՛ր դուն ալ , յիմա՛ր , յիմա՛ր :

Լուցկի մը վառեց , առանց շտապելու , քանդումի հաճոյքով մը զոր կուզէր չիթ առ չիթ ծծել , եւ թղթիկը լուցկիին բոցին դպցուց :

Բը՛ֆֆֆ . . . կրակ առաւ թղթիկը , վայրկեան մը վառեցաւ , բոցի ցայտում մը ունեցաւ , յետոյ մարեցաւ , սմբեցաւ , չոր բարակ նիւթ մը դարձաւ որ թեթեւ էր փետուրի մը չափ եւ որ կը փրսորէր մոխիր կ'ըլլար մատին տակ :

Ու այդ սեւ պզտիկ փոշին մատին տակ ճզմած , ցրուած , փճացուցած առտեն , վահան իր սրտին մահը կը յիշէր : Լուցկի մը որ կը դպչի . բը՛ֆֆֆ , վայրկեան մը բոց , եւ ապա մոխիր :

ՍԽԱԼ

ՈՒՂԻՂ

17 Երես , Տող 26
որսալով զայնս արբենալով , անոնցմով ,

որսալով զայնս , արբենալով անոնցմով ,

19 Երես , տող 20
պարտ էր

պարտէր

20 Երես , տող 11
փողոցի լապտերներու

փողոցի լապտերները

20 Երես , տող 14
գիծեր

գիծերը :

26 Երես , տող 13
վիթխարի մազերով
29 Երես , տող 1

վիթխարի ծառերով

կիրքերու չոր երջանկութեան եւ գիրքերու մէջ

գիրքերու չոր երջանկութեան եւ կիրքերու մէջ

43 Երես , տող 21
մերուկ

ծերուկ

34 Երես , տող 18
խուպոս

խուպոս

36 Երես , տող 5
ուսումնաւարտ

ուսումնաւարտ

42 Երես , տող 12
— Ու վահան անձկուութեամբ

Ու վահան անձկութեամբ

45 Երես , տող 19
կ'անցնիմ

կ'անցնիմ

51 երես , սող 10	մը
53 երես , սող 17	ցայգերդ
54 երես , սող 7	զիրքերն
54 երես , սող 71	զեղարուեստի
56 երես , սող 4	բաներուն
58 երես , սող 16	զքեզ
58 երես , սող 26	լոյսե՛ր
67 երես , սող 27	բարձութիւն
71 երես , սող 27	մնաց , ձեւը
77 երես , սող 16	խեղճ վայրենի տղոց
79 երես , սող 19	խեղճ վայրենի տղայ
յախճապակի է	յախճապակիէ

15526

My. 4.

2013

